

Krigføring i antikken og det tidlig moderne Europa

En komparativ casestudie av punerkrigene og åttiårskrigen

ØYVIND RØED

VEILEDER

Carl Fredrik Feddersen

Universitetet i Agder, 2019

Fakultet for humaniora og pedagogikk
Institutt for religion, filosofi og historie

Sammendrag

Denne oppgaven er en studie av krigføringen i antikken og det tidlig moderne Europa. Innenfor temaet benyttes det to kriger (caser). Casene som benyttes er punerkrigene og åttiårskrigen. Innenfor perioder og caser er det egne elementer som benyttes for å beskrive krigføringen: motiv, teknologi og strategi. Disse elementene behandles hver for seg i caser og perioder før de foretas en sammenligning av dem. De ulike kapitlene er dedikert til å undersøke hvert av de forskjellige elementene og de ulike dynamikkene knyttet til dem.

Forord

Veien for å fullføre dette prosjektet har vært lang og hadde ikke vært mulig uten god hjelp og støtte fra en rekke individer. Jeg vil først og fremst uttrykke en stor takk til min veileder Carl Fredrik Feddersen for utallige gode råd helt fra starten. Alle kontorbesøk, kommentarer på innleverte utkaster og henvendelser på e-post har vært til stor hjelp hele veien.

Jeg vil også takke min venn og medstudent Ludvik Kjeldsberg for god hjelp og råd til oppgavens struktur og layout i slutfasene. Sist, men ikke minst takk til alle medstudenter, familie og venner som har vært med å forme og muliggjøre dette prosjektet.

Øyvind Røed

Kristiansand 05.05.2019

Innhold

Sammen drag	i
Forord	ii
Innledning	1
Tema og proble mstilling	1
Forskningssituas jon	1
Generelt om krigføringen i antikken	1
Generelt om krigføringen i tidlig mode rne tid	3
Arbeidshypotese	3
Begreper	4
Motivasjon	4
Den militære revolusjon	4
Kilde, avgrensning og metode	4
Kilder	4
Metode og avgrensning	5
Disposisjon	6
Kapittel 1 Historiografi	7
Moderne historikere på krigføringen i antikken	8
Kort presentasjon av Adrian Goldsworthy	8
Moderne historikere på krigføring i tidlig mode rne tid	9
Kort presentasjon av John Keegan	10
Polybius og pune rkrigene	10
Kapittel 2 Motiv: Pune rkrigene og åttiårskrigen	13

Romerne og motiv for krig	13
William V. Harris og økonomiske motiver	13
Kort presentasjon av Harris	14
Problemet knyttet til økonomiske motiver	14
Problemer knyttet til definisjon og formulering	15
Hvordan møte problemet enda tydelige	15
Økonomiske motiver hos romerne i perioden 327 -220 f.Kr	16
Kort oppsummering av Harris momenter ift økonomiske motiver	17
Den andre punerkrigen - motiver	17
Innledning:	17
Plan og påstander	18
Hva er motivene?	18
Mer utdypende om bakgrunn og forløp	19
Spørsmålet om Saguntum	20
Hannibals unnskyldning for å angripe Saguntum og romernes motsvar	21
Den tredje punerkrigen - motiver	22
Innledning:	22
Bakgrunn/forløp	23
Karthago må betale hardt	23
Hvilke motiver er forventet å finne?	24
Er det en kombinasjon av mer komplekse sammenhenger?	24
Frykt som et dominerende motiv fra romersk perspektiv	25
Sterk agitasjon hos enkeltindivider	26
Ulike dimensjoner av frykt som motiv	26
Frykten blir til et påskudd for krig	26
Det romerske motsvaret	28
Frykten slår tilbake på Karthago	28
Et nådeløst og manipulativt spill fra romersk side?	29
Motiv for krig under åttiårskrigen	31
Plan for delen av oppgaven	31
Kort presentasjon av Israel	31
William S. Maltby	32
Beskrivelse av motiv i tiårene før krigsutbruddet	32
Opptapping på begge sider	32
Mer om motiv	33
Nye fordeler eller på mot mer misnøye og urolighet?	33

Felipe velger ny regent og setter sin lit til William av Oranje	34
Motivasjon hos William av Oranje og splittelse	34
Williams søken etter å inngå kompromisser	35
Mer om motiv hos Felipe og William av Oranje, samt religiøst kaos	35
Beeldenstorm/The Iconclastic Fury	35
Hertugen av Alba ankommer Nederlandene og krigens start	36
Alba styrer Nederlandene med jernhånd	36
Mer utdypende om Conseil des Troubles	37
Tanker og refleksjoner rundt Conseil des Troubles	38
William av Oranje i sentrum av opprøret	40
Hva var William av Oranjes ultimate mål?	40
Alba og William tyr til nye planer og metoder 1568-1572	41
1572 – det andre opprøret starter	42
Hvilke skiller mellom nord og sør var de mest sentrale?	43
Årene 1572-1576	44
The Sea Beggars og William av Oranje	44
Uforutsette hendelser i Frankrike	45
Årene 1573-76: Holland og Zeeland, spansk konkurs og unioner	47
Holland og Zeeland	47
Spansk mytteri og konkurser	49
Veien mot en ny orden og samhold 1576-79	52
Pasifiseringen av Ghent og dens betydning	53
Sammenligning motiv	54
Hvordan best sette punerkrigene og åttiårskrigen i et komparativt lys på tross av den store avstanden i tid?	56
Innsikter ved komparasjon	57
Kapittel 3: Strategi	60
Den første puniske krig	60
Sjøkrig i det tredje århundre før Kristus	60
Den andre puniske krig	61
Noen generelle betraktninger om strategi under den andre puniske krig	61
Cannae 216 f.Kr	61
Noen generelle betraktninger om Cannae	62
Zama 202	62
Kapittel 4 – Teknologi	64
Menneskets lange forhold til teknologi	64
Krutt og kanoner	65

En kombinasjon av flere våpen på slagmarken	66
Bajonetten – en ny variant av piken?	66
En kombinasjon av ulike våpen og organisering	67
Trace Italienne.....	67
Mer utdypende om Trace italiennes kvaliteter	68
Fortifikasjonskunst som en vedvarende teknologi innen krigføring	69
Hvilke kvalifikasjoner bør festningen oppfylle?	69
Fortifikasjon og beleiring under åttiårskrigen	70
Et eget nederlandsk system?	71
Forholdet mellom strategi og trace italienne under åttiårskrigen	72
Fortifikasjon og strategiske operasjoner – Hånd i hånd?	72
Strategiske problemer	73
Striden mellom Alba og William i 1568.....	74
Trace italienne og dens ulike variabler	75
Tett sammenheng mellom variabler	75
Sammenligning teknologi	75
Festninger og beleiringer	76
Grundigere refleksjon og komparasjon iht punerkrigene og åttiårskrigen	79
Konklusjon/Avslutning.....	81
Litteraturliste.....	83

Innledning

Tema og problemstilling

I denne masteroppgaven skal jeg foreta en beskrivelse av krigføringen i antikken og det tidlig moderne Europa, samt foreta en sammenligning av punerkrigene og åttiårskrigen. I sammenligningen vil jeg bruke to caser, punerkrigene (264-146 f.Kr) og åttiårskrigen (1568-1648). For å gjøre en komparativ studie av de to periodene og casene er det noen egne felt som skal skilles ut. Disse vil være motiv, teknologi og strategi. Elementet som vil vektlegges mest er motiv ettersom det er særlig de indre og ytre dynamikken bak krigføringen oppgaven vil undersøke. Oppgaven vil undersøke to distinkte perioder og kriger som ligger langt fra hverandre i tid, hvor flere av metodene man anvender på krigføringen vil være ganske annerledes. Ved å bruke feltene som er beskrevet over i sammenligningen vil jeg forsøke å avdekke hva som bærer preg av kontinuitet og hva som markerer tydelige brudd fra antikken til tidlig moderne tid, og fra punerkrigene til åttiårskrigen. For å kunne svare på problemstillingene vil det her være nødvendig å ha et konsekvent blikk rettet mot hva ulike historikere sier om krigføringen og den strategiske tenkningen både som teori og praksis.

Selv om målet i dette studiet ligger på det komparative er det noen elementer som må beskrives og klargjøres før selve sammenligningen av casene og periodene. Innledningen vil inneholde en kort oversikt over krigføringen i antikken og den tidlig moderne perioden, før det grundigere vil beskrives i hoveddelen også. Samme prosedyre vil følges i henhold til casene.

Forskningssituasjon

Det foreligger mye tidligere forskning på både krigføring i antikken og tidlig moderne tid, og også når det gjelder punerkrigene og åttiårskrigen mellom Nederland og Spania. Ettersom jeg arbeider innenfor to distinkte perioder som er langt fra hverandre i tid, vil det være nødvendig å si noe hva som er tidligere skrevet om krigføringens karakter i antikken og tidlig moderne tid respektivt. Ettersom materialet her er omfattende har jeg gjort et utvalg som nå skal presenteres.

Generelt om krigføringen i antikken

Om vi først tar for oss den antikke er perioden er det naturlig å starte med de greske bystatene i tiden før Aleksander den store og hans far, Filip II av Makedonia. Stephen Morillo, Jeremy Black og Paul Lococo definerer armeene i det klassiske Hellas som ulike i forhold til dem som tidligere var beskrevet av Homer. I stedet for å fokusere på helter som red ut i kamp i sine kampvogner, var dette nå erstattet med tungt armerte fotsoldater kalt hoplitter som kjempet i

systematiske og tettpakkede formasjoner kalt falankser.¹ Soldatene som det her tales om var ikke profesjonelle soldater, men vanlige folk som bønder og kjøpmenn. De supplerte sitt eget utstyr og våpen, og de var begrenset i å delta på kampanjer i deler av året, da jordbruket og arbeidet var av kritisk viktighet. Det som gjør hoplittfalanksen interessant for dem som studerer militærhistorie er at den ifølge Black, Lococo og Morillo ikke hadde en formell struktur, hoplittene organiserte seg som regel likevel med sine frender eller med andre fra deres respektive fellesskap. Likevel var det en viss struktur ettersom soldatene ble organisert i en formasjon på åtte rekker, hvor den ene hoplittens skjold overlappet det til mannen på hans venstre side.²

En annen historiker som underbygger mye av dette er Adrian Goldsworthy. Han kaller de greske krigerne for soldatbønder ettersom de deler av året dyrket jorda, og ellers kriget de. Han vektlegger at det nødvendigvis ikke var et behov for avansert kunnskap og erfaring knyttet til taktikk og trening; mange konflikter og kriger var mellom rivaliserende byer, de ble raskt avsluttet og varte ofte bare noen uker.³ Denne modellen skulle vise seg å endre seg sent på 400-tallet og særlig utover 300-tallet f.Kr. Det var nå taktikk og lederskap som sto sentralt. Hærstyrkene vokste, kampanjene ble lengre og arsenalet mer variert. Store hærførere som Aleksander den store og hans far, Filip av Makedonia tok for det første i bruk profesjonelle, veltrente og drillete soldater. For det andre benyttet de seg av både tungt og lett infanteri og kavaleri.⁴

Når vi senere i tid beveger oss til romerne og karthagerne hadde ingen av dem en moderne hær basert på den hellenistiske modellen, likevel var kampanjene mellom dem i stor kjempet innenfor datidig hellenistisk krigføring. Feltslag forble et viktig element, dog kom beleiringer og raid til å spille viktigere rolle. Under punerkrigene var områdene for kampanjene massive. Å tenke langsiktig strategisk var ikke alltid like enkelt, med tanke på hvor fienden befant seg kunne ofte ikke fastslås før hærene nærmet seg hverandre.⁵ I følge Goldsworthy var taktikken til den romerske legionen mer intelligibel, og hadde et annet mønster enn hva som var vanlig innen gresk militærteori. I stedet for å plassere de beste og modigste menn i front, plasserte romerne sine optiones (nestkommanderende) bak linjene for å kunne presse tilbake

---

¹ Black, Lococo & Morillo 2009: side 40

² Black, Lococo & Morillo 2009: side 41-42

³ Goldsworthy 2000: side 54

⁴ Goldsworthy 2000: side 54

⁵ Goldsworthy 2000: side 55-56

dem som prøvde å rømme. Det var også en større andel av junior kommandører som kunne ta initiativ til å lede fram et nytt angrep.⁶

Generelt om krigføringen i tidlig moderne tid

Når det gjelder tidlig moderne tid har krigføringen en annen karakter og knyttes ofte til det vi kaller den militære revolusjon, som særlig forbindes med Geoffrey Parker. I sin berømte bok *The Military Revolution: Military Innovation and Rise of the West 1500-1800* skriver han at krigføringen i det tidlig moderne Europa var preget av tre viktige og relaterte utviklinger: ny bruk av ildkraft, forsvarsverk og hærstørrelse. Videre hevder Parker, var de fleste krigene som ble kjempet i Europa før den franske revolusjon ikke avsluttet som et resultat av en strategi knyttet til utslettelse, men gjennom en strategi knyttet til utmattelse. Dette skjedde gjennom å sikre seg mindre seire gjennom en sakte erosjon av fiendens økonomiske base.⁷ De klassiske konfliktene under den militære revolusjon er blitt karakterisert som «lange kriger» som besto av et stort antall separerte kampanjer og handlinger. For å eksemplifisere krigenes langvarighet varte mange av dem i mer enn 30 år; åttiårskrigen i Nederland hadde kontinuerlige fiendtligheter i årene mellom 1572 og 1607, og igjen fra 1621 til 1647. Andre kriger hadde også stor langvarighet, slik som de italienske krigene, de franske religionskrigene og den store nordiske krig.⁸

Arbeidshypotese

En foreløpig hypotese vil være at en også kan snakke om militære revolusjoner i antikken og under punerkrigene med tanke på strategi/taktikk, motiv og militærteknologi. Fra den greske hoplittfalanksen i de greske bystatene, til Filip og Aleksanders profesjonelle hærer og over til den romerske legionen kan en ane en tydelig militær utvikling. Krigene i det tidlig moderne Europa må som Parker hevder oppfattes som langvarige med en stor andel av separerte kampanjer, og det historikeren Rolf Hobson definerer som mangel på avgjørende slag.⁹ Punerkrigene og åttiårskrigen kan hevdes å kunne plasseres innenfor en slik modell. Begge konfliktene var langvarige og fikk konsekvenser for begge parter. Romerne oppnådde herredømme over Middelhavsområdet, og hadde sådan tatt første steg mot global dominans. Karthago ble nedkjempet og ødelagt og tapte sin tidligere maktposisjon. På den andre siden styrket Nederland seg som økonomisk og militær stormakt, og de forente provinsene ble

---

⁶ Goldsworthy 2000: side 59

⁷ Parker 1996: side 43

⁸ Parker 1996: side 43

⁹ Hobson 2005: side 28

omsider anerkjent av Spania ved freden i Münster (1648). Hvor Nederland vokste militært og økonomisk mistet Spania mye av sin tidligere posisjon som stormakt.

Begreper

Motivasjon

Motivasjon er svært sentral for mennesker og er viktig for våre indre og ytre drivkrefter. Hva styrer atferden vår og hvordan handler vi som individer. Begrepet kan sies å være typisk innen psykologien, men jeg vil bruke begrepet i en historisk sammenheng til å beskrive hvilke motiver og drivkrefter som ligger i krigføringen i mine perioder og caser.

Den militære revolusjon

Den militære revolusjon er begrep som er tatt i bruk av rekke historikere siden 1950-tallet. Den første som lanserte begrepet var Michael Roberts i 1955. Den militære revolusjon blir ofte sett i forhold til krigføringen i den tidlig moderne perioden, som her blir beskrevet som en æra av «militær revolusjon.»¹⁰ Endringene som skjedde var særlig knyttet til ildkraft, hærstørrelse og forsvarsverk. Etter at Roberts lanserte begrepet på midten av 50-tallet har flere ført videre forskningen og tolket begrepet på sin egen måte. Det har siden den gang var en omfattende debatt om den militære revolusjon som kan oppfattes som en av de mest omfattende i europeisk historieskriving siden den gang. Alle årsakssammenhenger har igjen hatt påvirkning på hvordan man periodiserer den militære revolusjon.¹¹

Når det gjelder masteroppgaven er den militære revolusjon ikke det som er fokuset men den er likevel nyttig i henhold i henhold til studiet av den tidlig moderne perioden, samt åttiårskrigen og ikke minst for sammenligningen med antikken og punerkrigene.

Kilde, avgrensning og metode

Kilder

Etttersom det er skrevet mye om feltet jeg arbeider innen vil jeg hovedsakelig benytte meg av sekundærkilder og et fåtall primærkilder. Om vi først tar for oss primærkildene vil jeg bruke de klassiske beretningene til Polybius og Livius. Fra Polybius er det hans verk *The Histories* som handler om romernes ekspansjon og vekst som imperiemakt. Den store fortellingen hos Polybius er hvordan romerne kom til å dominere store deler av den kjente verden i en tidsperiode på rundt 50, i årene mellom 220 og 167 f.Kr. Disse årstallene er ikke tilfeldige. De markerer starten på den andre puniske krig og den tredje makedonske krig. For å finne et svar på sitt spørsmål bestemte han seg for å skrive en historie om det, som senere skulle *The*

---

¹⁰ Parker 1976: side 195

¹¹ Hobson 2005: side 54

Histories.¹² Primærkildene vil ikke få noe særlig plass i oppgaven i forhold til sekundærkildene men jeg mener likevel at det er viktig å presentere dem her ettersom de er kildene mye av den moderne litteraturen bygger på.

Begrunnelsen for valg av Polybius i forhold til min problemstilling er at han skriver detaljert om den første punerkrigen (264-241 f.Kr) og første fase av den andre krigen fram til slaget ved Cannae i 216. *The Histories'* første bok omhandler både opptakten, gangen og etterdønningene av den første krigen mot Karthago.¹³ Han skrev opprinnelig om hele den andre og tredje krigen med Karthago, men disse skildringene er dessverre gått tapt den dag i dag. En annen ting som gjør Polybius interessant for min problemstilling er at han skildrer både strategi, motiv, taktikk og hvordan militær teknologi virker inn på hvordan man fører krig. Et problem med Polybius man må være oppmerksom på er at han skildrer en kultur han selv ikke opprinnelig var en del av, han var greker og skrev i stor grad for et gresk publikum som ikke var kjent med hva romerne hadde oppnådd.¹⁴

Livius var en romersk historiker som ble født i 59 f.Kr, og skrev sitt massive verk om Romas historie, *Ab Urbe Condita* (The History of Rome). I dag er det kun 25 % av hans opprinnelige 142 bøker som er bevarte. Livius skiller seg fra Polybius ved at han selv var en del av den romerske kulturen. Derfor skriver han utfra et innenfra-perspektiv og hans formidling til leserne være noe annerledes enn den Polybius opererer med. De sterke sidene til Livius er at han kan dekke de tomrommene vi ikke lengre har bevart fra Polybius, som igjen var en stor inspirasjon for ham. Videre mangler han den militære erfaringen Polybius hadde, taktikkene han beskriver i sine kampscener er ofte uklare og ikke beregnet på en spesialisert leser.¹⁵ Det fører til jeg her må nærme meg Livius med et noe mer kritisk blikk.

Andre bøker jeg vil bruke for å svare på min problemstilling er blant annet *The Military Revolution: Military Innovation and Rise of the West 1500-1800* av Geoffrey Parker, *A History of Warfare* av John Keegan, *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945* av Rolf Hobson og *The Fall of Carthage* av Adrian Goldsworthy. Disse bøkene vil jeg dermed bruke til både min sammenligning og beskrivelsen av krigføringen i antikken og den tidlige moderne perioden.

Metode og avgrensning

Valg av metode i masteroppgaven vil være preget av problemstillingen. Metoden jeg vil bruke er komparasjon som min framgangsmåte. Som beskrevet i innledningsavsnittet vil jeg anvende

---

¹². Astin 1930: side 4

¹³. Polyb xvi-xvii

¹⁴. Polyb 1.3

¹⁵. Livius 1965: side 14

det komparative på følgende felter; strategi, taktikk, motiv og teknologi. Dette fører til en avgrensning innen tema og når det gjelder selve sammenligningen. Ved å bruke punerkrigene som case innenfor antikken får jeg også avgrenset en lang og kompleks periode til å omhandle en konflikt som skulle få avgjørende konsekvenser for begge parter. Den tidlig moderne perioden er betydelig kortere enn antikken, og plasseres ofte innen tidsrommet 1500-1800. Ved å legge spesielt vekt på åttiårskrigen innenfor denne perioden får jeg til en god avgrensning også her

Viktig å bemerke seg er at før det komparative kan skje er det nødvendig med en ganske grundig beskrivelse av perioder og caser innenfor hvert av elementene som ble nevnt over; motiv, strategi og teknologi. Dette vil gjøres ettersom det en stor andel av realhistorie og hendelsesforløp som også må tas i betraktning for sammenligningen starter.

Disposisjon

Oppgaven vil besto av fire kapitler i tillegg til en konklusjon. Kapittel 1 vil omhandle historiografi, kapittel 2 vil diskutere motiv, kapittel 3 strategi og kapittel 4 vil omhandle teknologi.

Kapittel 1 Historiografi

Krigføring antikken og tidlig moderne tid, samt under punerkrigene og åttiårskrigen har i lang tid interessert både historikere og andre som har interesse for krig og krigshistorie. Begge disse periodene hadde sin andel av krig, store som små. Utfallet av en krig kunne være svært avgjørende, punerkrigene gjorde at romerne fikk herredømme over Middelhavsområdet og det første steg mot global dominans var nå tatt. På den andre siden har krigene i Europa på 15 og 1600-tallet ofte blitt definert som langvarige med mange separerte kampanjer og det historikeren Rolf Hobson har kalt mangel på avgjørende slag. Eksempelet jeg har valgt ga et varig resultat, nemlig at Nederlandene fikk sin uavhengighet fra Spania. Alt kan selvsagt ikke plasseres innenfor en slik todeling, men det gir oss noen interessante kontraster. Jeg skal i denne delen av oppgaven ta for meg aktører, posisjoner og hvilken enighet og uenighet man finner innen de ulike posisjonene. Jeg vil først se på noen historiografiske eksempler fra antikken før jeg går mer detaljert inn på punerkrigene. Når det gjelder tidlig moderne tid vil jeg følge samme prosedyre.

Historiografien over krigføringen i antikken starter allerede i perioden. Herodot, også kjent som historiens far¹⁶ er et fint sted å starte. Han ble født rundt 490 f.Kr i Halikarnassos i Lilleasia, som også var samme år da perserkongen Dareios I lanserte sitt angrep på Europa som kulminerte i slaget ved Marathon samme år. Byen hvor Herodot ble født var i hans levetid underlagt persisk styre. Likevel var Halikarnassos en gresk by og Herodot levde deler av livet sitt der mellom to verdener.¹⁷

Herodot var godt kjent med motsetningene mellom grekerne og perserne og han ville finne ut hva som førte til flere med krig og bitterhet mellom dem. Anthony Pagden framhever Herodot som en av de første til å oppfatte mennesker som ansvarlig for sine egne handlinger, og ikke guddommelige krefter som styrer våre liv. Han skiller seg også fra tidligere forfattere ved at han skildrer en historisk konflikt og ikke en mytologisk.¹⁸ Herodots beskrivelser er fra et gresk ståsted, og det er dette synet dominerte lenge vår forståelse av hva som skjedde og hvorfor. At dette synet var dominerende i lang tid henger nok mye sammen den greske arven som har hatt

---

¹⁶ Når Herodot her behandles vil fokuset ligge på hvordan han blir framstilt i Anthony Pagdens verk *Worlds at War* som igjen bruker Herodots eget verk *Historie* som kilde.

¹⁷ Pagden 2008: side 2

¹⁸ Pagden 2008: side 3

stor innvirkning på global og europeisk historie. Likevel kan det hevdes at det viktigste ikke er hvor nøyaktige Herodots skildringer er, men heller hva historiene hans representerer.

Moderne historikere på krigføringen i antikken

Om vi først tar for oss den antikke er perioden er det naturlig å starte med de greske bystatene i tiden før Aleksander den store og hans far, Filip II av Makedonia. Stephen Morillo, Jeremy Black og Paul Lococo definerer armeene i det klassiske Hellas som ulike i forhold til dem som tidligere var beskrevet av Homer. I stedet for å fokusere på helter som red ut i kamp i sine kampvogner, var dette nå erstattet med tungt armerte fotsoldater kalt hoplitter som kjempet i systematiske og tettpakkede formasjoner kalt falankser.¹⁹ Soldatene som det her tales om var ikke profesjonelle soldater, men vanlige folk som bønder og kjøpmenn. De supplerte sitt eget utstyr og våpen, og de var begrenset i å delta på kampanjer i deler av året, da jordbruket og arbeidet var av kritisk viktighet. Det som gjør hoplittfalanksen interessant for dem som studerer militærhistorie er at den ifølge Black, Lococo og Morillo ikke hadde en formell struktur, hoplittene organiserte seg som regel likevel med sine frender eller med andre fra deres respektive fellesskap. Likevel var det en viss struktur ettersom soldatene ble organisert i en formasjon på åtte rekker, hvor den ene hoplittens skjold overlappet det til mannen på hans venstre side.²⁰

Kort presentasjon av Adrian Goldsworthy

Adrian Goldsworthy (f. 1968) er en britisk militærhistoriker som er kjent for sin forskning på antikken, især romersk historie. Han har skrevet flere bøker om emnet, alt fra den romerske hæren til beretninger om eminente personligheter under Romerriket. I tillegg har Goldsworthy også forelest om militære emner knyttet til andre verdenskrig. I min sammenheng er Goldsworthy relevant fordi han har skrevet mye om romersk krigføring generelt, men også i stor grad om punerkrigene.

Når jeg bruker Goldsworthy i oppgaven vil det være hans bok *The Fall of Carthage* som er særlig aktuell. Her tar han for seg de tre krigene mellom Roma og Kartago i tidsrommet 264-146 f.Kr og forteller sin historie til et moderne publikum. Han gir dermed nytt liv til hva de antikke historikerne kalte et vendepunkt i historien, som igjen la grunnlaget for romernes herredømme over den kjente verden.

---

¹⁹ Black, Lococo & Morillo 2009: side 40

²⁰ Black, Lococo & Morillo 2009: side 41-42

En annen historiker som underbygger mye av dette er Adrian Goldsworthy. Han kaller de greske krigerne for soldatbønder ettersom de deler av året dyrket jorda, og ellers kriget de. Han vektlegger at det nødvendigvis ikke var et behov for avansert kunnskap og erfaring knyttet til taktikk og trening; mange konflikter og kriger var mellom rivaliserende byer, de ble raskt avsluttet og varte ofte bare noen uker.²¹ Denne modellen skulle vise seg å endre seg sent på 400-tallet og særlig utover 300-tallet f.Kr. Det var nå taktikk og lederskap som sto sentralt. Hærstyrkene vokste, kampanjene ble lengre og arsenalet mer variert. Store hærførere som Aleksander den store og hans far, Filip av Makedonia tok for det første i bruk profesjonelle, veltrente og drillete soldater. For det andre benyttet de seg av både tungt og lett infanteri og kavaleri.²²

Når vi senere i tid beveger oss til romerne og karthagerne hadde ingen av dem en moderne hær basert på den hellenistiske modellen, likevel var kampanjene mellom dem i stor kjempet innenfor datidig hellenistisk krigføring. Feltslag forble et viktig element, dog kom beleiringer og raid til å spille viktigere rolle. Under punerkrigene var områdene for kampanjene massive. Å tenke langsiktig strategisk var ikke alltid like enkelt, med tanke på hvor fienden befant seg kunne ofte ikke fastslås før hærene nærmet seg hverandre.²³ I følge Goldsworthy var taktikken til den romerske legionen mer intelligibel, og hadde et annet mønster enn hva som var vanlig innen gresk militærteori. I stedet for å plassere de beste og modigste menn i front, plasserte romerne sine optiones (nestkommanderende) bak linjene for å kunne presse tilbake dem som prøvde å rømme. Det var også en større andel av junior kommandører som kunne ta initiativ til å lede fram et nytt angrep.²⁴

Moderne historikere på krigføring i tidlig moderne tid

Når det gjelder tidlig moderne tid har krigføringen en annen karakter og knyttes ofte til det vi kaller den militære revolusjon, som særlig forbindes med Geoffrey Parker. I sin berømte bok *The Military Revolution: Military Innovation and Rise of the West 1500-1800* skriver han at krigføringen i det tidlig moderne Europa var preget av tre viktige og relaterte utviklinger: ny bruk av ildkraft, forsvarsverk og hærstørrelse. Videre hevder Parker, var de fleste krigene som ble kjempet i Europa før den franske revolusjon ikke avsluttet som et resultat av en strategi knyttet til utslettelse, men gjennom en strategi knyttet til utmattelse. Dette skjedde gjennom å

---

²¹ Goldsworthy 2000: side 54

²² Goldsworthy 2000: side 54

²³ Goldsworthy 2000: side 55-56

²⁴ Goldsworthy 2000: side 59

sikre seg mindre seire gjennom en sakte erosjon av fiendens økonomiske base.²⁵ De klassiske konfliktene under den militære revolusjon er blitt karakterisert som «lange kriger» som besto av et stort antall separerte kampanjer og handlinger. For å eksemplifisere krigenes langvarighet varte mange av dem i mer enn 30 år; åttiårskrigen i Nederland hadde kontinuerlige fiendtligheter i årene mellom 1572 og 1607, og igjen fra 1621 til 1647. Andre kriger hadde også stor langvarighet, slik som de italienske krigene, de franske religionskrigene og den store nordiske krig.²⁶

Kort presentasjon av John Keegan

John Keegan (1934-2012) var i sin levetid en av Storbritannias fremste militærhistorikere og var forfatteren bak en rekke bestselgerbøker. Keegan skrev om ulike aspekter knyttet til krigføring, deriblant land, luft, sjø, etterretning og psykologiske elementer. Han opererte også med flere perioder i sin historieskriving ved å fokusere på det 14 til det 21. århundre. Blant Keegans mest kjente titler *The Face of Battle* fra 1976 og *A History of Warfare* fra 1993.

I min sammenheng er det spesielt *A History of Warfare* som er relevant. Her undersøker han krigføringens historie fra forhistorisk tid til moderne tid. Gjennom et forskende blikk på temaer som genetikk, taktikk, strategi, psykologi, logistikk og metallurgi gir han leseren et bredere og mer analytisk bilde på mennesket og dets forhold til krig gjennom historiens lange løp. Ved å bruke Keegan som kilde vil jeg få en bredere forståelse av krigføring i både mine perioder og caser, samt de dypere faktorene som binder mennesker og krig sammen.

Polybius og punerkrigene

Polybius var en gresk historiker som levde fra rundt 200 f.Kr til 118 (årstallene er noe usikre). I tillegg til å være historiker hadde han også politisk, militær og diplomatisk erfaring. Han ble født i bystaten Megalopolis på Peloponnes. Familien til Polybius var en av de fremste i det akaiske forbund som var en konføderasjon av greske bystater med sitt hovedsete i Megalopolis. Han kom tidlig fram i offentlighetens lys hvor han blant annet ble sendt på et diplomatisk oppdrag til Ptolemaios IV av Egypt i 180. I 168 ble Polybius og rundt ett tusen andre fra det andre akaiske forbund tatt som gisler og deportert til Roma og de ble først flere år senere i 150 tillatt å reise hjem igjen.²⁷ Det var under sitt opphold i Roma at Polybius ble introdusert til det han han formidlet sitt kjente verk *The Histories*.

---

²⁵. Parker 1996: side 43

²⁶. Parker 1996: side 43

²⁷. Polyb. Ix-xii

Polybius' *The Histories* er som tittelen tilsier en samling av historier, hvor hovedfordelingen er romernes ekspansjon i Middelhavet på 200-tallet f.Kr. Han hadde som mål å finne ut hvordan romerne kom til å dominere store deler av den kjente verden i et tidsrom på 50 år, i årene mellom 220 og 167. Et viktig prinsipp han bygde sin beretning på var samlingen av verdenen han selv levde i under romersk styre, som krevde at man skrev universalhistorie. Fordi Polybius selv var greker ble det i hans narrativ viet mye plass til Hellas og de store hellenistiske kongerikene, men også andre viktige hendelser fikk sin rettmessige plass, særlig punerkrigene. Under sitt opphold i Roma var han hele tiden nær verdens maktsentrum og kom tett innpå ledende aktører og velinformerte mennesker. Selv så spilte han også en viktig rolle i de historiske hendelsene i sin samtid.²⁸

Opprinnelig skrev Polybius 40 bøker, i dag er kun 5 av dem bevart i sin helhet. Vi skal ikke begi oss detaljert inn på hans oppbygging og struktur, men undersøke hvordan han behandler punerkrigene som er sentral i hans historie. De tre første bøkene til Polybius omhandler perioden 264-220 f.Kr og de to neste 220-216.²⁹ Her finner vi tidsrommet for den første og andre puniske krig.

I sin første bok hvor Polybius tar for seg den første krigen mot Karthago er han svært opptatt av geografi, for han hang krigføring og geografi tett sammen. Ettersom den første krigen i hovedsak ble utkjempet på Sicilia og de omliggende øyer var det essensielt å forstå øyas geografi. Om kampanjene på Sicilia skulle beskrives var det lite vits om man ikke var klar over hvor man befant seg. I tillegg var det viktig for Polybius å ikke forvirre leseren ved å gå ut fra at alt er kjent på forhånd. For å understreke sine poeng skriver han:

«The situation of Sicily as a whole in relation to Italy – specifically, in the relation to the end of Italy – is almost the same as the situation of the Peloponnese in relation to the end of mainland Greece, with the difference that the Peloponnese is a peninsula, reachable by land, whereas Sicily is an island, reachable only by sea.»³⁰

Det er mange grunner til å velge Polybius som kilde på punerkrigene. Begrunnelsen for valg av Polybius i forhold til min problemstilling er at han skriver detaljert om den første punerkrigen (264-241 f.Kr) og første fase av den andre krigen fram til slaget ved Cannae i 216. *The Histories'* første bok omhandler både opptakten, gangen og etterdønningene av den første

---

²⁸ Astin 1930: side 5

²⁹ Astin 1930: side 4, 7

³⁰ Polyb 1.42

krigen mot Karthago.³¹ Han skrev opprinnelig om hele den andre og tredje krigen med Karthago, men disse skildringene er dessverre gått tapt den dag i dag. En annen ting som gjør Polybius interessant for min problemstilling er at han skildrer både strategi, motiv, taktikk og hvordan militær teknologi virker inn på hvordan man fører krig. Et problem med Polybius man må være oppmerksom på er at han skildrer en kultur han selv ikke opprinnelig var en del av, han var greker og skrev i stor grad for et gresk publikum som ikke var kjent med hva romerne hadde oppnådd.³²

---

³¹ Polyb xvi-xvii

³² Polyb 1.3

Kapittel 2 Motiv: Punerkrigene og åttiårskrigen

Kapitlet skal omhandle en beskrivelse og drøfting av motivenes rolle i punerkrigene og åttiårskrigen. Kapitlet vil være masteroppgavens lengste og vil fokusere både generelt på krigene, motivenes rolle og en sammenligning av krigene tilslutt. Når det gjelder punerkrigene vil det først være en gjennomgang av hvilke motiver som lå til grunn for romernes krigføring før jeg så vil gå inn på selve punerkrigene. Jeg har valgt å legge hovedvekten på den andre og tredje krigen her ettersom de har vært lettest å undersøke i henhold til oppgavens problemstilling.

Når det gjelder åttiårskrigen vil det først være en gjennomgang av bakgrunnsstoff og beskrivelsen av motiver i tiårene før utbruddet av krigen. Det vil så følge en del som tar for seg hendelsesforløp og motivenes rolle etter krigen bryter ut. Hovedvekten vil ligge på perioden fram til 1579. Årsaken til et slikt valg er at de første 10-12 årene av krigen la grunnlaget for hvordan resten av krigen utfoldet seg. Det er også i disse årene mange framtrepende personligheter på hver sin side av konflikten trer fram og deres handlinger er svært nyttige i skildringen av motiv på ulike plan. Tilslutt vil kapitlet foreta en sammenligning av punerkrigene og åttiårskrigen for å avdekke likheter og forskjeller mellom dem.

Romerne og motiv for krig

Romerne hadde gjennom deres lange historie et nært forhold til krig og erobring. Ved å være styrt av konger til å bli republikk og tilslutt et keiserrike var krig noe man ikke unnslopp. Når motiv for krigføring hos romerne her skal beskrives må det gjøres noen begrensninger. Ettersom det senere skal foretas en casestudie av punerkrigene som foregikk under republikken velger jeg å holde fokuset på den perioden i romersk historie.

William V. Harris og økonomiske motiver

Romerne og deres imperialistiske motiver er mye diskutert av historikere og det å finne en konsensus har ikke alltid vært like enkelt. Et tradisjonalt syn med støtte i romerske kilder er et fravær av økonomiske motiver. I boken *A History of Warfare* skriver John Keegan at Roma ikke hadde behov for å finne mat for en voksende befolkning slik Athen tidligere hadde. Dette var fordi rike landområder enkelt kunne bli annektert gjennom tokt i kort avstand fra byen.³³ På en annen side kunne Roma også gjøre seg rik gjennom erobring og imperiets ekspansjon fødte

---

³³ Keegan 1993: side 264

seg selv, derfor behøvde man ikke umiddelbart ikke å rette blikket til andre områder. Etter hvert som ekspansjonen slo fart var entusiasmen for landområder i Italia stor. Slik kunne gods etableres for den politiske klassen, og staten kunne enkelt finne aktører som kunne kjøpe eller leie hva som ble anskaffet gjennom erobring.³⁴

Kort presentasjon av Harris

William V. Harris (f. 1938) er professor i historie ved Columbia University. Han er særlig kjent for sine monografiske verker om den gresk-romerske verden. En av Harris' største og mest kjente verker er *War and Imperialism In Republican Rome 327-70 B.C* som ble utgitt i 1979. I boken diskuterer og analyserer han hva som lå bak romernes ekspansjon i perioden 327 til 70 f.Kr. Viktige spørsmål Harris søker svar på er hva som var romernes holdninger til krig, hvilken funksjon krigføring fylte for aristokratiet og hvor stor den materielle nytten knyttet til militær suksess var. Det som er spesielt med Harris er at han med sine teorier om romersk imperialisme brøt med et gammelt paradigme som hadde vært gjeldende siden Theodor Mommsen i siste del av 1800-tallet.³⁵

Problemet knyttet til økonomiske motiver

«Huge tracts of land came into Roman hands, as did enormous quantities of gold and silver and plunder of every kind; millions of people were enslaved; tributes in different forms flooded in; the ingenuity of roman officials and businessmen exacted its profits in large areas of the Mediterranean world. »³⁶

Slik åpner Harris sitt kapittel om romernes økonomiske motiver i forhold til krig og ekspansjon. Skal man tro Harris er det vanskelig å motsi at det eksplisitt befinner seg motiver av økonomisk karakter her. Selv mener Harris det er paradoksalt å hevde at dette var uviktig innen romersk imperialisme. Likevel er det noen problemer. Da Harris ga ut sin bok i 1979 var det forskere som tidligere hadde fokusert på økonomiske motiver, men det skulle vise seg at disse var vanskelig å kombinere overbevisende med andre klassiske tolkninger av romersk imperialisme, da særlig Mommsen og Holleaux.³⁷ Mommsen kom med sin tolkning av romersk imperialisme i siste del av 1800-tallet hvor imperialisme ble ansett som noe positivt. Han var også preget av nasjonalfølelsen for sitt eget hjemland, og kort etter hans verk ble utgitt ble Tyskland samlet til

---

³⁴ Keegan 1993: side 264

³⁵ Harris, William V. (1979). *War and Imperialism in Republican Rome 327-70 B.C.*

³⁶ Harris 1979: side 54

³⁷ Harris 1979: side 54

en nasjon. Det er derfor ikke usannsynlig at han ville trekke linjer mellom datidens imperialisme og den som foregikk i den antikke og romerske fortiden. Holleaux derimot hadde et litt annet fokus enn Mommsen. Han skrev tidlig på 1920-tallet og rettet fokuset mot hva slags relasjoner og holdninger Roma hadde til Østen og den hellenistiske verden. Ifølge Holleaux var romerne ikke fiendtlig innstilt mot grekerne.³⁸

Fraværet av økonomiske motiver ifølge Harris stammer fra flere kilder og selv om kildematerialet var mer ekstensivt ville problemet fortsatt vært vanskelig å løse. Dette gjelder spesielt disputtene om det 19. århundres imperialisme. Her er fokuset i for stor grad rettet mot hvordan historikere har følt om moderne imperialisme. Dermed kan det lett bli problematisk når man anvender dette på den romerske fortiden.³⁹

Problemer knyttet til definisjon og formulering

I tillegg til kilder er det også et problem knyttet til formulering og definisjon ifølge Harris. Hva skal telles som et økonomisk motiv, og hvordan skal vi skille fra det som er og ikke er. Han bruker to eksempler for å illustrere en slik problematikk. I det ene eksemplet snakker han om en romersk aristokrat som ønsker å akkumulere sin velstand for sin egen skyld, samt for konsumering. Her er motivene klart økonomiske. I det andre eksemplet søker den samme romerske aristokraten å søke seg rik gjennom prestisje og han ønsker å få distribuert den profitten krig gir.⁴⁰ Den romerske aristokraten har sannsynligvis økonomiske motiver her også, likevel er det kanskje en smule vanskeligere å avdekke. Trenger prestisje nødvendigvis å ha en økonomisk karakter? Vil profitten fra krig til syvende og sist være en økonomisk fordel for ham? Svaret er ikke helt enkelt. Videre diskuterer Harris at om aristokraten søker å styrke sin egen politiske posisjon blir distinksjonene nok en gang vanskelige på hva som skal regnes som et økonomisk motiv.⁴¹

Hvordan møte problemet enda tydelige

For å møte problemet enda bedre forsøker Harris å argumentere for at både romerne og andre generelt i den antikke verden at økonomi og krig hang nært sammen. Økonomisk gevinst var en integrert del av suksessfull krigføring, makt og ekspansjon.⁴² Anskaffelse av landområder, plyndring, slaver og inntekter var vanlig og et naturlig resultat av suksess som igjen hang sammen med seier og makt. For Harris er de økonomiske motivene de viktigste, men han

---

³⁸ Harris 1979: side 54-6

³⁹ Harris 1979: side 55

⁴⁰ Harris 1979: side 56

⁴¹ Harris 1979: side 56

⁴² Harris 1979: side 56

benekter ikke at det lå andre forhold også bak. De som har forsøkt å bevise at økonomiske motiver var uviktige støtter ifølge Harris paradokset sitt med at romerne ikke oppfattet seier og makt som en kilde til rikdom. En slik oppfatning ifølge dette synet er at de hadde et annet forhold til økonomi og penger enn det vi har i moderne tid. En annen måte å motbevise paradokset på er å hevde at kriger som ble kjempet ikke var umiddelbart til nytte for staten.⁴³

Økonomiske motiver hos romerne i perioden 327-220 f.Kr

Vi har i avsnittene over undersøkt hvordan Harris beskriver økonomiske motiver, samt problemene knyttet til dem, og vi skal nå se nærmere på noen av disse elementene. I årene mellom 327 og 220 er det særlig plyndring og anskaffelse av landområder Harris vektlegger som sentrale og viktige økonomiske motiver.

Plyndring

Under de italienske krigene⁴⁴ og generelt innen romersk krigføring var plyndring vanlig. Ifølge Harris befinner vi oss en i en periode hvor stat og individer er åpne og interesserte i den profitten som kunne oppnås gjennom tokt og kampanjer.⁴⁵ Årsaken til en slik tankegang kan være at plyndring er noe som har mange sider og den romerske stat og dens innbyggere retter interessen mot dette. Ifølge en traktat romerne hadde med Karthago skulle ikke romerne driver plyndring bortenfor bestemte geografiske punkter. Harris mener dermed det er fornuftig å trekke den slutning at aktiv plyndring var en normal del av romersk atferd og at den i stor grad var under offentlig kontroll.⁴⁶

Drivkraften for å anskaffe landområder

Når det gjelder anskaffelse av landområder bruker Harris de italienske krigene som eksempel i sin analyse. Etter hvert som romernes territorier vokste ble de raskt omdannet til jordbruksområder. Dette var igjen direkte til fordel for Roma og hennes innbyggere.⁴⁷ Land som ble konfiskert og bosatt av romerske innbyggere skjedde gjennom kolonier eller individuelle bosetting. Harris kalkulerer og fastslår at i tiden før den andre punerkrigen at arealet kan anslås å være minst ni tusen kvadratkilometer. I tillegg var det land som ble solgt videre eller leid ut for ulike formål. Hva disse formålene eventuelt er går ikke Harris eksplisitt

---

⁴³ Harris 1979: side 56-7

⁴⁴ De italienske krigene defineres ofte som romernes erobring av den italienske halvøya. Dette skjedde hovedsakelig på 300-tallet f.Kr. Det fortsatte også inn på 200-tallet.

⁴⁵ Harris 1979: side 58-9

⁴⁶ Harris 1979: side 59

⁴⁷ Harris 1979: side 60

inn på, likevel slår han fast at det førte til et enda større areal i tillegg til koloniene og de individuelle bosetningene.⁴⁸

Som beskrevet i avsnittet over kan vi med stor sikkerhet fastslå at ønske om mer jordbruksland var et viktig motiv som drev romerne og andre italienske folk til krig i det femte og fjerde århundre f.Kr.⁴⁹ En annen potensiell mulighet til at ønske om mer jordbruksområder er Romas store befolkning, ofte må man se utenfor egne grenser for inntekter.

Kort oppsummering av Harris momenter ift økonomiske motiver

Vi har så langt sett på ulike elementer knyttet til økonomiske motiver beskrevet av Harris og hva noen av dem innebar. Vi har satt på de ulike problemene knyttet til økonomiske motiver og grunnen til at mange tidligere historikere før Harris har forsøkt å bortforklare dem. I avsnittene over er motiver under de italienske krigene beskrevet i større grad. De markerer den tiden før romerne beveget seg utenfor den italienske halvøy. Jeg har valgt å inkludere dem i min masteroppgave ettersom de er et viktig forspill til de utfordringene romerne møter ved utbruddet av punerkrigene.

Den andre punerkrigen – motiver

Innledning:

Den andre punerkrigen, også kjent som Hannibalskrigen var den andre konfrontasjonen mellom Roma og Karthago. Den brøt ut i 218 f.Kr.⁵⁰ og ble avsluttet med at Hannibal Barcas hær ble bekjempet ved Zama i 202. Den andre punerkrigen brøt ut mer enn 20 år etter Karthagos nederlag etter den første krigen som ble avsluttet i 241. Som den første krigen var denne også langvarig og den skulle vise seg å sette dype spor i de følgende årene. Selv om begge disse krigene var langvarige var det geografiske spekteret svært annerledes. Hvor den første krigen hovedsakelig ble utkjempet på Sicilia og de omliggende øyer, ble den andre krigen utkjempet på flere fronter med krigshandlinger både i Spania, Italia, Afrika og til dels Sicilia og Hellas.

---

⁴⁸ Harris 1979: side 60

⁴⁹ Harris 1979: side 61

⁵⁰ Noen historikere vil hevde krigen brøt ut 1 år tidligere i 219 f.Kr da Hannibal angrep byen Saguntum i Spania. Denne handlingen triggert romerne til handling, og brukte i stor grad dette angrepet som et påskudd for krig.

Det store spørsmålet var om Karthago ville klare å hevde seg på ny etter tapet i den første krigen og i så fall hvordan de skulle klare det. I 221, noen år før utbruddet av den andre punerkrigen virket løsningen å være klar. Den unge Hannibal tredde inn på den politiske maktarena dette året etter han overtok kommandoen over Spania.⁵¹ Han videreførte arven fra sin far Hamilcar og la under seg store deler av den iberiske halvøy. Han førte en klar aggressiv linje og utvidet den karthagiske makten mer enn sine forgjengere. De mange stammer som levde der førte Hannibal krig mot og hans innflytelse gikk så langt nord som dagens Salamanca.⁵² Ettersom romerne også hadde interesser i Spania skulle det ikke gå lang tid før Hannibal på ny førte Karthago inn i en ny krig mot Roma. Det store spørsmålet er hva som var den ultimate årsaken som førte til den andre punerkrigen og hvilke sentrale motiver som lå bak.

Plan og påstander

I de følgende sider skal de sentrale motivene i henhold til den andre punerkrigen beskrives og hvordan disse skilte seg fra de rådene motivene fra den første og tredje krigen. Det vil først være en mindre del om forløp og bakgrunn, om de viktige hendelsene som tilslutt førte til utbruddet av krigen i 218/19 f.Kr. Deretter vil det være en større del hvor de sentrale motivene for krigen blir beskrevet og analysert. Avslutningsvis skal det sies noe om hvordan disse motivene passer inn med de to andre krigene og for romernes tenkning om krig generelt. Påstandene vil her være at det er vanskelig å dele inn motivene i store kategorier, som enten politiske/ideologiske, økonomiske eller religiøse motiver slik som åttiårskrigen. Det kan absolutt hevdes at motivene har innspill av en eller flere av disse hovedkategoriene, likevel så har litteraturen en tendens til å ikke få dette eksplisitt fram. Så i skildringen av motiver under den andre punerkrigen er det mer fordelsaktig å dele dem i enkeltkategorier som vil gjøre analysen noe enklere.

Hva er motivene?

Motivene i henhold til den andre punerkrigen er som beskrevet over ikke så enkle å dele inn i store og brede hovedkategorier. Enkeltmotivene er det som framstår her som mest fordelsaktige ettersom de gir klarere innblikk i krigens karakter. Hva er så disse enkeltmotivene som er sentrale for krigen? Etter grundig gjennomgang av kildematerialet later de til å være flere. Det som først skal nevnes er hevn og da hovedsakelig fra karthagisk side. De hadde tapt stort under den første krigen og ville hevde seg på ny. En kan si at en slik tankegang er en lekse historien har lært oss, at mange stormakter og stater er hevntørste etter et nederlag.⁵³

---

⁵¹ Frank 1914: side 123

⁵² Goldsworthy 2000: side 144

⁵³ Salmon 1960: side 131

Med andre ord hadde Karthago mye å være misfornøyd med, og det er ikke noe tvil om at Hannibal førte videre denne mentaliteten og førte det som raskt kan oppfattes som en aggressiv linje i Spania. Det går også en linje av både hevnløst, bitterhet og sinne hele veien fra slutten av den første krigen til starten av den andre. Dette er essensielt for å forstå motivene for denne krigen.

Mer utdypende om bakgrunn og forløp

I tidsrommet mellom avslutningen av den første punerkrigen og starten på den andre var ikke uten spenninger, men likevel var ikke relasjonene mellom Roma og Karthago klart fiendtlig eller uvennskapelig. Handelen mellom dem ble fornyet og de aristokratiske båndene vokste, og i de 23 årene som gikk mellom den første og andre krigen var stor grad fredelige med noen få unntak.⁵⁴ En spesifikk hendelse brakte freden til en slutt da Hannibal angrep byen Saguntum som var under romersk beskyttelse. Denne er et viktig ledd i å forstå utbruddet av krigen, men først er det nødvendig med en liten gjennomgang om hvorfor denne byen er så sentral her.

I år 226 f.Kr.⁵⁵ kom Roma og Karthago til enighet om at karthagenerne ikke skulle krysse elven Ebro og at den skulle fungere som en slags buffersone mellom dem.⁵⁶ Traktaten ble inngått med Hasdrubal som hadde overtatt kommandoen i Spania etter Hamilcar sin død i 228. Hasdrubal var i slekt med både Hannibal og Hamilcar og var dermed en sentral og viktig person i Barca-familien. Vilkårene slik det framgikk i traktaten var at alt av Spania sør for elven Ebro skulle være kartagisk interessesfære, og de skulle heller ikke ekspandere nord for denne elven.⁵⁷ Dette kunne virke som en god og sikker plan, dog var det uten vil flere svakheter og mangler.

En fysisk grense kan sies å ha blitt satt og det var noe begge parter var kjent med fra før, men i dette tilfelle var det i bunn og grunn ingen stor restriksjon. Det kan støttes opp mot det faktum at de puniske kjerneområdene i Spania lå langt fra elven Ebro. Oppfatninger har også hatt det til at traktaten hadde en grense som gikk mye lenger sør, samt at romerne begrenset seg til å ikke intervensjon sør for Ebro.⁵⁸ Begge disse påstandene er det lite hold i ettersom det er faktorer som kildematerialet ikke dekker tilstrekkelig og hvor disse grensene faktisk gikk. Det har også vært vanskelig å måle dette opp mot dagens territorier i samme område.

Andre svakheter og mangler som kan tilskrives er oppfatningen om at romerne nå trodde de hadde satt en effektiv stopper for den karthagiske ekspansjonen i Spania, men hva de egentlig

---

⁵⁴ Goldsworthy 2000: side 143

⁵⁵ De fleste historikere er enig at dette er det konkrete året, men noen sier det sannsynligvis var det

⁵⁶ Goldsworthy 2000: side 143

⁵⁷ Salmon, E. T. (1960). «The Strategy of the Second Punic War». Cambridge University Press

⁵⁸ Goldsworthy 2000: side 143-44

gjorde var å gi Karthago enda større spillerom. Det kan hevdes at de diplomatiske midlene var på plass, dog var oppfølgingen av disse diplomatiske midlene ikke helt gode.⁵⁹ Fordi romerne ikke opprettholdt diplomati aktivt med f.eks aktive styrker og våpen var det lite som tilsa at Karthago ikke fikk muligheten til å utfolde seg fritt på den iberiske halvøy. Mulig var det også at romerne ikke var så altfor bekymret for Karthagos ekspansjon så lenge den ikke direkte turet deres egne interesser.⁶⁰ Det er i forbindelse med Ebro-traktaten at Saguntum blir sentral og viktig, og den er også essensiell til å forstå utbruddet og de motiver så lå til for utbruddet av den andre punerkrigen.

Spørsmålet om Saguntum

Saguntum er byen som er essensiell for å kartlegge hva som førte til starten på den andre punerkrigen. På et tidspunkt etter 226 f.Kr (årstallene er noe usikre) inngikk Roma en avtale/assosiasjon med Saguntum⁶¹ I antikke kilder, især hos Polybius tilskriver han dette som noen år før Hannibals tid. Hvis denne såkalte assosiasjonen hadde eksistert allerede i 226 er det sannsynlig at det hadde blitt nevnt i Ebro-traktaten.⁶² Det har også vært store spekulasjoner og debatter om Saguntum formelt kunne anses som romerske allierte eller om de bare søkte deres beskyttelse når de trengte det. Byen lå et langt stykke sør for Ebro og hvis forbindelsen mellom dem og Roma hadde eksistert på daværende tidspunkt virker det svært underlig at dette ikke ble nevnt i traktaten.⁶³

E. T. Salmon slår fast i sin artikkel "The Strategy of the Second Punic War" at moderne historikere har reist spørsmålet om hvorfor romerne anså Hannibals angrep på byen som grunn til å erklære krig. Det første punkt han nevner er at Saguntum lå 160 km (100 miles) sør for Ebro, og var derfor godt innenfor det området romerne hadde anerkjent som karthagisk interessesfære.⁶⁴ Videre er han av den oppfatning at undersøkelsen av alt tilgjengelig kildemateriale ikke får tilstrekkelig nok fram at traktaten fra 226 spesifikt ekskluderte Saguntum fra Karthagos interesseområder. Salmon skriver at Polybius forteller at den var romersk alliert i 220, året før Hannibal angrep den. Likevel er han veldig vag om hvilken status den hadde i 226.⁶⁵ Her kan det diskuteres i lang tid på basis av spekulasjon og formeninger og denne avhandlingen har ikke rom for dem alle. Noen sentrale momenter kan likevel kort nevnes

---

⁵⁹ Salmon 1960: side 134

⁶⁰ Salmon 1960: side 134

⁶¹ Denne byen er i dag den moderne byen kalt Sagunto som ligger nær dagens Valencia.

⁶² Goldsworthy 2000: side 144

⁶³ Goldsworthy 2000: side 144

⁶⁴ Salmon 1960: side 135

⁶⁵ Salmon 1960: side 135

her. Salmon argumenterer for at hvis Saguntum hadde spesifikt vært nevnt i traktaten av 226, eller vært en formell romersk alliert samme år, er det svært rart og meningsløst at dette ikke finnes i de bevarte kildene fra antikken. Man kan spørre seg hvorfor det er slik. Svaret Salmon gir er alle disse er pro-romerske og er svært opptatt av å bevise Romas korrekthet. Ikke alle er like tilbøyelige til å rettferdiggjøre romernes handlinger er, dog mener han ingen av dem direkte og utilslørt sier at Roma og Saguntum allerede allierte på dette tidspunktet.⁶⁶

Hannibals unnskyldning for å angripe Saguntum og romernes motsvar

Etter Hannibal kom til makten og fikk kommandoen over Spania i 221 f.Kr fulgte han klart Hamilcars linje om å starte en ny krig mot Roma.⁶⁷ For Hannibal kunne det virke som om Saguntum var bindeleddet for at noe slikt kunne realiseres. Som nevnt over anså romerne angrepet på byen som et brudd på traktaten, men hvilken status byen hadde i relasjon med Roma er høyt debattert og kontroversielt tema som hintet til over. Det mest sentrale aspektet som her skal nevnes er at Hannibal så Saguntum som en unnskyldning for å tvinge fram en krigserklæring fra Roma. Det gikk ikke lang tid før Hannibal hadde den perfekte unnskyldningen for å angripe Saguntum. Byen hadde begått en fiendtlig handling mot en spansk stamme Karthago var alliert med.⁶⁸ Hannibal gjorde sitt trekk raskt etter.

Hannibal hadde videre enda klarere motiver og baktanker for å angripe Saguntum. Hvis krigserklæringen kom fra Roma, ville Karthago være tvunget til å støtte han.⁶⁹ Det rommer liten tvil om at Karthagos støtte var svært viktig for Hannibal. Mye kan tyde på en tosidig karakteristikk her. Motivene synes å både være personlige og kollektive; førstnevnte virker å manifestere seg i hans egen ambisjon om å fullføre farens verk og innlede en ny krig mot Roma. Sistnevnte i form av støtte av det puniske aristokratiet. For om han valgte å invadere Italia på sitt eget initiativ ville de klart ikke gi han støtte. Dette baserte seg mye på at de var mer på en fredsbevarende linje, noe som skilte seg fra Hannibals individuelle motiver. Om Hannibal var suksessfull ville han ha midler til å stenge havnen for den romerske marinen, som igjen med stor sannsynlighet bringe ham et økonomisk bytte som han igjen kunne bruke for å utstyre hæren som for hans lange marsj mot Italia.⁷⁰ Det virker dermed også at det ikke bare være hans egne personlige ambisjoner som drev han, men også at han hadde et ønske om å bruke et slikt bytte til å blidgjøre det politiske systemet på hjemmebane.

---

⁶⁶ Salmon 1960: side 135

⁶⁷ Frank 1914: side 123

⁶⁸ Frank 1914: side 123

⁶⁹ Frank 1914: side 123

⁷⁰ Frank 1914: side 123

Den tredje punerkrigen – motiver

Innledning:

Den tredje punerkrigen var den siste konfrontasjonen mellom Roma og Karthago og markerte slutten på over et århundre med rivalisering og uenigheter. Krigen brøt ut i 149 f.Kr og var over 3 år senere, i 146. Det som kanskje er bemerkelsesverdig av alt er at det var så kort. For å sammenligne varte den første punerkrigen 23 år, den andre 17 år. En annen ting som gjør den spesiell er at den skjedde over 50 år etter krigen mot Hannibal var over. En tredje ting en bør merke seg i studiet av den tredje punerkrigen er dens geografiske spekter.

Sammenlignet med den andre puniske krig som ble utkjempet på flere fronter, med kamper både i Spania, Italia og Afrika ble den tredje kun utkjempet i Afrika.⁷¹ I 149 brøt Karthago en traktat de hadde underskrevet med Roma 60 år før. Traktaten ble brutt ved at Karthago gikk til krig mot et av naborikene deres, Numidia uten Romas tillatelse. I 201 hadde begge parter underskrevet en traktat om at Karthago ikke kunne erklære krig i Afrika uten at Roma godkjente det.⁷²

I seg selv kunne dette være grunn nok for åpen krig, men noe mer måtte likevel til, romerne trengte et påskudd for å erklære krig mot sin tidligere rival. Det er blitt sagt at den tredje punerkrigen tydelig var framprovosert av romerne, som hadde et bevisst ønske om å ødelegge sin motstander ved å tvinge en konflikt på en allerede svekket fiende. Sett i kontekst av moderne strategi var krigen unødvendig fordi Karthago ikke ble ansett som en reell trussel mot Roma.⁷³

For å forstå hva som førte til utbruddet av den tredje punerkrigen og de motivene som dominerte er det viktig å rette blikket mot hvilke holdninger romerne hadde til krig i den siste halvdel av det andre århundre før Kristus. Bare fordi det skulle gå et halvt århundre mellom den andre og tredje punerkrigen var ikke romerne uten konflikter i denne perioden.

Den tredje punerkrigen er et godt eksempel på en krig som kunne vært unngått om kommunikasjon og diplomati hadde vært mer vellykket. Som nevnt over var den klart framprovosert av romerne som ville tvinge en konflikt på sin gamle fiende. At Karthago brøt

---

⁷¹ Når Afrika blir nevnt i denne oppgaven er det romersk Afrika det snakkes om. Dette omfatter dagens Tunisia, de nordøstlige delene av Algerie og kysten av det vestlige Libya langs Sidrabukten.

⁷² Goldsworthy 2000: side

⁷³ Goldsworthy 2000: side 331

traktaten de hadde underskrevet med Roma var kanskje en avgjørelse de ikke burde tatt, likevel er det mye som kunne blitt løst gjennom diplomati og kompromisser. Ulike fraksjoner lot frykt og grådighet styre fornuften deres. Mektige menn i senatet, deriblant Cato brukte sine retorikkevner til å plante en ide om at Kartago måtte ødelegges.

Bakgrunn/forløp

I det halve århundret mellom den andre og tredje puniske krig kan forholdet mellom Roma og Karthago sies å ha vært bra. Dette kan støttes opp mot at karthagenerne viste seg å være lojale allierte til Roma. Noen år etter Hannibalskrigen tok slutt forsynte de den romerske hæren med korn og sendte en del av flåten sin for å støtte romerne i sin krig mot kongen av seluvkideriket, Antiochus III.⁷⁴

Noen spenninger eksisterte mellom de to krigene, ikke alle var like vennlige i holdningene sine mot Roma. Om vi skal forstå hvilke holdninger som dominerte karthagisk politikk i de drøye 50 årene mellom den andre punerkrigens slutt. Tre fraksjoner dominerte politikken i Karthago, noen mindre romervennlig enn andre, men ingen virket å være åpen fiendtlig mot Roma.⁷⁵ Verdt å merke seg er selv om en eller flere av disse fraksjonene ville lansere en offensiv mot Roma ville de være lite i stand til det.

Karthago må betale hardt

Etter Hannibals nederlag ved Zama i 202 innså karthagenerne hadde de ikke hadde noe annet valg enn å søke fred med Roma. Året etter i 201 opprettet Scipio Africanus en traktat mellom begge parter, men betingelsene i traktaten var ikke enkle for Karthago.⁷⁶ Som i etterdønningene av den første krigen måtte de inngå fred på harde vilkår.

Alle romerske krigsfanger og desertører måtte gis tilbake uten løspenger, krigselefanter ble konfiskert og flåten deres kraftig redusert. I Afrika fikk de likevel beholde størstedelen av sine territorier, alle oversjøiske territorier mistet de. Over en 50-års periode måtte de også betale krigsskadeerstatninger på ti tusen talenter⁷⁷, som skulle minne dem på nederlaget deres.⁷⁸ Som nevnt over kunne de heller ikke erklære krig utenfor Afrika og innenfor Afrika med Romas tillatelse.

---

⁷⁴ Goldsworthy 2000: side 331

⁷⁵ Goldsworthy 2000: side 332

⁷⁶ Goldsworthy 2000: side 308

⁷⁷ Talent er en gammel enhet for vekt og masse som ble mye brukt i Oldtiden som pengesystem. Man måler talenter opp mot et volum/mengde i sølv eller gull. I antikkens Hellas var f.eks. 1 talent tilsvarende 26 kg sølv. I antikkens Roma var det noe annerledes, men 10 000 talenter over en 50-års periode kan sies å være svært mye

⁷⁸ Goldsworthy 2000: side 308

De var tydelig underlagt Roma og hadde svært lite om ingenting innflytelse når det gjaldt eksterne forhold. Kun interne forhold hadde de kontroll over, samtidig som de var «venner» og «allierte» til Roma var de tydelig en vasallstat som hadde lite å si angående eksterne anliggender og måtte betale årlig tributt til sin overherre.⁷⁹ Etter å ha mistet nesten hele sin flåte og sine oversjøiske territorier kunne de virke lite sannsynlig at en ny krig skulle bryte ut mellom de partene. Overraskelsesmomentet kom i 149 f.Kr da Roma og Kartago nok en gang var i krig med hverandre. Over et halvt århundre etter nederlaget ved Zama skulle Karthagos skjebne endelig avgjøres en gang for alle.

Hvilke motiver er forventet å finne?

I de følgende sider skal de sentrale motivene under den tredje punerkrigen beskrives og hvordan de også skilte seg fra de rådende motivene fra første og andre krig. Den tredje krigen romerne førte mot Karthago varte som nevnt i innledningen kun i tre år, og brøt ut som et resultat av at Karthago brøt en traktat de hadde underskrevet med Roma i 201. Som nevnt innledningsvis over har krigen blitt beskrevet som unødvendig sett i dagens lys, samt er det også blitt hevdet at Karthago ikke utgjorde en reell trussel mot Roma.

De motivene som virker å være særlig gjeldende er frykt, hovedsakelig som en kollektivistisk tanke mange støttet seg til. Å finne konkrete motiver som kan karakteriseres som enten ideologiske, religiøse eller økonomiske som i åttiårskrigen er heller ikke like enkelt ettersom kildene har en tendens til å ikke forklare dem eksplisitt.

Er det en kombinasjon av mer komplekse sammenhenger?

Krigerånden i det romerske samfunnet kan også sies å ha spilt en viktig rolle. Det er ingen tvil om at det romerske samfunnet var militaristisk og de inntektene, æren og berømmelsen en ny krig kunne føre med seg ble det ikke lagt skjul på. Ideologiske og religiøse motiver kan også til dels ha spilt en rolle, det later dog til at kildene vektlegger dem langt mindre. Den tredje punerkrigen som de to andre er i svært stor grad fra romersk perspektiv. Litteraturen legger vekten på romerske motiver, mens den andre siden i stor grad kommer i skyggen. Videre er også kildeomfanget knyttet til denne krigen også mindre omfattende enn de to andre. Adrian Goldsworthy⁸⁰ hevder at den sammen med den første punerkrigen er dårligere dekket Hannibalskrigen som kanskje den som er mest dekket av alle.⁸¹ Etter som Karthago tilslutt tapte

---

⁷⁹ Goldsworthy 2000: side 308

⁸⁰ Adrian Goldsworthy er en britisk historiker som særlig er spesialisert på antikken, særlig romersk historie. Han har blant skrevet bøker om punerkrigen og ledende romerske personligheter som Julius Cæsar, Marcus Antonius og Augustus. Han har også skrevet mye om romersk krigføring og den romerske livsverdenen generelt.

⁸¹ Goldsworthy 2000: side 19

og ble ødelagt har det blitt naturlig at historien er skrevet av seierherren, i dette tilfellet romerne. De kildene som vi har som skildrer fra Karthagos side er enten gått tapt eller eksisterer kun i overlevende fragmenter. Det nærmeste vi kommer en skildring fra karthagisk side er greske forfattere som hadde en større fascinasjon og begeistring for Karthago. Vi vet blant annet slike forfattere fulgte Hannibal på hans ekspedisjoner i Italia, om det fantes slike kilder om den tredje punerkrigen er langt mer usikkert. Den største svakheten er at slike kilder ble skrevet av «outsidere» som sannsynlig ikke har hatt god nok kunnskap om punisk kultur og institusjoner.⁸² Dette er noe vi også må ha i bakhodet i beskrivelsen av motiver i henhold til den tredje punerkrigen, for i kildene eksisterer det mangler som må undersøkes med et kritisk blikk.

Frykt som et dominerende motiv fra romersk perspektiv

I lange tider har historikere og andre skuelystne fundert over hva som førte til den siste konfrontasjonen mellom Roma og Karthago. Som nevnt i avsnittene over er det mye som tilsier at frykt var et særdeles sentralt motiv fra romersk side. Vi som studerer punerkrigene i dag må gjøre vårt beste basert på de kildene vi har til å forklare hva nettopp denne frykten besto i. Flere fremtredende personligheter var sterkt negative til Karthago og de var også dem i senatet som ville at byen skulle ødelegges.⁸³

Den berømte frasen *Carthago delenda* (Karthago bør ødelegges) fra statsmannen Cato var særlig gjeldende og ble sagt flere ganger i hans taler i senatet. Cato og hans sterke utsagn var klart noe som påvirket folk, dog er det andre elementer som må tas i betraktning. Tenney Frank⁸⁴ har i sin bok *Roman Imperialism* stilt spørsmålet hva slags frykt romerne hadde mot Karthago som bedre kan belyse utbruddet av den tredje punerkrigen. Han stiller spørsmålet om hvilken frykt romerne følte ut fra Catos utsagn. Om det var knyttet til kommersiell konkurranse, behovet for større territorier for en voksende befolkning eller frykten for en politisk rival.⁸⁵

Frykten for en politisk rival virker å være den mest gjeldende faktoren her. Kommersiell konkurranse virker mindre sannsynlig ettersom den økonomiske situasjonen på den tiden gjorde at romerske skipsfolk eller landsøkere tvilsomt la stort press på senatet.⁸⁶ Om vi skal tro beretningene til antikke forfattere som Appian og Polybius som Frank tar som troverdige kilder. Man kommer ikke utenom den kjente romerske statsmannen Cato. Ifølge de antikke kildene fulgte han og romerne en policy som tilsa at om Karthago nok en gang ble sterke nok, ville de

---

⁸² Goldsworthy 2000: side 19

⁸³ Frank 1914: side 233

⁸⁴ Tenney Frank var på 1900-tallet en ledende historiker i studiet av romersk imperialisme.

⁸⁵ Frank 1914: side 234

⁸⁶ Frank 1914: side 234

på ny gjenoppta en bitter hevnkrig som Hannibal hadde startet tidligere. Cato strekte seg enda lenger ved å agitere for at Romas framtid aldri ville bli sikret før Karthago hadde blitt ødelagt.⁸⁷

Sterk agitasjon hos enkeltindivider

Cato og hans støttespillere delte videre en oppfatning om at de hadde oppfattet en fiendtlig ånd i Karthago de de hadde vært utsendinger til byen, hvor det også er mye som tyder på at de så karthagenerne som aggressive. En annen statsmann, Nasica, delte noe av Catos oppfatning, men ville at byen skulle bevares. Slik kunne den romerske disiplinen bedre opprettholdes gjennom frykten av en sterk politisk rival.⁸⁸ Dette er en noe annen oppfatning som tilsier at frykt og sterke rivaler kan funke til ens fordel, en mulighet for å skape hva de muligens oppfattet som balanse mellom to rivalistiske stater.

I 153 f.Kr var Cato endel av flere utsendinger til Karthago i et diplomatisk oppdrag og ble imponert over byens angivelige fiendtlige holdning og inntrykket om at de lagret forsyninger som var reservert for bruk i krig. Mer skulle ikke til før han foreslå at byen skulle ødelegges. Nasica oppfattet Cato som naiv og hevdet at man ikke kunne ødelegge en by bare på grunn at den var sterk og delvis utilbøyelige. Om Roma skulle nok en gang erklære krig mot Karthago måtte de ha et ordentlig påskudd. Nasica mente også rivaliseringen var fordelsaktig for Roma.⁸⁹

Ulike dimensjoner av frykt som motiv

Frykt som motiv er vanskelig å komme unna i studiet av den tredje punerkrigen. Det virker å være konstant til stede. Som nevnt over var det fraksjoner i det romerske senatet som så Karthago som en trussel på ulike plan. Frykten ble nærmest innplantet hos både hos ledende statsfolk og i det romerske samfunnet generelt. En kan enkelt få en forståelse for hvorfor det var slik. Vi kan forestille hos følgende scenario. Siden 264 hadde Roma vært 2 ganger i krig mot Karthago og gått seirende ut begge gangene. Likevel var det ikke slik at de forgående krigene var uten utfordringer. Om vi benytter krigen mot Hannibal som eksempel tapte romerne flere slag, særlig de første årene av krigen. Det virker dermed ikke overraskende at romerne oppfattet dem som en trussel i årene før utbruddet av den tredje krigen. For hvorfor skulle de ikke oppfatte Karthago som en trussel nå som i de forgående krigene?

Frykten blir til et påskudd for krig

I tiden før utbruddet av den tredje punerkrigen eksisterte det en spenning mellom Karthago og kongedømmet Numidia. Herskeren av Numidia var Masinissa og han var en viktig link mellom

---

⁸⁷ Frank 1914: side 234

⁸⁸ Frank 1914: side 234

⁸⁹ Frank 1914: side 234-5

den andre og tredje puniske krig.⁹⁰ For å ordentlig forstå de dominerende motivene som var gjeldende er det fordelsaktig med en kort gjennomgang av hvilken rolle og betydning Masinissa hadde.

Den numidiske herskeren hadde tilbrakt mye av sitt tidlige liv i Karthago og hadde dermed bred kjennskap til punisk kultur og tradisjoner. Dette var noe han forsøkte å integrere i sitt kongedømme som han prøvde å etablere gjennom uavhengige stammer fra hans folk. På tross av hans fascinasjon med punisk kultur rettet han en bitter fiendtlighet mot sin tidligere allierte. Årsaken til fiendtligheten kan sies å finnes i traktaten Roma underskrev med Karthago i 201.⁹¹

Traktaten tilsa ganske vagt at Karthago skulle gi tilbake de territoriene som tilhørte Masinissa eller hans forfedre i fortiden. Det store problemet tilknyttet traktaten var at disse såkalte territoriene har vært vanskelig å definere i ettertid. Masinissa ble på grunn av traktaten oppmuntret til å ta til seg karthagisk land ved å hevde at det hadde engang tilhørt folket hans.⁹² Relevansen i henhold til dette prosjektet er at spenningen mellom den numidiske herskeren og Karthago er at det som skulle vise seg å bli et påskudd for at Roma kunne erklære krig mot sin tidligere rival.

Etter mye press og irritasjon over Masinissas handlinger bestemte Karthago seg for å erklære krig. En krig som ble kjempet uten Romas tillatelse som skulle vise seg å få fatale konsekvenser. Det kunne virke som om Karthago hadde fått nok av Masinissas angrep på deres territorier, samt hans beleiring av en by kalt Oroscoipa, dagens lokasjon av byen er ukjent⁹³, men det virker å ha drevet Karthago til handling.

Det virker ikke som frykt var det dominerende motivet her, men heller at de så Masinissa som et hinder de kunne få av veien. Karthagenerne reiste en hær på 25 000 fotsoldater og 400 hester⁹⁴, likevel var det Masinissa som kom seirende ut av kampen. De brukte en smart og effektiv taktikk mot karthagenernes hærstyrke ved å omringe dem slik at de ble avkuttet fra forsyningslinjene deres. Etter mye press var karthagenerne tvunget til å overgi seg og de vendte hjem i nederlag.⁹⁵

---

⁹⁰ Goldsworthy 2000: side 335

⁹¹ Goldsworthy 2000: side 335

⁹² Goldsworthy 2000: side 335-6

⁹³ Goldsworthy 2000: side 336

⁹⁴ Goldsworthy 2000: side 336

⁹⁵ Goldsworthy 2000: side 336-7

Det romerske motsvaret

Det romerske motsvaret til Karthagos handlinger er utvilsomt et av de viktigste aspektene til å forstå de dominerende motivene i henhold til den tredje punerkrigen. Det later til at Roma før utbruddet av krigen var av den oppfatning av Karthago ikke ville ha mulighet til å reise en hær, hvert fall ikke i strid med traktaten de underskrev 50 år tidligere. Nå som det var et faktum gjorde det ikke noe annet enn å bekrefte deres frykt og mistenksomhet mot Karthago.⁹⁶ Som fastslått innledningsvis var det flere faktorer som gjorde at Roma på ny erklære krig mot Karthago.

Et moment som er først verdt å påpeke er at det nå over 50 år siden krigen mot Hannibal tok slutt. I det halve århundre siden hadde det romerske senatet fått større diplomatisk erfaring gjennom innblanding og involvering i den hellenistiske verden, og de lette vanligvis etter et sterkere påskudd for krig.⁹⁷ Det hindret dem likevel ikke å forberede for å invadere Afrika uten å klargjøre fullstendig årsaken til dette. På dette tidspunktet er tydelig at Karthago gjorde alt de kunne for å vinne tilbake en form for tillit fra romerne. De prøvd å skyldte på hærførerne og benektet all skyld selv.⁹⁸ De ville også prøve å forklare for romerne all den aggressive oppførselen Masinissa hadde stått for, og gikk til og med så langt at de var villige til å straffe de offiserene som hadde tatt valget om å gå til krig mot ham.

Frykten slår tilbake på Karthago

Det virker nå som om den frykten romerne hadde mot Karthago var å finne hos dem selv. At de forsøkte å inngå kompromisser viser at de til enhver pris ville unngå en ny krig. Kort tid etter mye fram og tilbake godtok både senatet og *Comitia Centuriata*⁹⁹ krigserklæringen. Det neste Karthago forsøkte var å sende utsendinger på nytt til Roma, hvor harde vilkår møtte dem. Roma forlangte nå at de ga dem 300 gisler som skulle velges fra barna av de ledende aristokratiske familier.¹⁰⁰ Dette virket som urimelige vilkår men Karthago godtok dem likevel. Etersom situasjonen var svært anspent på nåværende tidspunkt kunne det virke som Karthago ville gjøre alt de kunne for å tilfredsstille romernes krav. Enhver sjanse på å kunne inngå kompromisser tyder på fordelsaktig. Selv om Karthago nok en gang bøyet seg i støvet sendte Roma likevel et

---

⁹⁶ Goldsworthy 2000: side 337

⁹⁷ Goldsworthy 2000: side 337

⁹⁸ Goldsworthy 2000: side 337

⁹⁹ *Comitia Centuriata* var den øverste folkeforsamlingen, også kalt *cunurieforsamlingen* under den romerske republikk. Borgerne i denne forsamlingen var delt inn i formueklasser.

¹⁰⁰ Goldsworthy 2000: side 338

skip og gikk i land på Utica.¹⁰¹ Ifølge Adrian Goldsworthy var karthagerne fortsatt usikre på romernes intensjoner på dette tidspunktet og de sendte på ny ut utsendinger for å møte dem, denne gangen nær sitt eget maktsete. I det utsendingene fra Karthago møtte de ledende konsulene var stemningen svært anspent, og det virker som romerne ville plassere en frykt hos dem, samt vise at hadde kontrollen. Flere senioroffiserer flankerte seg rundt dem og hæren paraderte bak dem. Utvilsomt var det for å demonstrere makt og at enhver motstand imot kravene deres ville være håpløst.¹⁰²

Under møtet mellom de karthagiske utsendingene og romerske konsulene kan hevdes å være øyeblikket man innser at romerne forsøkte å tvinge en krig på en allerede svekket motstander. Det kan støttes opp i det faktum at uansett hvor mye Karthago prøvde å forhandle med romerne jo flere urimelige vilkår ble de møtt med. Plutselig under dette møtet ble Karthago bedt om å gi fra seg sitt arsenal av våpen og rustninger, antallet er noe usikkert, men det er liten tvil at det ble levert et stort antall våpen og annet krigsmateriell til romerne. Det er også svært sannsynlig at romerske kilder har overdrevet sin oppfatning om Karthagos militære forberedelser.¹⁰³

Et nådeløst og manipulativt spill fra romersk side?

Romerne virket nådeløse og manipulative i sitt maktspill, ettersom andelen av våpen og krigsmateriell de overgav, bare var forløperen til et ultimatum Karthago aldri ville godta. Utsendingene fikk nå et krav om at karthagerne måtte forlate byen og at hele befolkningen måtte flytte til en ny bosetning. Denne bosetningen måtte være minst 16 km fra havet.¹⁰⁴ Goldsworthy skriver følgende om situasjonen:

«Carthage itself would then be razed to the ground, although the shrines and cemeteries associated with it would not be touched and the carthaginians would be allowed to visit them in the future. It was appalling blow, for the city was the physical, spiritual and emotional centre of the state. »¹⁰⁵

Kravene beskrevet i sitatet over viser klart at romerne ga Karthago konsesjon etter konsesjon, og det virket som den ene var langt mer urimelig enn det forrige. Dette var et krav de ikke kunne

---

¹⁰¹ Utica er i dag en oldtidsby. Dens ruiner ligger i dagens Tunisia. Under punerkrigene befant byen seg noe sør før Karthago

¹⁰² Goldsworthy 2000: side 338

¹⁰³ Goldsworthy 2000: side 338

¹⁰⁴ Goldsworthy 2000: side 338

¹⁰⁵ Goldsworthy 2000: side 338-9

godta, det ledende rådet i Karthago anså det som uhørt og de fikk lynchet dem som argumenterte for å inngå kravene til Roma. Rådet bestemte seg for å gå til krig og gjorde alle forberedelser med de begrensede midler de hadde. De befrikk slaver og vervet så mange borgere de kunne for krigen som ventet. Alt de kunne gjøre for å forberede seg virket de til å gjøre. Det viser at Karthago var villig til å kjempe for byen deres selv om utsiktene så dårlig ut, at deres stolthet skulle opprettholdes så lenge som mulig.

Dette markerer starten på den tredje punerkrigen som for alltid skulle forsegle Karthagos skjebne. Først og fremst skal det nevnes at romerne ble overrasket over karthagenernes vilje til å kjempe selv etter alle de urimelige kravene de hadde stilt dem.¹⁰⁶ Det virker som romerne spilte et skittent og kynisk spill mot Karthago. Det gjenspeiler seg særlig i hva som er beskrevet i de forgående sidene. Catos agitasjon og de ulike fraksjonene i det romerske sitatet hadde en frykt og skepsis mot Karthago, og de ville se byen ødelagt, især Cato. De trengte som sagt kun et påskudd. En annen ting som kan støtte opp mot at de var ekstremt kyniske er at det store delen av tiden skjulte sin ambisjon om å ødelegge byen¹⁰⁷, og røpet ikke dette før de hadde stilt Karthago et ultimatum de neppe kom til å godta.

For å vende tilbake til det som ble sagt innledningsvis; mye tyder på en enighet om at den tredje punerkrigen var unødvendig og kunne vært unngått. Videre er tanken om at Karthago ikke utgjorde en reell trussel sannsynlig. Det vil si at i dagens lys av diplomati og strategisk tenkning vil nok de fleste være enig at krigen var unødvendig at den kunne vært unngått om kommunikasjon og diplomati var mer vellykket. De forgående sidene har vektlagt frykt som et dominerende motiv, særlig fra romersk perspektiv. Frykten kom også snikende inn hos Karthago ettersom de gjentatte ganger prøvde å forhandle med romerne etter de hadde angrepet Numidia som var i strid med traktaten de hadde underskrevet i 201. Midt oppi det dominerende fryktmotivet er det også blitt beskrevet en form for manipulasjon og kynisme fra romersk side ved hele tiden forsøke å tvinge en krig på sin motstander. Tilslutt er det tydelig at Karthago føler seg tvunget til å gå til krig mot Roma med begrensede midler tilgjengelig. Så til syvende og sist er det kanskje rett å si at frykten gikk begge veier, at alle parter hadde både noe å vinne, samtidig som de hadde noe å tape. Dette kombinert med fraksjoner i senatet og enkeltpersoner på begge sider gjør den tredje punerkrigen til en mer variert konflikt enn man kanskje tidligere har antatt.

---

¹⁰⁶ Goldsworthy 2000: side 339

¹⁰⁷ Goldsworthy 2000: side 339

Motiv for krig under åttiårskrigen

Åttiårskrigen som ble utkjempet mellom Nederlandene og Spania mellom 1568 og 1648 kan sies å ha blitt utløst av flere årsaker. Åttiårskrigen er også kjent som det nederlandske opprøret eller den nederlandske frigjøringskrigen. En slik betegnelse er kanskje mer dekkende i noen tilfeller, ettersom det var Spanias provinser i Nederlandene som gjorde opprør mot dem. Åttiårskrigen kan hevdes som noe bredere, for det første at det nederlandske opprør varte i 80 år og fordi dette også ble en del av trettiårskrigen (1618-48) som ble utkjempet rundt om i Europa. Geoffrey Parker har hevdet i artikkelen *Why Did the Dutch Revolt Last Eighty Years?* At dette varte lengre enn noe annet opprør i moderne europeisk historie. Å hevde slik Parker gjør at påkostningene av krigen var store både på det økonomiske, sosiale og politiske plan er ikke overraskende. Å studere motiv i forhold til åttiårskrigen er interessant fordi disse var i stor grad både økonomiske, ideologiske/politiske og religiøse.

Plan for delen av oppgaven

I denne delen av masteroppgaven vil jeg undersøke motiv i henhold til åttiårskrigen. Jeg vil forsøke å argumentere og bevise at de motivene som lå til grunn hadde både en økonomisk, ideologisk og religiøs karakter. Hva som er spesielt er at de to partene i denne krigen var veldig forskjellige fra hverandre. Motstanden og opprøret mot Spania var liten særlig i de første årene og Spania hadde mange ressurser å ta fra. Likevel skulle det vise seg at tross en liten befolkning ville nederlenderne sto imot spanjolene med alle midler. Ettersom de var så forskjellige i tradisjoner og levesett vil motivene være ganske så annerledes på begge sider og dette er noe jeg vil belyse i denne delen.

Mye forskning er gjort på åttiårskrigen så jeg vil her forholde meg til sekundærlitteratur på emnet. Jeg vil holde mesteparten av fokuset mitt her på den britiske historikeren Jonathan Israel, William S. Maltby og Geoffrey Parker

Kort presentasjon av Israel

Jonathan Israel (f. 1946) er en britisk historiker som er særlig spesialisert på nederlandsk historie og opplysningstiden. Han har også skrevet mye om historien til europeiske jøder og har undervist og arbeidet på flere kjente universiteter, deriblant Princeton University, University of Amsterdam og University College London. Blant hans mest kjente verker finner vi boken *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness and Fall, 1477-1806*. Denne boken vil være sentral i masteroppgavens beskrivelse og diskusjon av motiver i henhold til åttiårskrigen, samt den realhistoriske basisen for denne krigen. Den regnes også i stor grad som et de store moderne

standardverkene om åttiårskrigen og Nederlands tidlig moderne historie og er derfor svært relevant i denne oppgaven.

William S. Maltby

William Saunders Maltby (f.1940) er en amerikansk historiker som har spesialisert seg på hva som kan defineres som starten på det moderne europeiske statssystemet. Emner Maltby har dedikert mye av sin karriere til er blant annet reformasjonen, ved å forsøke å få fram de viktigste aspektene i kampen mellom protestantismen og katolisismens hegemoni. Innenfor denne perioden har han skrevet bøker om eminente og store personligheter som Karl V og Fernando Alvarez de Toledo, bedre kjent som hertugen av Alba. En av hans mest kjente verker er *Alba: A Biography of Fernando Alvarez de Toledo, Third Duke of Alba, 1507-1582*. I min sammenheng er Maltby særlig relevant i forhold til åttiårskrigens tidlige fase hvor Alba var svært sentral og den kan i stor grad kaste lys over både motiver og realhistoriske momenter.

Beskrivelse av motiv i tiårene før krigsutbruddet

Etter 1540 ble Nederlandene kastet ut i krig og konfrontasjon med Frankrike. Det førte til at provinsene ble pålagt nye høye skatter til provisjoner, rektuttering og bevegelse av tropper. På den tiden var pengeøkonomien og markedene gode i Nederlandene, og i sør eksisterte det også en tilstedeværelse av industriell aktivitet. Provinsen Holland hadde også sine fordeler med sine fiskerier som økte velstanden til befolkningen i den maritime sonen i nord.¹⁰⁸ At den nederlandske økonomien var så suksessfull ble raskt en trussel for Spania. Sammenlignet med dem selv og områdene Habsburgerne kontrollerte i Italia var situasjonen i Nederlandene langt mer fordelsaktige. I Antwerpen fantes det et sofistikert pengemarked som kunne friste enhver regjering, og Spania begynte nå å søke etter å utvide sin militærmakt.¹⁰⁹

At Spania søkte å utvide sin militærmakt i Nederlandene kan sies å ha sin bakgrunn på 1530-tallet. Som nevnt over var Spania i konflikt med Frankrike på 1500-tallet, Habsburg mot Valois. Fram til 1540 hadde konfliktene hovedsakelig dreiet seg om Italia ettersom dette lenge hadde vært Europas strategiske arena hvor militære teknikker utviklet seg. Men da kongen av Frankrike, Frans I ble effektivt utestengt fra Italia sent på 1530-tallet fikk han nye motiver.

Opptrapping på begge sider

Han rettet nå fokuset sitt mot Nederlandene og tropper og ressurser ble sendt til den nederlandske grensen. Videre satt han opp festninger som var motstandsdyktige mot artilleri som var en strategisk trussel mot Flandern og Walloon-provinsene. Karl V bestemte seg for å

---

¹⁰⁸ Israel 1995: side 130

¹⁰⁹ Israel 1995: side 130

svare med samme mynt for å beskytte sine områder og isolere Nederlandene fra Frankrike. Det var habsburgerne som hadde de største fordelene når det gjaldt geografi. Elver, kanaler, byer omringet av murer ga dem et godt forsvarsnettverk.¹¹⁰

Om Nederlandene skulle fortsette ha en fordel ovenfor Frankrike, var det viktig for Karl V at de sytten provinsene samarbeidet, i det minste at han hadde deres samtykke. Noen hindringer oppsto, byen Ghent opponerte direkte mot keiserens krav, de gjorde opprør mot sin regent, Mary av Ungarn i 1539-40. Keiseren slo hardt ned på opprøret og mange privilegier ble fratatt.

Mer om motiv

Etter å ha inngått fred med Frankrike i 1559 var den spanske kronen i stor gjeld. De trengte å betale hæren og var desperate etter penger. Det var også andre utfordringer kongen (Felipe II) sto ovenfor. Samlingen av Generalstatene i 1556 og 1558 hadde vært en fiasko, det var stor stahet og misnøye i de nylig underlagte provinsene og adelen begynte å bli rastløse. Protestantismens oppkomst var også en stor trussel mot kongen selv, det spanke monarkiet og den katolske tro. Alle disse forholdene var utfordringer Felipe møtte på en eller annen måte møte.¹¹¹

Nye fordeler eller på mot mer misnøye og urolighet?

En hendelse kunne snudd om på utfordringene var da Frankrikes sterke konge, Henri II døde kort etter den fransk-spanske freden. Frankrike ble kastet ut i borgerkriger og mistet mye av sin internasjonale status og presset minket i Nederlandene. Nå skulle de vel virke som om utfordringene var over for Felipe? Det viste seg raskt at problemene ikke stoppet her. Selv om en ekstern trussel var eliminert ble det ikke en harmonisk overgang mellom hersker og undersåtter.¹¹²

Dette var mye på grunn av at Felipe ikke hadde noen intensjoner om å fordele og delegerer makt til de store magnatene og gi dem og deres klienteller monopol på fortjenestene knyttet til politisk, administrativt og kirkelig patronat. Motivene til kongen later her å være at han er skeptisk og redd for at folk med stor innflytelse skal få mer makt og sette hans egen posisjon i fare. Kanskje er det sannsynlig at han som katolikk frykter også frykter protestanter skal true både han og den katolske tro. Her skilte Felipe seg fra sine forgjengere som i betydeligere større grad hadde gjort dette. Jonathan Israel skriver:

---

¹¹⁰ Israel 1995: side 131

¹¹¹ Israel 1995: side 137

¹¹² Israel 1995: side 138

«But, for Philip, there was an alternative political strategy which his ingrained suspiciousness of powerful men, and his religious convictions, encouraged him to follow. »¹¹³

Felipe velger ny regent og setter sin lit til William av Oranje

For ha kontroll på sentralregjeringen i Nederlandene valgte Felipe Margaret av Parma, som var en adelskvinne som kanskje var bra for kongens del, likevel manglet hun erfaring og de nødvendige politiske ferdigheter. Hun hadde også stort behov for råd og veiledning. En annen ting som kan ha virket inn på kongens valg var at Margaret var hans illegitime halvsøster som kan tyde på en nepotistisk tankegang.

Selv om Felipe var skeptisk til de store magnatene valgte han og gjør adelsmannen William I av Oranje til stattholder av Holland, Zeeland og Utrecht. William hadde vært Nassau-dynastiets overhode siden 1544 og ble ansett som svært dyktig og effektiv.¹¹⁴ Han hadde vært på god fot med Karl V og en energisk støttespiller av kongelig politikk. Etter Felipe tok over etter sin far hadde William også vært en viktig bidragsyter i krigen med Frankrike. Kongen hadde derfor gode grunner til å satse på ham. Et annet motiv Israel vektlegger var ikke bare å anerkjenne Williams makt og velstand men kronen forventet at han skulle være en like god støttespiller i framtiden som han hadde vært tidligere.¹¹⁵

Motivasjon hos William av Oranje og splittelse

I 1561 begynte en spenning mellom William og Antoine Perrenot de Granvelle som førte til en splittelse. Granvelle var Felipes høyre hånd som sto for mye av den kongelige politikk. Israel hevder at Williams tidlige motivasjon for å opponere mot kongemakten var på grunn av det mange ledende adelsfolk søkte i det 16. århundre, ambisjonen om makt og prestisje.¹¹⁶ Er både ideologiske og økonomiske motiver til grunn her eller en kombinasjon av begge? Svaret er ikke helt enkelt, men William søkte uten tvil etter flere ting. Granvelle fryktet at protestantismens oppkomst kunne friste en adelsmann som William og at han ville stille seg i front av de voksende kreftene av opposisjon og utnytte disse til sin egen fordel.¹¹⁷

---

¹¹³ Israel 1995: side 138

¹¹⁴ Israel 1995: side 139

¹¹⁵ Israel 1995: side 140

¹¹⁶ Israel 1995: side 140

¹¹⁷ Israel 1995: side 140

Williams søken etter å inngå kompromisser

Israel vektlegger at det eksisterte en selvsøkende ambisjon hos William i sin brytning med Granvelle, det var dog ikke det eneste som preget hans valg. Det lå også noe dypere bak adelsmannens tankegang. Han ville at folk skulle ha rett til å følge sin egen samvittighet og at man kunne inngå religiøse kompromisser. Noe slikt var ikke uvanlig hos andre stormenn i Nederlandene, men den var sterkere hos William. Her ser vi at religiøse motiver også var sentrale i tiden før utbruddet av åttiårskrigen. Williams familie hadde protestantiske bånd og hans far hadde hatt sterke lutherske tendenser.¹¹⁸

Kompromisset beskrevet over kom særlig til syne da William giftet seg med Anna av Saxony som var niesen til Tysklands ledende lutheranske prins. Selv om han var svært villig til å inngå religiøse kompromisser anså han seg selv som lojal den katolske kirke og Felipe. Hans mål var å megle fram et kompromiss i det habsburgiske Nederland som magnatene, ledet av han selv kunne dra politisk nytte av.¹¹⁹

Det var andre adelsfolk som viste sine sympatier ovenfor protestantismen og tolererte protestantisk aktivisme.

Mer om motiv hos Felipe og William av Oranje, samt religiøst kaos

Årene 1565 og 1566 markerte flere viktige motiver på flere fronter, både individuelt og kollektivt. Det første punktet som bør nevnes er Felipes valg om å opprette en teologisk komité etter mye press fra hertugen av Egmont. Komiteen hadde som mål å undersøke om det var mulig å endre straffemetodene knyttet til kjetteri uten at dette spredte seg videre.¹²⁰ Felipe hadde tydelige sine egne motiver her. Han ville ikke under noen omstendigheter stoppe å straffe de han oppfattet som kjettere, kun revurdere straffemetodene. Kompromisser som kunne sette den katolske tro i fare var noe han ville unngå til enhver pris. Kongen uttalte seg så og sa: «If we sacrifice religion, I will sacrifice my dominions. »¹²¹

Beeldenstorm/The Iconclastic Fury

1566 er året som på nederlandsk er blitt kalt *Het wonderjaar*, miraklens år. Både adelsfolk og allmue var misfornøyde med den katolske kirkes lære og maktmonopol og ikke minst Felipe harde retningslinjer. I November året før hadde en gruppe adelsmenn gått sammen for å opprette

---

¹¹⁸ Israel 1995: side 140

¹¹⁹ Israel 1995: side 140-1

¹²⁰ Parker 2014: side 145

¹²¹ Parker 2014: side 145

et nytt forbund, *The League of Comprimage*. Forbundet siktet seg inn på å avskaffe inkvisisjonen og kjetterilovene.¹²²

Hertugen av Alba ankommer Nederlandene og krigens start

I etterdønningene av Beeldenstorm var tilstandene i Nederlandene svært urolige og tiltak var nødvendig. Den sterke misnøyen folk fra ulike samfunnslag rettet mot den katolske kirkes maktmonopol og kongemakt var noe Felipe II ikke kunne la gå ustraffet hen, konsekvenser var uunngåelig. Kompromissligaen av 1565 hadde gått inn for religiøs fred og adelsfolk hadde søkt støtte hos alle som støttet en slik tankegang. Både protestanter og såkalte krypto-protestanter gikk sammen for å utfordre den spanske inkvisisjonen som for mange var et forhatt element i Nederlandene. Medlemmene av ligaen argumenterte at dette ikke var et angrep på konge eller kirke, men inkvisisjonen.¹²³

Agitasjon av denne sorten var lett påvirkelig, og ettersom ligaen var startet av adelsfolk var det mange fra standen som signerte. Særlig i Holland, Flandern og Brabant fikk ligaen mange underskrifter som igjen førte til demonstrasjoner i byene Harleem og Amsterdam.¹²⁴ Prekener og messer spredte seg også, og en bevissthet oppsto i befolkningen. Som nevnt over brøt det som kalles for Beeldenstorm ut hvor de katolske ikonene og avbildningene i kirkene ble ødelagt, og noen steder oppsto også sporadisk vold. Felipe innså at noe måtte gjøres og i august 1567 ankom Don Fernando Alvarez de Toledo, bedre kjent som hertugen av Alba Nederlandene. Med hertugens ankomst var en ny fase i gang.

Alba styrer Nederlandene med jernhånd

Hertugen av Alba var en av de ledende adelsfolk av Castilla og en Felipe satte stor lit til. Ifølge Jonathan Israel hadde han stor forakt for protestantisk kjetteri og hadde til tider klare fanatiske tendenser.¹²⁵ Han hadde en underlig karakteristikk som besto en blanding av humanistisk kosmopolitisme og xenofobisk bigotteri.¹²⁶

Andre karakteristikk knyttet til hertugen var at han hadde gode språkkunnskaper. Han mestret godt både latin, fransk og italiensk, samt noe tysk. Han la likevel ikke skjul på sine kastiljanske holdninger og var svært skeptisk mot Nederlandenes adel og befolkning. Det tok

---

¹²² Parker 2014: side 148

¹²³ Israel 1995: side 145-6

¹²⁴ Israel 1995: side 146-7

¹²⁵ Israel 1995: side 155

¹²⁶ Xenofobi forbindes ofte med fremmedfrykt for andre mennesker. Bigotteri knyttes ofte til intoleranse og trangsynthet.

ikke lang tid før Alba fikk stor makt, som i realiteten overgikk Margaret av Parma som igjen var innsatt som regent av Felipe. Kongens intensjoner var at Alba skulle styre på det militære plan mens Margaret skulle fungere som regent. Slik gikk det ikke ettersom det i realiteten var hertugen som satt med makten og det tok ikke lange tiden før Margaret gikk av som regent. Med dette økte Albas makt drastisk og han var i realiteten nå guvernør-general av de spanske Nederlandene.¹²⁷ Det kunne virke at på nåværende tidspunkt at Felipe hadde tydelige motiver i å sette sin lit til hertugen. Å ha en mann av hans kaliber som de facto guvernør-general hadde mange fordeler.

Som nevnt over hadde Alba en sterk forakt for hva han oppfattet som protestantisk kjetteri og etter hva som hadde oppstått under Beeldenstorm var det å sikre kongen og kirkens makt viktigere enn noensinne. Det tok ikke lang tid før det ble opprettet en kommisjon med nettopp dette som mål, det beryktede *Conseil des Troubles*. Kommisjonens overordnede mål var å etterforske urolighetene og opprørene fra de siste to år og straffe de skyldige.¹²⁸ Den ble svært effektiv og i årene under Alba ble nærmere ni tusen personer etterforsket. De som havnet i søkelyset kom fra alle samfunnslag og ble dømt for kjetteri eller forræderi, ofte begge deler, og over tusen av dem henrettet.¹²⁹

Mer utdypende om Conseil des Troubles

Ideen bak Kommisjonen var noe som allerede var planlagt lenge før Alba dro til Nederlandene og Felipe ga selvsagt sin fulle støtte. Det blir ofte fastslått at ideen sprang ut av et kollektivt behov og at et enkelt individ kan holdes ansvarlig.¹³⁰ På den tiden med gryende uro i Nederlandene var det klart at noe måtte gjøres, om problemet skulle elimineres var det eksisterende instansene og institusjonene ikke nok, noe mer måtte til. Det var visse prosedyrer som måtte følges i det eksisterende administrasjonene, skulle noe nytt etableres måtte den være fri fra lokal påvirkning og alle andre begrensninger.¹³¹

Det var ikke lenge etter sin ankomst Alba opprettet kommisjonen for å få mest mulig innflytelse på avgjørelser for seg selv. Det kunne tyde på at han ønsket så mye personlig makt og innflytelse som var mulig og hans grunner ble utdypet slik:

---

¹²⁷ Israel 1995: side 156

¹²⁸ Israel 1995: side 156

¹²⁹ Israel 1995: side 156-7

¹³⁰ Maltby 1983: side 153

¹³¹ Maltby 1983: side 153-4

«The first that, now knowing its members, I might be deceived by them, the second, that the men of law only condemn for crimes which are proved; whereas your Majesty knows that affairs of state are governed by very different rules from the laws they have here.»¹³²

Basert på sitatet over kan det klart hevdes at Alba var mistenksom og hadde vansker med tillit i slike anliggender, men likevel hadde selv en person av hertugens kaliber noen begrensninger her. Etter mye press ble han tvunget til å modifisere ediktutsagnet sitt noe, administrasjonen innad i kommisjonen ble gitt tillatelser, likevel hadde Alba det siste ordet.¹³³

Som beskrevet tidligere hadde hertugen en sterk forakt for hva han oppfattet som protestantisk kjetteri, samt en skepsis mot Nederlandenes adel og befolkning. Han var spesielt opptatt av å få straffet de som signerte det skjebnesvangre kompromisset, et forbund som hadde blitt stiftet 2 år tidligere i 1565. Dokumentet som ble underskrevet var en protest mot inkvisisjonen¹³⁴ og mange som underskrev søkte en religiøs fred og besto av protestanter og krypto-protestanter som ville skape et kompromiss mellom religion, derav navnet.

At dette dokumentet skulle få så fatale konsekvenser under Albas styre var ikke lett å forutse. Flere adelsfolk skrev under og medlemmene av forbundet hevdet at de kun gikk imot inkvisisjonen og ikke konge og kirke. Deres største ønske var å gå imot noe som var et forhatt element i Nederlandene. Et annet viktig element som har blitt trukket fram er at dokumentet fikk historisk betydning og en uavhengighetserklæring. Det mange ikke visste var det to år senere skulle bli ansett som en grov kriminell handling og grunn før henrettelse av Alba og Conseil des Troubles.¹³⁵ I årene som fulgte hans ankomst i Nederlandene var han fast bestemt på å henrette de som hadde underskrevet kompromiss-dokumentet, og for å unnsnippe hertugens klør var det mange adelsfolk som rømte landet, deriblant William av Oranje.

Tanker og refleksjoner rundt Conseil des Troubles

Forfølgelsene og henrettelsene utført av Conseil des Troubles var omfattende, og framgangsmåten deres kan defineres som et terrorvelde. På tross av det er det likevel misvisende å sammenligne dette med en tidlig moderne variant av Holocaust som noen senere

---

¹³² Maltby 1983: side 154

¹³³ Maltby 1983: side 154

¹³⁴ Maltby 1983: side 129

¹³⁵ Maltby 1983: side 129

historikere har sett for seg.¹³⁶ Mellom 1567 og 1576 ble totalt 8957 personer dømt, likevel endte antallet henrettede opp på 1083 og 20 andre som ble landsforvist.

Inntrykkene i samtiden virker å ha vært fryktinngytende og kaotisk, at et såpass høyt antall mennesker ble henrettet over så begrenset tidsperiode. Når det også var slik at de fleste saker ble avsluttet i løpet av fire, med flest henrettelser mellom 1568 og 69¹³⁷ er det nok ikke så rart at noen har hatt en tendens til å overdrive beskrivelsene her noe. En annen årsak til at mange fikk inntrykket av terror var på grunn av de grupper mennesker som ble drept. Selv om Alba var særlig opptatt av å gå etter adel og andre høytstående samfunnsfolk var det i stor grad ikke de som ble ofte for Conseil des Troubles. William S. Maltby har i sin bok *Alba: A Biography of Fernando Alvarez de Toledo, Third Duke of Alba, 1507-1582* hevdet følgende:

«Most of those executed were either artisans or people whose place in society was so humble that their occupation was never recorded. This was due partly to the fact that those who could afford to leave or knew themselves to be hopelessly compromised had long since escaped, and partly to the internal dynamics of the council's organization.»¹³⁸

Alle kunne nærmest virke til å være i faresonen, om kommisjonen vant anklagelser og bevis knyttet til forræderi og kjetteri kunne det ikke ignoreres. Alba og Conseil des Troubles hadde et monopol og det var langt ifra reservert til en samfunnsklasse.¹³⁹ Helt fram til i dag har Albas styre i Nederlandene fått stor oppmerksomhet og har vært av stor interesse for mange historikere. Mye av grunnen ligger nok i systematikken og hvordan over tusen personer ble henrettet, størstedelen av dem på få år.

Andre elementer som avsluttende er verdt å nevne er hvordan Conseil des Troubles har fått større oppmerksomhet enn andre motsvar på opprør i samtiden og tidligere tider. Såkalt rojalistisk rettferdighet før 1567-68 kan in stor grad likestilles med Albas regime.¹⁴⁰ Noe av hovedgrunnen til dette er ifølge Maltby at det Albas side som til syvende og sist endte opp som den tapende parten. Historien er som det heter skrevet av seierherrene.¹⁴¹ Alle som ble drept ble

---

¹³⁶ Maltby 1983: side 156

¹³⁷ Maltby 1983: side 156

¹³⁸ Maltby 1983: side 156

¹³⁹ Maltby 1983: side 156

¹⁴⁰ Maltby 1983: side 157

¹⁴¹ Maltby 1983: side 157

ansett som martyrer for en nasjon i vekst og ideer knyttet til religion og ideologi var med på å gradvis for denne nasjonen.¹⁴²

Alle dødsfallene kan ironisk sies å ha ført til en sterkere mentalitet og ga inspirasjon til kjempe for å bevare den gryende nasjonens stolthet. Det kunne også virke som at kommisjonens brutalitet førte til en større organisering, ved at folk fra ulike klasser i denne mørke stunden så til personer som kunne lede dem mot lysere tider. En slik personlighet og leder skikkelse var særlig å finne i William av Oranje.

William av Oranje i sentrum av opprøret

William av Oranje virket ikke å være den fødte opprørslederen, ikke alle hadde troen på han som den som skulle lede dem i kampen mot Albas tyranni. Likevel på grunn av omstendighetene steg han fram som den naturlige lederen. Han hadde en oppfatning om at han bare kunne få gjenopprettet sin autoritet om han ledet en invasjon av Nederlandene og styrte Albas styre.¹⁴³ Etter flere framtrepende personer ble fanget og henrettet av Conseil des Troubles var det klart at det William man måtte sette sin lit til.

Det er mye som tyder på at William var både en praktisk og opplyst mann og at han hadde en klar oppfatning av rettferdighet, og hva som var det beste for Nederlandene som helhet. Fra 1568 hevdet han at Felipe hadde tvunget han til å gripe til våpen, men av natur oppfattet han seg ikke som en opprører.¹⁴⁴ Det tyder derfor på at William var en todelt mann, at han så det som nødvendig å reise seg som leder, men ikke at han ble født til å være det. Slike oppfatninger og skildringer i litteraturen om åttiårskrigen gjør at man som leser fort kan bli forvirret ettersom det tyder på at hans motiver hadde så mange dimensjoner. Liten tvil er det uansett om at han ble en viktig figur for Nederlandene som helhet de neste 16 årene fram til sin død i 1584.

Hva var William av Oranjes ultimate mål?

Mye av årsaken til Williams oppstigning til opprørsleder var som nevnt over fordi han så seg tvunget til det. Urettferdighet begått av «det spanske tyranniet» sto sentralt hos han, men også Nassau-dynastiets interesser. Nassau-familien hadde slike interesser over hele Nederlandene og slik kunne han selv også stå for «the wider common cause of the Netherlands.»¹⁴⁵ Dermed kunne det virke enklere å få bredere støtte og koalisjon mot den spanske overmakten. En annen fordel var at William var overhode av Nassau-dynastiet som igjen gjorde at han var i stand til å

---

¹⁴² Maltby 1983: side 157

¹⁴³ Limm 1989: side 31

¹⁴⁴ Limm 1989: side 31

¹⁴⁵ Limm 1989: side 32

erklære krig mot motstanderne sine. Slik gikk han inn for å sende ut kommisjoner til blant annet sin bror grev Louis av Nassau slik at de kunne reise tropper til å kjempe.¹⁴⁶

Dette var en måte å vise at den anti-spanske opposisjonen var på dagsordenen. Det virket nå som han var i en sterkere posisjon enn før og slo fast at Felipe var bundet av ed til å forsvare rettighetene og privilegiene til faderlandet. Om ikke Felipe respekterte dette hevdet William at nederlenderne ikke lenger var bundet til å være hans lojale undersåtter. Slik var det ikke opprørere hevdet han, de var frigjørere av faderlandet.¹⁴⁷ Slik begynte å han å samle opp en hær som skulle angripe på fire fronter, en smart tankegang som viste seg å ikke lykkes.

Planen var å starte en invasjon av Nederlandene på flere fronter. Franske hugenotter skulle angripe fra sør, en styrke fra England skulle gå inn i Flandern, tropper fra Tyskland fra sør og nordøst og sist men ikke minst skulle William selv kommandere en reservehær med base i Cleves. Ingen deler av denne smarte og taktiske planen kan sies å ha vært vellykket, og med det var hans kampanje i 1568 på det militære, finansielle og politiske plan en katastrofe. Hærene hans ble enten slått i strid, desertere eller så seg tvunget til å trekke seg tilbake.¹⁴⁸ Det er liten tvil om Williams idealisme og pågangsmot, at han var en mann av sterke prinsipper, likevel slo dette dårlig an i praksis under hans kampanje i 1568.

Alba og William tyr til nye planer og metoder 1568-1572

Etter den harde forfølgelsen av *Conseil des Troubles* var det omtrent 60 000 nederlendere som flyktet Albas styre. Mange dro enten til Tyskland eller England, det var et viktig mål at de som var i eksil skulle styrke sitt fellesskap gjennom sine kalvinistiske bånd. Den reformerte kirke hadde et ønske om å organisere seg og øke disiplinen knyttet til tro som igjen hadde en innvirkning på det politiske plan.¹⁴⁹ Gjennom en slik organisering var det mye som kunne ha drever dem til aktiv handling om de ble truet. Det var et klart hinder er ettersom noen av disse kalvinistiske gruppene påla seg selv begrensninger. Organiseringen av den reformerte kirke skjedde i Emden den 4. oktober 1571, og det var nettopp de kalvinistiske lederne her som ikke søkte et åpent brudd med Spania.¹⁵⁰ De ville heller ikke erkjenne seg offentlig i kampen mot Alba.

For en mann som William var dette en særdeles stor skuffelse. Fordi hvordan skulle han bli den ultimate nasjonale leder uten støtte fra slike grupper? Ettersom han hadde styrket sine

---

¹⁴⁶ Limm 1989: side 32

¹⁴⁷ Limm 1989: side 32

¹⁴⁸ Limm 1989: side 32

¹⁴⁹ Limm 1989: side 35

¹⁵⁰ Limm 1989: side 35

kalvinistiske bånd og forbindelser siden 1568 fordi han anså dem som viktig allierte i en potensiell invasjon i framtiden. Noen av de kalvinistiske gruppene var mer tilbøyelige enn andre, særlig i Frankrike hvor de var mer villig til å opponere mot katolikkene. Det er viktig å bemerke seg her at de nederlandske kalvinistene kun vil slå seg sammen med sine støttespillere i Frankrike gjennom en «Confession of Faith», ikke et åpent opprør.¹⁵¹ Likevel skulle det ikke ta lang tid før de nederlandske kalvinistene så seg tvunget til å ty til våpen for å forsvare deres tro. Åttiårskrigen på dette tidspunktet viser at både de politiske og religiøse motivene hører nært sammen, at den ene parten påvirket den andre.

1572 – det andre opprøret starter

Årene 1567 og 1568 kan defineres som det første opprøret, hvor en rekke grupper forsøkte å stå imot Albas og hans tyranniske styre. William av Oranje hadde forsøkt en invasjon av Nederlandene på flere fronter og mislyktes. Mellom 1567 og 1572 så det aller meste mørkt ut for de nederlandske opprørerne, mange gikk i eksil og mer enn 1000 personer var blitt henrettet av Alba og Conseil des Troubles. Kunne lykken virkelig snu i disse mørke øyeblikkene? Svaret er ikke entydig, men en ting er sikkert, situasjonen var i ferd med å endre seg noe.

Året 1572 skiller seg fra starten på åttiårskrigen i 1567/68 på en del punkter. Det kunne virke som ting var bedre organisert i 1572 enn i 1568, og at alt som hadde skjedd de siste 4-5 årene kulminerte i det som Jonathan Israel har definert som «The great revolt».¹⁵² 1572 markerte en slags ny tidsalder og året kan oppfattes som året hvor åttiårskrigen virkelig startet. Om vi tar for oss begrepene opprør og revolusjon og anvender dem på åttiårskrigen virker det som den passer godt inn med de generelle omstendighetene det vanligvis springer ut ifra. I sin bok *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness and Fall, 1477-1806* gir Jonathan Israel en god og overbevisende forklaring på at om et opprør eller revolusjon skal ha en stor innvirkning på samfunnet og historiens gang, er det enkelte elementer som må være på plass.¹⁵³

Det første han vektlegger er noe slikt bare kan springe ut fra hvor man ikke har bygget bro mellom konstitusjonelle, sosiale, ideologiske og åndelige rifter og brudd. Videre slår han fast at alle opprør kan oppsto ut ifra kortvarig misnøye, dog er åttiårskrigen innenfor for både «short og long-term misnøye. Årene fra 1567 og fram til 1572 hadde vært harde og Alvas regime hadde gjort mye skade og overtaket latet ikke til å være på opprørernes side, likevel er ikke dette tilstrekkelig nok for å forstå de langvarige tendensene.¹⁵⁴ Om vi skal kunne få en fullstendig

---

¹⁵¹ Limm 1989: side 35

¹⁵² Israel 1995: side 170

¹⁵³ Israel 1995: side 169

¹⁵⁴ Israel 1995: side 169

oversikt og forståelse over ideologiske og religiøse forhold i Nederlandene anno 1572 som starter det store opprøret må vi rette blikket mot polariseringen av holdninger, ideologier og konstitusjonelle synspunkter som har utviklet seg over flere tiår. De militære og økonomiske omstendighetene som lå forut for utbruddet av opprøret i 1572 var uten tvil viktig, dog ikke de eneste faktorene.¹⁵⁵

En viktig faktor som skal nevnes i henhold til 1572-opprøret er at skillet mellom nord og sør ikke virket så stort på enkelte områder. Byrden av militær okkupasjon, religiøs undertrykkelse og Conseil des Troubles påvirket hele de habsburgiske Nederland, det var ikke det store skillet mellom nord og sør på dette punktet. Opprøret av 1572 dannet på tross av det en annen situasjon i nord enn sør og var essensielt for den videre utviklingen av opprøret i de mange årene som fulgte, og avvikene som skulle bli større mellom dem.¹⁵⁶

Hvilke skiller mellom nord og sør var de mest sentrale?

Mye av disse såkalte forskjellene og avvikene bunnet i stor grad ned til sosiale strukturer, religiøse holdninger og økonomiske forhold. Viktig å bemerke seg her er slike forhold hadde langvarige tradisjoner og var sterkere integrert i befolkning i nord enn sør. Dette var elementer som strakte seg langt tilbake, ikke bare år og tiår, men århundrer.¹⁵⁷ Det vil at å studere motiver i henhold til åttiårskrigen er noe som også har forankring lengre og langt tilbake tid. At de rådende motiver som inspirerte til opprør ikke bare hadde bygget seg opp gjennom få år, men mange. Det vil si at det ikke bare var misnøyen de siste årene de støttet seg opp mot, men fortidens stolthet virket også inn.

Jonathan Israel nevner tre grunnleggende forskjeller som var særlig viktige. I nord fantes den kun en maktblokk, mens i sør var det mange. Videre var det mye adel som sto bak opprøret, i sør var ikke dette tilfelle. Den tredje faktoren han nevner er et fravær av katolsk militant nærvær flere steder. En viktig strategisk faktor han også nevner er at det var vanskeligere for den spanske hæren å bevege og operere i de nordlige lavtliggende områdene, de gjaldt særlig Holland og Zeeland.¹⁵⁸

Arven fra fortiden virket også inn på det konstitusjonelle plan. I Flandern og Brabant var det mangel på intern kohesjon, mens Holland hadde en langt sterkere provinsforsamling som kunne beholde sine rettigheter innen økonomi og handel. Det førte til at Holland var den eneste provinsen i det habsburgiske Nederlandene som kunne måles opp mot en sann og ekte

---

¹⁵⁵ Israel 1995: side 169

¹⁵⁶ Israel 1995: side 169

¹⁵⁷ Israel 1995: side 170

¹⁵⁸ Israel 1995: side 170

institusjonell kohesjon.¹⁵⁹ Før vi beveger oss videre inn på å beskrive og diskutere motivene fra 1572 og framover skal en ting nevnes om forskjellene mellom nord og sør.

Årene 1572-1576

The Sea Beggars og William av Oranje

I etterkant av kalvinistenes kirkemøte i Emden i 1571 var det flere eksilgrupper som gikk samme og ga sin støtte til det piratlignende og gerilja lignende gruppen The Sea Beggars¹⁶⁰ De hadde begynt å angripe Albas skip, hvor målet virket å være å svekke hans autoritet og posisjon. Likevel var ikke William fullstendig på lag med dem her. Mye av årsaken til holdningen hans lå i at han ikke likte at the Beggars også angrep nøytrale skip i tillegg til spanske. Videre var han heller ikke helt begeistret for det han oppfattet som mangel på disiplin ettersom det ikke gjorde det mulig for han å bruke skipene deres som et grunnlag for en krigsflåte.¹⁶¹

Den 1. april 1572 angrep the Beggars havnebyen Brill i Nederlandene. Alba hadde selv blitt advart om et angrep flere måneder i forveien, dog var handlingen en overraskelse som man ikke så komme. Det var flere årsaker at Brill ble et forholdsvis enkelt mål for the Beggars. Alba hadde i samme tidsrom fortifisert Flushing og Walcheren, samt innledet en prosess for å sette opp forsvar rundt Schelde-Maas elveområdet. Det var ikke det eneste som tok oppmerksomheten til Alba og Felipe vekk fra Brill. Hertugen så seg også tvunget til å imøtekomme en mulig invasjon av William som gjorde at han måtte sette flere tropper inn i sør. Når The Beggars angrep Brill var byen så og si ubeskyttet.¹⁶² Kongen selv var opptatt med sin offensiv mot tyrkerne i Middelhavet og slik tok de byen uten kamp. Overtagelsen av Brill førte til at the Beggars tok kontroll over flere byer samme år. Dette kunne nå virke som deres suksess var stor.

På grunn av deres suksess virket det som William av Oranje hadde fått sin egen posisjon svekket. Han likte ikke at lederen for the Beggars, La Marck ikke hadde informert han om planene deres slik at både William og the Beggars operasjoner kunne kombineres. William planla en koordinert invasjon av Nederlandene av sin egen hær fra Tyskland, en hugenotthær fra Frankrike og the Sea Beggars skulle angripe havner langs kysten.¹⁶³ Det gjorde at de andre to hærene ikke var klare til å angripe, men på tross av sine uenigheter klarte både William og

---

¹⁵⁹ Israel 1995: side 170

¹⁶⁰ Ettersom det har vært vanskelig å finne et offisielt norsk navn på denne gruppen vil den engelske betegnelsen bli brukt i denne avhandlingen

¹⁶¹ Limm 1989: side 35-6

¹⁶² Limm 1989: side 37

¹⁶³ Limm 1989: side 37

the Beggars å få kontroll over flere områder i nordøst og de inspirerte et stort område i Nederlandene til å reise seg i åpent opprør. Likevel fryktet ikke Alba the Beggars like mye som det nær forestående angrepet fra Frankrike, og han tenkte at han enkelt kunne slå ned deres opprør på et senere tidspunkt.¹⁶⁴ Hvorfor var hendelsene som utfoldet seg en såpass stor potensiell trussel for Alba? Svaret er ikke entydig men de viktigste punktene skal nå undersøkes. Det skal også vektlegges hvordan hendelser i Frankrike også virket negativt inn på William og det nederlandske opprøret generelt.

Uforutsette hendelser i Frankrike

Hendelsene i Frankrike i 1572 er noe utenom de geografiske området det nederlandske opprøret skjedde, dog er disse hendelsene såpass sentrale og viktige at de må med i avhandlingen. Franske hugenotter var en viktig ressurs for William av Oranje og de nederlandske opprørerne generelt. Nederlandene og Frankrikes geografiske grenser lå også nærmere hverandre den gang enn i dag, og de to landene har derimot vært nært knyttet sammen i årene før 1572 også, på både godt og vondt. Som nevnt før var kalvinistiske og protestantiske grupper i Frankrike mer villig til å opponere åpent mot katolikkene enn flere andre grupper i Nederlandene.

Fra høsten 1570 lyktes William av Oranjes bror, Louis av Nassau sammen med noen hugenottledere å få en form for innflytelse og den franske kongen, Charles IX. Dette virket klart og tydelig inn på hendelsene i Nederlandene og opprøret generelt. Louis prøvde å overtale Charles om å gi sin støtte til William ved å overføre fiendtlighetene til Nederlandene i hans favør. Om kongen gjorde dette ville han tillate Charles kontrollen mye av de sørlige Nederlandene og kysten av Flandern.¹⁶⁵ Tilbudet lot til å være fristende for en ung mann som Charles, men han var likevel ikke villig til å hengi seg fullt til en krig mot Spania.

I juli 1572 lot han likevel at en fransk styrke på 6000 mann for å avløse en av opprørernes hær i Mons. Fordi Charles hadde sagt seg villig til noe slikt forhastet William seg ved å marsjere 20 000 menn inn i Nederlandene ettersom han klart trodde at Charles hadde gitt sin fulle støtte.¹⁶⁶ Det kunne virke som om William nå var av den oppfatning at han kunne gjøre opp for der han hadde mislyktes med 4 år tidligere. Problemet oppsto så raskt operasjonene var iverksatt, og det skulle vise seg å være store ulemper for opprørslederen. Charles' mor, Katarina de Medici mislikte sterkt sønnens involvering med Louis og hugenottene og ville absolutt ikke at han skulle gå til krig med dem mot Spania. Etter et fransk nederlag ved St. Ghislain gjorde hun alt hun kunne for å overtale sønnen om å revurdere å intervensjon i Nederlandene.

---

¹⁶⁴ Limm 1989: side 37

¹⁶⁵ Limm 1989: side 37-8

¹⁶⁶ Limm 1989: side 38

Nederlaget ved St. Ghislain gjorde at William så seg tvunget til vente på at den franske hæren skulle invadere, noe som aldri skjedde.¹⁶⁷

Å sikre seg støtte fra Frankrike var viktig for både William og Louis, ettersom det ville få dem til stille sterkere mot spanjolene. Etter at the Sea Beggars tok Brill øynet William en mulighet og han de franske hugenottene måtte handle raskt for å presse gjennom sin agenda. Det ble raskt klart at St. Ghislain førte til et stort skifte i fransk utenrikspolitikk til William og hugenottenes store ulempe. Katarina de Medici gikk inn for å overtale sønnen om at en krig mot Spania ikke var i deres interesse.¹⁶⁸ Hun gikk også inn for å fremme sin misnøye og bekymring med at hugenottene og deres ledere fikk for stort innpass ved hoffet. Anti-hugenott grupper ved det franske hoffet, ledet av hertugen av Anjou prøvde å få kong Charles til å innføre en elimineringspolicy slik at hugenottbevegelsen kunne bli slått ned. Sagt på en mer brutal måte ville hertugen ha dem drept. Kort tid etter, den 23 og 24. august 1572 ble omkring 3000 hugenotter massakrert i Paris. Hendelsen fikk i ettertid navnet St. Bartholomew's dag-massakren. Hendelsen la i stor Williams håp om fransk støtte i grus og beskrev det som et rystende nederlag.¹⁶⁹

I en tid virket det nærmest som om massakren i Paris var slutten for William av Oranje og hans store nasjonale opprør. Han hadde ikke lenger fransk støtte for en invasjon av Nederlandene og hadde dermed mislyktes med to invasjoner på fire år. Videre forsøkte han også å forhandle fram en avtale med Sverige, Danmark og Tyrkia for sin 1572-invasjon, dog førte disse forhandlingene ikke fram til noe. Det var ikke de eneste ulempene for prinsen av Oranje. Under St. Bartholomew's-massakren ble hugenottlederen, Gaspard de Coligny drept og det førte til at William ble stadig mer isolert.¹⁷⁰ Alba tok så tilbake Mons fra opprørerne og Williams hær startet å trekke seg tilbake nordover, og Alba slo hardt ned på byer som hadde gått over til opprørerne og mange ble drept. Selv om the Beggars slo hardt og brutalt tilbake ble de også tvunget til å trekke seg tilbake til innlandsområdene i Holland og Zeeland. Dette trodde han var nær slutten og han skrev i et brev til sin bror: "I am bent on going to Holland and Zeeland, to maintain the cause there as far as that may be possible, having decided to make my grave there."¹⁷¹

---

¹⁶⁷ Limm 1989: side 38

¹⁶⁸ Limm 1989: side 38

¹⁶⁹ Limm 1989. Side 38

¹⁷⁰ Limm 1989: side 39

¹⁷¹ Limm 1989: side 39

Var William I ferd med å gi opp sin kamp mot den spanske overmakten og nasjonens stolthet, eller hadde han som vanlig et ekstra ess i ermet? Både Alba og William skjønnte at Holland og Zeeland ville være essensielle provinser å fremme hver sin agenda. De var begge to på mange måter de sterkeste og mest innflytelsesrike provinsene og de neste årene skulle disse to bli svært sentrale. Alba ville som vanlig ha en militaristisk tilnærming, mens Felipe II og Albas utpekte etterfølger, hertugen av Medina Celi var ikke helt på bølgelengde. Vi har ikke rom for å gå inn på spesifikke detaljer, men kort fortalt så Felipe det best å erstatte Alba med guvernøren av Lombardia, Don Louis de Requesens. Likevel fikk Alba gjennom noe av sin vilje selv om han var satt til side. Mellom 1573 og 76 så Holland og Zeeland seg tvunget til å kjempe en utmattende og defensiv krig.¹⁷²

Årene 1573-76: Holland og Zeeland, spansk konkurrs og unioner

Holland og Zeeland

Året 1572 hadde gjort at William ikke lenger var i en særlig sterk posisjon. Tapet av fransk støtte virket å være svært kritisk for han, og han innså at noe nytt måtte til. Men hva? St. Bartholomew's-massakren hadde svekket han kraftig som igjen førte til hans invasjon av Nederlandene mislyktes. Alba hadde tatt tilbake områder og verken William og the Sea Beggars virket lammet og maktesløse. Likevel er det ofte i slike mørke stunder at lykken ironisk nok kan snu. Årene mellom 1573 og 1576 er nettopp passende i en slik sammenheng. Åttiårskrigen fortsatte for fullt, men endringer var i ferd med å skje i denne treårsperioden.

I 1573 var det stor usikkerhet om hvilken vei William av Oranje skulle ta videre. Han innså raskt at om han skulle klare å styrke sin posisjon måtte han inngå kompromisser. Før 1573 hadde han ikke bekjent seg til kalvinismen, selv om hans familie og hus hadde tydelige protestantiske bånd. I 1573 ble han selv kalvinist for han så det som en mulighet til å sikre seg mer støtte i opprøret.¹⁷³ Det viser igjen at han hadde en mangesidig karakteristikk. De religiøse motivene sto sterkt i hans mentalitet, likevel ble han ikke offisiell kalvinist før i 1573. Åtte år i forveien, i 1565 hadde signert kompromissligaen og var allerede da for religiøs frihet og at man ikke skulle forfølges på basis av tro. Flere år senere virket mentaliteten til William om religion ikke til å endre seg mye, den var en essensiell del av kampen mot den spanske overmakten.

1573 var også året William innså at Holland og Zeeland måtte akseptere tre punkter om de ikke ble fullstendig knust av et første angrep fra Spania. Først og fremst var det å godta behovet for en provisorisk regjering som skulle sikre en konstitusjonell posisjon for alle deltakere, en

---

¹⁷² Limm 1989: side 40

¹⁷³ Limm 1989: side 40

finansiell organisasjon for å støtte militær handling og tilslutt en religiøs policy som skulle sikre vidstrakt støtte.¹⁷⁴ Allerede i juli 1572 presenterte William disse punktene for provinsforsamlingen i Holland på et møte i Dordrecht. Videre anerkjente de han som guvernør-general og stattholder av Holland, Zeeland, Friesland og Utrecht. Makten var nå delt mellom William og provinsforsamlingen.¹⁷⁵

Dette ble en kontaktordning hvor det eksisterte en maktfordeling mellom William og provinsforsamlingene, og hvor han ga et løfte om å gjenopprette for fullt rettighetene og privilegiene til provinsforsamlingene, samt beskytte dem mot fremmede tyranner og undertrykkere. Med andre ord kan det hevdes at det her var en kombinasjon av både ideologisk og religiøs karakter. Målet var både fordelsaktige politikk og religiøs policy som skulle gagne ulike grupper. Det virket enklere for Holland og Zeeland å akseptere disse nødvendige endringene, men de lyktes året etter og i 1575 inngikk de en unionsavtale med Holland hvor William ble den utøvende lederen og var for første gang på flere år et tydelig brudd med Spania, og provinsforsamlingen i den nye unionen slo fast et ønske om å «forsake the king and seek foreign assistance.»¹⁷⁶

Dette var klart et nytt system men det utgjorde ikke noen radikale endringer i de politiske forholdene mellom de ulike sosiale gruppene i Holland og Zeeland. Likevel klarte William å få støtte fra den nedre middelklassen som var organisert i militser og laug og slik fikk en forminsknet opposisjonen til kalvinismen. Dette er tydelig bilde på at det bare ikke være viktig med støtte fra adelsfolk, men også fra klasser lengre ned, som igjen kunne skape innflytelse. Hvor det var fordeler var det også svakheter i denne nye og gryende unionen.¹⁷⁷

Det skulle vise seg at det var mangel på støtte fra alle innflytelsesrike borgere til å begynne med ettersom de fortsatt var lojale til det gamle systemet og ønsket ikke å bryte båndene med Felipe II.¹⁷⁸ Det var ikke den eneste problematikken som oppsto i henhold til denne unionen. Mye skuffelse og mangel på samhold blant Williams tilhengere kunne også splitte opp den allerede noe skjøre unionene mellom Holland og Zeeland. Målet med unionen var uten tvil å skape en sterkere opposisjon og brudd med Spania, men byrden på befolkningen kan sies å ha vært stor. Å bygge opp et sterkt forsvar av provinsene og skatter skapte stor misnøye. Noe slikt

---

¹⁷⁴ Limm 1989: side 40

¹⁷⁵ Limm 1989: side 40

¹⁷⁶ Limm 1989: side 40-1

¹⁷⁷ Limm 1989: side 41

¹⁷⁸ Limm 1989: side 41

kunne ført til at Holland og Zeeland ble satt opp mot hverandre, samt at det nordlige og sørlige Holland kunne bli skilt fra hverandre slik at ulike byer igjen ble satt opp mot hverandre.¹⁷⁹

På tross av disse spenningene klarte William av Oranje å hindre at ting eskalerte kraftig. Han brukte sin sterke personlighet og propaganda for å holde på sine viktige støttespillere. Han spilte på at han var landsfaderen og at ville ofre sitt liv og eiendommer for å frigjøre Nederlandene Felipes militære slaveri. Noen problemer oppsto raskt når det gjaldt militært opprør ettersom dette ikke inkluderte Holland og Zeeland i sin helhet. Flere byer i provinsene, blant annet Amsterdam var lojal mot Spania og i årene mellom 1573 og 1576 opprørsområdene redusert. I juli 1573 ble Harleem (Holland) og Zierikzee (Zeeland) tatt tilbake av spanjolene.¹⁸⁰

Likevel klarte William å snu dette til sin fordel og viser at han ofte klarte å bruke det som var en ulempe til sin og andre fordel. Det gjenspeilte seg i geografien, som var en essensiell faktor for å sikre seg et effektivt forsvar. Opprørne øynet slik muligheten til å benytte seg av defensive beleiringstaktikker basert på bastionfestningen. De fire store elvene Lek, Linge, Maas og Waal fungerte som et godt forsvar fordi var i samme elvemunning og disse var vanskelige å krysse fra sør. Slik ble det lettere for William og hans støttespillere å forsvare viktige nøkkelbyer og slik måtte den spanske hæren marsjere langt inn i lande før de kunne innlede et betydningsfullt angrep.¹⁸¹ Noe av ironien her blir at selv om William og opprørerne var i mindretall kunne de bruke geografiske hindre for å få et overtak, og selv om de spanske tercios var klart overlegne i antall var deres oppgave vanskeligere enn William sammen med hans opprørere som var en blanding av beggars, utenlandske frivillige, og en andel av lokalt militærvesen. Det viser igjen at åttiårskrigen skilte seg ut i form av en overlegen styrke ikke alltid var sterk mot geografiske hindre.

Spansk mytteri og konkurser

I årene mellom 1572 og 1576 kunne det virke som om Spania var tydelig på offensiven. De kunne virke som motivene til Felipe var å gjøre alt han kunne for slå ned opprørerne. Som nevnt over var geografien et hinder for den spanske hæren som William av Oranje og hans støttespillere kunne bruke til sin fordel, likevel var dette ikke nok. Det var likevel byer som Spania tok tilbake. Naarden i 1572 og Harleem og Brill året etter.¹⁸² Felipe gikk med på å fjerne den beryktede og hatete tiendskatten, som sannsynligvis var noe ulikt en mann av hans kaliber

---

¹⁷⁹ Limm 1989: side 41

¹⁸⁰ Limm 1989: side 41

¹⁸¹ Limm 1989: side 42

¹⁸² Limm 1989: side 42

å gå med på. Det viste seg raskt at det var andre forhold han absolutt ikke ville gå med på, å avise alle forsøk på å forhandle fram et kompromiss med opprørerne.

Basert på dette er det ganske klart at Felipe i stor grad kan sies å ha vært drevet av sin egen personlige ambisjoner og vendetta. Alba var igjen avhengig av subsidier fra Spania og alt dette gjorde den finansielle situasjonen vanskelig. Den spanske hæren sto også ovenfor vanskeligheter og disiplinen ble svekket og mytterier oppsto. Det var mye på grunn av at de ble sultet ut av mangel på ressurser som igjen virket inn på disiplinen. Mangel på ressurser, disiplin og mytterier var heller ikke de eneste utfordringene Spania sto ovenfor. Det fantes en stor spansk offensiv mot tyrkerne i Middelhavet, noe som Alba hadde et sterkt ønske om at kongen skulle oppgi. Hvis Felipe kunne oppgi dette ville han kunne sende mer penger til Nederlandene. Etter hvert som militære fiaskoer oppsto i 1573 og 74 ble Felipe overbevist om at Albas aggressive policy ikke lenger funket og at den ironisk nok var for kostbar.¹⁸³

Det er klart at selv om Felipe og Alba i stor grad ønsket å oppnå det samme målet, var det visse ting de var uenige i. I 1574 oppsto det flere militære fiaskoer og nå begynte selv deler av den spanske hæren å ty til drastiske løsninger for å fremme viljen sin. Spanske tropper gikk så langt som å holde Antwerpen mot løspenger helt til de fikk den lønnen og betalingen de skulle for tjenestene sine.¹⁸⁴ Ironien settes nok en gang inn i disse årene på flere områder. Albas etterfølger, Requesens som ikke var helt på linje med Alba fulgte likevel hertugens råd om å fortsette å kjempe selv om Felipe sin oppfatning var at dette ikke lenger var lønnsomt.

Det kunne nesten virke som om Spania var villige til å bekjempe opprørerne for enhver pris, på tross av disiplinmangel på soldatene, ressursmangel og mytterier. Flere begynte å desertere og begikk mytteri i løpet av 1574, blant annet i Holland. Requesens begynte nå å lure på om det var Gud som hadde satt seg til å straffe Spania og at deres sak hadde tapt sin guddommelige støtte.¹⁸⁵ Selv det at de fikk ekstra penger ville ikke hjelpe dem å få den seieren Felipe håpte på uttrykte Requesens: "There would not be time or money enough in the world to reduce by force the twenty-four towns which have rebelled in Holland, if we are to spend as long in reducing each one of them as we have taken over similar ones so far."¹⁸⁶

---

¹⁸³ Limm 1989: side 42

¹⁸⁴ Limm 1989: side 42

¹⁸⁵ Limm 1989. Side 42

¹⁸⁶ Limm 1989: side 42-3

Krigen I Nederlandene så langt hadde vært ekstremt kostbar og konjunktorene for å oppnå konkurs latet til å være rett rundt hjørnet. Årene mellom 1574 og 1576 skulle se mange vanskelige økonomiske forhold både i Nederlandene og eller i imperiet for Spania. Den spanske hæren alene som hadde et manntall på hele 86 000 var svært dyr å holde i gang, kostnadene var estimert til 1,2 millioner floriner per måned. Dette var klart en kostnad som svekket dem i det lange løp, og får illustrerer med et eksempel var kostnadene her mer en kongens inntekt fra de vestindiske øyer og Castilla kombinert.¹⁸⁷ Det var en hektisk og urolig tid slik det hadde vært siden åttiårskrigen brøt ut i 1567/68, forskjellen var at nå var Spania i ferd med å slå seg konkurs og det ble viktigere enn noen gang å presse gjennom sine agendaer på begge sider av konflikten, både på det politiske, økonomiske og religiøse plan.

Det kunne virke som de økonomiske motivene for fullt slo inn nå, de var klart synlige årene i forveien, men nå var Spania i hardt vær. Felipe var av den oppfatning at pengemangelen ville føre til at Nederlandene gikk tapt, og hans finansielle rådgivere hadde et klart ønske om at han skulle oppgi krigen i Nederlandene. De mente også at kongen ikke hadde noe annet valg enn å fraskrive seg alle offentlige gjeldobligasjoner og med en slik økonomisk krise fryktet Felipe at hans fiender ville utnytte en slik svakhet.¹⁸⁸ Tilslutt var det kongen selv som vendte seg til Requesens om å starte fredsforhandlinger med William av Oranje i Breda i mars 1575, som lite overraskende brøt sammen bare noen måneder senere samme år.

William av Oranje som var en personlighet med mangesidig karakteristikk hadde gjennom flere år vist at han var villig til å inngå kompromisser for «the greater good». Han uttrykte klart og tydelig at han var villig til å anerkjenne Felipes autoritet om han igjen anerkjente kalvinismen og ga konstitusjonelle garantier for at de som hadde plukket opp våpen ikke ville bli straffet. Videre hadde han et krav om spanske tropper skulle tilbaketrekkes.¹⁸⁹ På det individuelle plan er det tydelig at William og Felipe var veldig ulike som individer. Hvor William var villig til å inngå kompromisser, var Felipe her mer preget av sin egen stolthet om vi skal tro kildene. Særlig når det gjaldt religiøse forhold var han svært reservert og han var ikke villig til konsesjoner på religiøs toleranse på tross av den finansielle situasjonen Spania befant seg i. Dette førte til at William og provinsforsamlingen i Holland ga avkall på deres

---

¹⁸⁷ Limm 1989: side 43

¹⁸⁸ Limm 1989: side 43

¹⁸⁹ Limm 1989: side 43

troskap til Felipe og de tilbydde nå posisjonen til Elisabeth I av England og så til hertugen av Anjou. Begge takket nei til æren og det nye opprørsregimet måtte kjempe videre alene.¹⁹⁰

Med fredsforhandlingene i Breda, spansk finansiell krise, deserteringer og mytterier er vi inne i en tid hvor det er klart innspill av både ideologiske, religiøse og økonomiske motiver. Det viser at åttiårskrigen var en svært variert konflikt på både kollektivt og individuelt nivå og årene mellom 1574 og 1576 la mye av grunnlaget for hvordan situasjonen skulle utvikle seg i Nederlandene de neste tiårene. Høsten 1575 kom den spanske konkursen som hadde bygget seg opp de forgående årene. Felipe hadde vært tvunget til å suspendere alle interessebetalinger på den kastiljanske offentlige statsgjelden og dette slå hardt tilbake på Requesens som sto ovenfor svært vanskelige krav og det lammet sterkt hans fysiske helse. I mars 1576 døde Requesens og å velge en ny etterfølger kom ikke lett for Felipe ettersom Requesens død kom som en overraskelse på han.¹⁹¹ Konkursen hadde videre lammet kongens statskonsil og både den rojalistiske autoriteten og det militære institusjonene var også i ferd med å kollapse. Nok en gang var dette grunn til flere deserteringer og mytterier blant spanske soldater som ikke fikk den betalingen de skulle.¹⁹²

Alle problemene Spania fikk på det økonomiske plan virket også inn på religiøse forhold. I henhold til spanske-nederlandske forhold var det flere som så på seg selv som moderate katolikker, og disse gruppene kunne nå raskt bli potensielle opprørere ettersom den spanske konkursen virket inn på Nederlandene i sin helhet på tvers av lojaliteter og religiøs tro.

Veien mot en ny orden og samhold 1576-79

Årene mellom 1576 og 1579 så ny motstand og opprør, men også samling og unioner. På en måte lå veien åpen på hva som kunne skje og hvor åttiårskrigen nå beveget seg mot. De forgående år hadde bestått av mislykkede fredsforhandlinger, spanske mytterier, konkurs og religiøst kaos. Gjennom 1576 kunne det virke som de spanske mytteristene ikke holdt noe tilbake for å presse gjennom viljen og misnøyen sin. Motivene deres virket i stor grad å være økonomiske. Ikke bare terroriserte de lokalbefolkningen, de prøvde alt de kunne for å presse penger ut av den spanske statskassen og med det undergravde de all offensiv handling mot opprørerne.¹⁹³

Situasjonen kan nå klart sies å ha vært kaotisk. Mytteristenes handlinger og krav gjorde at det ikke lenger bare var en konflikt mot de opprørske provinsene, men mytteristene hadde gjort

---

¹⁹⁰ Limm 1989: side 43

¹⁹¹ Limm 1989: side 43

¹⁹² Limm 1989: side 44

¹⁹³ Limm 1989: side 44

at kampen mot opprørerne ble svært vanskelig. Den 25. juli 1576 plyndret mytteristene byen Aalst nær Brussel som var lojal mot Spania. For å hindre at ting skulle eskalere ut av kontroll prøvde provinsforsamlingen i Hainaut (Belgia) å få tillatelse fra det spanske statskonsilet om å åpne forhandlinger med provinsforsamlingen i Brabant om et felles forsvar. Felipe II nektet å la et slikt møte ta sted. Det førte til at provinsforsamlingen i Brabant arresterte medlemmer av statskonsilet.¹⁹⁴

Fordi Felipe i stor grad hindret dem i å danne et felles forsvar var det flere katolikker som ville bruke makt for å få en slutt på utrolighetene. Det eksisterte også mer radikale her som så dette som en mulighet til å utnytte situasjonen for å fremme en mer fiendtlig anti-spansk tilnærming. I de sørlige Nederlandene oppsto det raskt misnøye hos adelen, særlig i regi av greven av Aerschot ledet en gruppe anti-spanske katolske adelsfolk her. Han fikk støtte fra flere hold i sitt ønske om å drive ut spanske tropper og få sine gamle rettigheter gjenopprettet.¹⁹⁵ Dette viser klart at det ikke bare var kalvinister som hadde stor misnøye med hvordan situasjonen hadde utviklet seg de siste årene. Også katolikker fremmet en klar anti-spansk agenda. Det blir igjen en indikasjon på at hvilken konfesjon man tilhørte ofte ikke var av den største betydning.

En av de radikale gruppene som gikk hardt til verks for å få gjennom sin agenda var gruppen kalt for the patriots. De tok det et steg lenger ved å sette opp revolusjonære komiteer rundt i Flandern og Brabant. Dette kunne virke som en forholdsvis ustabil gruppe, likevel førte alt dette til handling. Generalstatene ble tilkalt til samling til Brussel med unntak av Holland og Zeeland hvor målet var å samle seg for felles forsvar. Videre strakte man seg enda lenger og brev ble sendt til kong Henri III av Frankrike hvor de ba om militær støtte om nødvendig.¹⁹⁶

Pasifiseringen av Ghent og dens betydning

Generalstatene begynte å forhandle med William av Oranje i Oktober 1576. Forhandlingene var basert på Breda-forhandlingene året før. Mot slutten av samme måned kom de til enighet. Etter dette var det en rekke ting som skulle skje. Først skulle kampen mellom opprørerne og de andre provinsene opphøre slik at opprørs og lojale provinser¹⁹⁷ kunne kombinere sine ressurser til å drive bort spanske og fremmede tropper fra Nederlandene. Her er det tydelig innslag av både religiøse og ideologiske motiver. Det viser seg gjennom at William av Oranje ble anerkjent i alle hans stillinger og verv og det religiøse status quo skulle bli opprettholdt og lovene knyttet

---

¹⁹⁴ Limm 1989: side 44

¹⁹⁵ Limm 1989: side 44

¹⁹⁶ Limm 1989: side 44-5

¹⁹⁷ Lojale provinser brukes her om de provinser som var lojale mot Spania

til kjetteri skulle opphøre. Videre skulle alle affærer i Nederlandene formidles videre til Generalstatene og etter at spanjolene var blitt vist vekk skulle Generalstatene sette i verk en ny politisk og religiøs organisering i Nederlandene.¹⁹⁸

Mye tyder på at disse forhandlingene kunne vært middelet til å danne en helt ny religiøs og politisk orden sammenlignet med årene i forveien. Målene de satte seg var både klart ideologiske og politiske og det ble forsøkt å innføre endringer på flere plan og representanter fra begge konfesjoner involverte seg sterkt. Det kunne på en måte virke som om mange var i ferd med å legge sin egen skepsis til side for å stå sammen for et større gode. Mye ble forsøkt og iverksatt for å få en ende på utrolighetene som hadde herjet i mange år.

I november samme år ble en traktat kjent som pasifiseringen av Ghent underskrevet og publisert. Som beskrevet var målet med forhandlingene som startet i Oktober 1576 at kampen mellom opprørere og lojale provinser skulle opphøre slik at de kunne gå sammen om å få spanske og andre fremmede tropper ut av landet. Den 4 november mens Ghent-avtalen holdt på å bli ratifisert ble Antwerpen angrepet og plyndret av spanske tropper og førte 8 000 mistet livet. Dermed kunne ikke det lenger ansees som en avtale og den ble omdøpt til «pasifiseringen av Ghent».¹⁹⁹ Pasifiseringen av Ghent hadde overbevisende punkter og sikret seg inn på ny politisk og religiøs orden i Nederlandene. Grunnlaget ble lagt for at Generalstatene skulle bli det sentrale politiske styringsorganet, og det var ikke en urimelig å tro denne institusjonen skulle være radikal annerledes i natur enn sine forgjengere, nok en gang var dette ikke tilfelle.²⁰⁰

Sammenligning motiv

Punerkrigene og åttiårskrigen har fungert som det store bakteppet for denne avhandlingen, og vi er nå kommet til hvor disse to krigene skal sammenlignes på basis av motiv. Ved første øyekast virker det ikke særlig naturlig å sammenligne de to krigene ettersom de ligger så langt fra hverandre i tid. Videre var verden en helt annen på 15 og 1600-tallet enn da punerkrigene raste i det andre og tredje århundre før Kristus. Det geografiske tyngdepunktet var også annerledes, selv om det nødvendigvis ikke har den største betydningen i denne analysebiten. Likevel har det vist seg gjennom avhandlingens gang at punerkrigene og åttiårskrigen både har tydelige likhetstrekk og forskjeller som ikke har vært belyst i stor grad tidligere.

Formålet til denne delen av avhandlingen vil være å best mulig avdekke slike likheter og forskjeller og hvilken betydning de hadde. Å plassere motivene for åttiårskrigen og punerkrigene under en bestemt kategori har ikke vært like enkelt som forventet, og det er noe

---

¹⁹⁸ Limm 1989: side 45

¹⁹⁹ Limm 1989: side 45

²⁰⁰ Limm 1989: side 45-6

som må tas forbehold om. Åttiårskrigen har vært den letteste å plassere i bestemte kategorier hvor jeg har delt dem inn i politiske/ideologiske og til dels økonomiske motiver. Særlig de ideologiske og religiøse motivene har vist seg å henge nært sammen og virker også inn på det økonomiske plan.

Punerkrigene på den andre siden har vist seg å være noe vanskeligere å dele inn i slike brede kategorier. Det finnes absolutt elementer av kategoriene beskrevet over, men det forekommer ofte ikke eksplisitt i litteraturen. Det på tross av det likevel en styrke når det gjelder sammenligningen ved at man finner mange enkeltmotiver, noe som igjen kan settes komparativt opp mot åttiårskrigen. Noen av disse enkeltmotivene er spesielt hevn og frykt som er dominerende under den andre og tredje punerkrigen. Videre har jeg avdekket at viljestyrke, ærefrykt og heroisme ofte er en gjenganger gjennom alle tre krigene. Frykt er mye gjeldende i den første og tredje krigen.

I den andre krigen mot Hannibal er hevn et sentralt motiv, Karthago vil hevde seg etter nederlaget i den første krigen. Det også tydelig innspill av en vilje til å både kjempe og forsvare seg mot vanskelige odds. Begge sider har en sterk viljestyrke, en slags ærefrykt og heroisme på godt og vondt. Åttiårskrigen har som punerkrigene flere eksempler av framtrepende enkeltindivider som var både dyktige hærførere og viktige inspirasjonskilder på ulike måter. Disse enkeltindividene representerte også en rekke motiver som er viktige og sentrale når man studere de to krigene. Noen eksempler fra punerkrigene er Hannibal, Scipio Africanus, Hamilcar Barca og Scipio Aemilianus. Fra åttiårskrigen kan det nevnes blant annet Felipe II, hertugen av Alba, William I av Oranje og Maurits av Nassau.

Både åttiårskrigen og punerkrigene kan settes opp mot hverandre i stor grad basert på punktene over. Begge har rådende motiver både på kollektivt og personlig nivå. Hos de nederlandske opprørerne er det klart både en kollektivistisk tanke, men også ideer og motivene til enkeltpersoner som leder fram. Det samme kan sies om punerkrigene. Man har det romerske senatet som tar avgjørelser på høyere nivå, men også enkeltpersoners rolle iht motiver er svært viktig.

Jeg har også funnet ut gjennom mitt arbeid at både åttiårskrigen og punerkrigene har flere likheter enn hva man kanskje har tenkt tidligere. I begge konflikter er det sterke parter mot hverandre på hver sin måte. Gjennom konfliktene går maktbalansen opp og ned. Og resultatet av konfliktene har et temmelig varig resultat. De forente provinser blir anerkjent og en ny gullalder oppstår. Spania kommer i hardere vær og mister mye av sin tidligere storhet. Punerkrigene: Karthago ødelagt og romerne blir herrer over Middelhavsområdet. I begge disse konfliktene kan det virke som en nasjon/stat svekkes mens den andre styrker seg.

Hvordan best sette punerkrigene og åttiårskrigen i et komparativt lys på tross av den store avstanden i tid?

Å sammenligne kriger er ofte ikke en enkel jobb, spesielt når de krigene man sammenligner ligger så langt fra hverandre i tid. I dette prosjektet har det oppstått en del utfordringer underveis, som særlig har manifestert seg i hvordan man på best mulig måte skal finne en basis og grunnlag for sammenligning. Hvilke elementer fokuset skal rettes mot, og hvordan dette skal bidro til potensiell ny kunnskap og belysning av punerkrigene og åttiårskrigen. To begreper er nyttige å anvende her; problem og gevinst. Begrepene kan fungere som de metodiske problem man typisk støter på i form av slike sammenligner og hvilke eventuelle nye innsikter dette kan gi.

Først kan man stille seg selv spørsmålet om hvor man skal begynne for å best bredde og dybde i det man skal sammenligne. Dette har vært et av de metodiske problemene prosjektet har møtt. Videre er faktumet om at åttiårskrigen og punerkrigene skjedde i ulike livsverdener hvor både tenkningen og teknologien knyttet til krig var svært annerledes. Det har vært nødvendig å se mye på bakgrunnen for disse to krigene, samt å kontekstualisere dem. Uten det ville en sammenligning vært svært vanskelig og utfordrende. Punerkrigene var en stor konflikt som varte i over hundre år, og pågikk i en serie av tre kriger i denne perioden på over hundre år. Det har derfor vært et metodisk problem å slå fast hvor mye man skal fokusere på rommet imellom hver krig. Mange år gikk mellom den første og andre krigen, samt mellom andre og tredje krig. Alt er ikke like viktig, dog er det en del elementer som må vektlegges for å få en best mulig forståelse som igjen kan brukes til komparasjon med åttiårskrigen. Et siste metodisk problem som skal nevnes er begreper med ulike dimensjoner.

Motiv, strategi og teknologi som er mye brukt i dette prosjektet er klart begreper som kan ha flere dimensjoner. Noe av utfordringen i avhandlingen har vært å best mulig avdekke disse dimensjonene og hvordan dr mest nytte og fordeler ut av dem. Hvis vi først vektlegger motiv er dette et svært vanlig begrep, dog er det også et ganske komplisert begrep. Motiv må i denne avhandlingen har måttet skille begrepet fra årsak. Gjennom avhandlingen har motiv fungert som en dypere forklaring, ikke bare hvorfor disse krigene brøt, men hva som var de indre drivkreftene bak dem. Hvor årsak kan tilskrives hvorfor noe skjer, har motivene her fungert til å forklare og beskrive andre dynamikker og dimensjoner. Det har også vært en utfordring å få et klart og grundig skille mellom årsak og motiver, ettersom motivene ofte ikke er det utløsende årsaken til en krig.

Innsikter ved komparasjon

På tross av alle metodiske problem man møter på, vil dette også gi utvidet innsikt. Gjennom komparasjon kan man sette gamle ting på ny dagsorden. Gjennom arbeidet med punerkrigene og åttiårskrigen har undertegnede avdekket nye og interessante momenter, som sannsynligvis ikke har vært belyst i stor grad tidligere. Ved å bruke påstander og hypoteser har det blitt stadig enklere å kombinere dem med den allerede godt etablerte historiografien over de to krigene. Gjennom et komparativt blikk har det også vært stor nytteverdi og oppnådd kunnskap om det faktum krig er mye mer enn bare blodige slag, det er en del av en større helhet. Mange komponenter integreres og klassifiseres gjennom komparasjon og gir krig en dypere dimensjon.

Flere utvidet innsikter har vært å trekke paralleller også til andre kriger for inspirasjon. Blant annet har jeg trukket paralleller mellom punerkrigene og de verdenskrigene, dette har ikke blitt mye vektlagt, men det har hjulpet meg mer på vei gjennom prosjektet. Gjennom de utvidede innsiktene har det vært mulig å se likheter og paralleller der jeg trodde det ville være et minimum av dem. Det store gapet i tid kan virke ulogisk og for vanskelig, dog har det blitt funnet flere likheter og paralleller enn først antatt.

Å sammenligne motiver iht punerkrigene og åttiårskrigen er som nevnt over ingen enkel affære. De er to veldig ulike typer kriger i karakter og skjedde i to ulike tider langt fra hverandre. Det var uten tvil to forskjellige livsverdener hvor mentaliteten og måten man tenkte krig på var annerledes, likevel egner mye av basisen her seg for sammenligning. Det ble nevnt innledningsvis at motivene i disse to krigene har ulike dimensjoner og avhandlingen har systematisert dem deretter. Hvor åttiårskrigen bærer tydelig preg av brede kategorier slik som ideologiske/politiske motiver, religiøse og økonomiske som igjen har en tett sammenheng med hverandre, har punerkrigene andre dimensjoner av motiv. Punerkrigene som vi var inne på over, har ikke like klare motiver innenfor en slik bred kategorisering, det er mer enkeltmotivene som er gjeldende. Motiver som hevn, frykt, ære og personlige ambisjoner står sentralt. På tross av ulik kategorisering finnes det absolutt paralleller. Begge krigene har også ledende enkeltpersoner i front og utfallet ble et varig resultat for begge parter. Vi skal nå dykke dypere inn på disse punktene.

Åttiårskrigen brede motivkategorier er svært enkle å se. Det eksisterer en tydelig sammenheng mellom både de ideologiske, religiøse og økonomiske motivene. De går som rød tråd gjennom hele krigen og det som regel alltid en dynamikk mellom dem, både på kollektivt

og personlig nivå. Personligheter som Felipe II, William av Oranje og hertugen av Alba for å nevne noen få hadde alle sine personlige motiver og ambisjoner som igjen virket inn på det kollektive plan. Hvis vi først tar for oss William av Oranje ble han raskt en opprørsleder som folk støttet seg opp mot i de mørkeste stunder. Det er liten tvil om at han var en sterk og innflytelsesrik person, og at han også søkte etter å inngå kompromisser både på det ideologiske og religiøse plan. Som vi tidligere har vært inne på var han en person med flere sider. Det kan hevdes at det i stor grad var omstendigheter som formet hans motiver og ambisjoner i henhold til åttiårskrigen. Det harde styre til Alba og Felipes manglende evne til å unngå kompromisser gjorde han tvungen til å gripe til våpen for å forsvare Nederlandene og nasjonens velferd.

Her kan det trekkes en tydelig parallell til punerkrigene. Enkelt personer med motiver og store ambisjoner finnes også her. Under den andre punerkrigen satte Hannibal seg til å innlede en stor krig og offensiv mot Roma etter at han angrep Saguntum i 219 f.Kr, han overtok kommandoen i Spania etter sin far, Hamilcar og rettet så blikket mot Roma selv. Hannibal var kanskje ikke en leder som hadde like mye personlig innflytelse i hjemlandet sitt som William av Oranje, dog ble han ansett av mange som en bemerkelsesverdig leder. Både Hannibal og William var to brikker i et stort spill, men likevel svært viktig for den store helheten i de respektive krigene. Hvor Williams ultimate mål kan sies å ha vært å frigjøre Nederlandene fra det spanske tyranniet, samt å kjempe for faderlandets gamle rettigheter og privilegier som den spanske overmakten i stor grad så bort i fra. Williams motiver later til å ha virket mest inn på det ideologiske og religiøse plan og han som enkeltindivid hadde mye å si for krigens utvikling generelt. Hannibal hadde store personlige ambisjoner og mål slik som William av Oranje. Målet var en krig mot Roma og Saguntum i Spania var bindeleddet. Byen ble for Hannibal en unnskyldning for en krigserklæring fra Roma. Videre er det hint av ideologiske motiver i Hannibals tankegang. Hvis romerne erklærte krig mot Karthago så ville de være tvunget til å støtte Hannibal²⁰¹ og som vi var inne på tidligere er det mye som tyder på at en slikt støtte var svært viktig for han.

Motivene er klart tosidige, de er både personlige og kollektive. Førstnevnte baserer seg på hans egen ambisjon om å fullføre farens for så å innlede en ny krig mot Roma. Sistnevnte baserer seg på støtte fra det puniske aristokratiet. Hans egne ambisjoner fengende som de kunne virke, så var de nok ikke sterke nok uten slik støtte. For hvis Hannibal valgte å invadere Italia på eget initiativ ville han ikke få støtte. Et annet moment som er verdt å nevne er at det også eksisterer hint av økonomiske motiver i Hannibals tankegang. For hvis han var suksessfull ville

---

²⁰¹ Frank 1914: side 123

han igjen ha midler til å stenge havnen for den romerske marinen. Dette ville med stor sannsynlighet bringe økonomisk bytte som videre kunne brukes til å utstyre hæren for hans lange marsj til Italia. Med andre ord var det ikke bare hans personlige motiver og ambisjoner som drev han, det var også hint av både ideologiske og økonomiske motiver som igjen kan brukes til å argumentere for at punerkrigene også kanskje hadde mer innslag av slike motiver enn hva som tidligere er blitt hevdet. Som beskrevet tidligere har åttiårskrigen mer tydelig innslag av brede kategorier som ideologiske, religiøse og økonomiske motiver og ofte kan det virke enklere å avdekke dem enn i punerkrigene. Likevel blir det for tynt å hevde at dette ikke var tilfellet i punerkrigene. Skalaen er kanskje ikke den samme, dog er slike motiver absolutt også til stede i punerkrigene.

Kapittel 3: Strategi

Den første puniske krig

Den første krigen mellom Roma og Karthago så en rekke strategier både på land og til sjøs. En flåte og en hærstyrke var nært knyttet sammen ettersom mye av krigen ble utkjempet på eller rundt øyer og nær kystlinjer.²⁰² I dette underkapitlet vil jeg først beskrive krigshandlinger til sjøs og deretter på land. Ettersom det skjer veldig mye her vil jeg ikke ha nok rom til å undersøke alle slag og aspekter, som igjen betyr at jeg må foreta et utvalg. Aller først vil jeg starte med å gi en generell beskrivelse av sjøkrig i det tredje århundre før Kristus før jeg går videre inn på punerkrigene.

Sjøkrig i det tredje århundre før Kristus

Når man leser antikke kilder er de mer opptatt av å presentere leseren for militære operasjoner på land enn til sjøs. Det henger mye sammen med at karakteristikken til antikke krigsskip kan virke fremmed for oss. Maritim arkeologi har gitt en del, men det gjenstår fortsatt flere hull i vår forståelse av konstruksjonen, vedlikeholdelsen, samt den taktiske og strategiske bruken av disse skipene. En annen ting vi må bemerke oss er at skipene som ble brukt under punerkrigene var annerledes konstruert enn de som var brukt før i Hellas og resten av den hellenistiske verden.²⁰³

Under perserkrigene hadde grekerne tatt i bruk tiremer i sin kamp mot perserne. Tiremene hadde en rogruppe på tre menn. Hver av dem satt i ulike rekker og opererte en åre på omtrent 4 meter. Tiremene som atenerne benyttet seg av hadde en lengde på rundt 36.5 meter og rommet mannskap på 200. Under seil kunne tiremene oppnå en fart på 8 knop om vinden var god.²⁰⁴

Under punerkrigene var det et annet type skip som ble tatt i bruk på begge sider, quinquemen. Denne skipstypen var på mange måter større og mer effektiv enn den klassiske tiremen. Ved starten av den første punerkrigen var quinquemen den mest suksessfulle av de større krigsskipene som ble anvendt i områdene rundt, Middelhavet. For romerne var det en utfordring å konstruere quinquemer ettersom de aldri hadde blitt brukt i Italia før den første punerkrigen.²⁰⁵

---

²⁰² Goldsworthy 2000: side 76

²⁰³ Goldsworthy 2000: side 98

²⁰⁴ Goldsworthy 2000: side 98

²⁰⁵ Goldsworthy 2000: side 98-100

Den andre puniske krig

I etterdønningene av den andre puniske virket Karthagos strategiske framtid å være i motbakke. Romerne vant en knusende seier og harde fredsforhold ble inngått etter slaget ved Egadiøyene i 241 f.Kr. Karthagenerne måtte gi fra seg besittelsene sine på Sicilia, frigi romerske fanger, samt betale høye skatter til Roma. De hadde også mistet en stor andel av sin flåtestyrke og om de skulle iverksette et hevnprosjekt mot Roma kunne de ikke bli fra Sicilia ettersom de ikke kontrollerte områder der lenger. Dog var ikke dette slutten. Karthago kontrollerte områder i Spania, og et angrep på Roma måtte derfor skje fra Spania.

Nå som de hadde bestemt seg for å angripe fra land var det store spørsmålet hvordan. Karthagos ledende hærfører, Hannibal innså at han måtte tenke utenom boksen for å overraske romerne.

Noen generelle betraktninger om strategi under den andre puniske krig

Å studere strategi i henhold til den andre punerkrigen i dag reiser umiddelbart flere spørsmål og med det også utfordringer. Sett i lys av moderne strategisk tenkning er det visse elementer som må tas i betraktning slik at anakronismene ikke blir for store. Først og fremst er det blitt hevdet at hærførerne på både romersk og karthagisk side hadde mer kontroll over egne handlinger i felten.²⁰⁶ Videre at forholdet mellom taktikk og strategi var nærere knyttet sammen enn våre dager, skillet var ikke så stort om hva som ble definert som mindre eller større militære operasjoner. Det var også et langt mindre problem knyttet til logistikk enn i dagens sammenheng og kampanjene utviklet mer sine mønstre mens de militære operasjonene pågikk.²⁰⁷

Cannae 216 f.Kr

Slaget ved Cannae i 216 f.Kr er utvilsomt blant de mest kjente og ikoniske slagene under punerkrigene og blir ofte regnet som et av de mest berømte slagene noensinne kjempet. Ved Cannae vant Hannibal en knusende seier over romerne, og det var svært få nederlag som kunne måles opp mot dette for resten av Romerrikets eksistens.

---

²⁰⁶ Donaldson, G. H. 1962: side 135 «Modern Idiom in an Ancient Context: Another Look at the Strategy of the Second Punic War» Cambridge University Press

²⁰⁷ Donaldson 1962: side 135

Noen generelle betraktninger om Cannae

Slaget ved Cannae skjedde for godt over to tusen år siden, likevel har arven levd fram til våre dager. Over to millennier senere på militærakademiene står Hannibals taktikker og strategier på agendaen, noe som viser at antikkens krigføring enda er relevant. Et annet eksempel fra våre dager er under Gulfkrigen da FN-kommandøren General Norman Schwarzkopf hevdet at han bruke prinsipper basert på Hannibals kampanjer og Cannae generelt.²⁰⁸ Et eldre eksempel fra moderne tid er de tyske og prøyssiske militærets fascinasjon av antikkens krigføring i det 19 og 20. århundre.

Et tredje militærhistorisk eksempel som er verdt å trekke fram er den berømte Schlieffen-planen som ble svært viktig under første verdenskrig. Arkitekten bak planen, Alfred Graf von Schlieffen var besatt av Cannae og studerte slaget i stor detalj gjennom sin levetid.²⁰⁹ Det var hans ønske at hans egen krigsplan skulle være like vellykket og resultere i en like stor seier som Hannibal gjorde mot romerne mer enn to tusen år før. Det var med andre særlig fra 1800-tallet og fram til ca. 1945 mange militære personligheter prøvde å gjenskape elementer fra dette slaget.

Cannae kan uten tvil sies å ha være det perfekte slaget for Hannibal, likevel tapte han tilslutt den andre punerkrigen 14 år senere i slaget ved Zama i 202. I de neste sidene følger en beskrivelse og diskusjon av de sentrale strategiene som ble anvendt ved Cannae i 216. Hvorfor romerne overlevde og tilslutt vant krigen etter et slikt nederlag vil også bli tatt opp. Ettersom dette slaget bare utgjør en mindre del av oppgaven som helhet vil kun de mest sentrale aspektene bli beskrevet, dette er spesielt med hensyn til hva oppgaven har rom til.

Zama 202

Slaget ved Zama i 202 f.Kr er ikke bare et av de mest kjente slagende under Hannibalskrigen, men også i militærhistorien generelt. De siste par årene hadde romerne klart fått et overtak og hadde også startet en invasjon av Spania, noe som var en av de største ambisjonene til den legendariske hærføreren Scipio Africanus.²¹⁰ Fram til nå hadde romerne ledet en blodig kampanje gjennom afrikanske byer, noe som de karthagiske myndighetene mislikte sterkt og kastet den ene kommandoen etter den andre etter deres hærfører, Hannibal. Myndighetene ville at Hannibal skulle søke en kamp med en gang, men Hannibal forble inntil videre i leiren sin.²¹¹

---

²⁰⁸ Goldsworthy 2000: side 197

²⁰⁹ Goldsworthy 2000: side 197

²¹⁰ Goldsworthy 2000: side 286

²¹¹ Goldsworthy 2000: side 300

Det er mange grunner til å velge å bruke plass på å skildre strategiene som ble brukt under dette slaget. I tillegg til å være et av de mest kjente og største under den andre punerkrigen, var det også krigens dominerende slag, for Karthago for andre gang gikk ut som den tapende parten. Slaget ble avgjort med forholdsvis små marginer om vi skal tro kildene

Kapittel 4 – Teknologi

I dette kapittelet er mitt formål å gi en beskrivelse og drøfte rollen til teknologi i mine perioder og caser. Jeg vil undersøke hvordan teknologi og krig hører nært sammen og hvilke teknologier som ble tatt i bruk i antikken og den tidlige moderne perioden, med spesiell vekt på punerkrigene og åttiårskrigen. Kapittelets første del vil være en mer teoretisk del som sikter seg inn på å presentere noen generelle perspektiver på teknologi og dens rolle innen krigføring. Andre del vil være å beskrive og drøfte teknologier i antikken og den tidlig modern perioden, hvilke gjorde gjeldene og hvordan ble de tatt i bruk. I kapittelets tredje del skal jeg sammenligne teknologien under punerkrigene og åttiårskrigen.

Jeg vil også i dette kapitlet forsøke å belyse at det ikke teknologier endrer, det er hvordan vi som individer anvender dem. Flere teknologier man bruker i krig har eksistert til ulike tider og forsvinner ikke nødvendigvis fra en periode til en annen.

«For the two hundred or so millennia of human existence for which we have archeological evidence, and during the roughly six millennia for which we have any form of written records, until the nineteenth century, the human mastery of technology showed no steady progress. »²¹²

Menneskets lange forhold til teknologi

Sitatet over tilsier at så lenge mennesker har eksistert, fra forhistorisk til da skriftlige kilder oppsto har vi håndtert og mestret teknologier på ulike måter. Det er blitt hevdet at i det lange tidsspennet mellom 750 f.Kr og 1500 e.Kr at det var svingninger i krigføringens karakter, dog ingen store kvantesprang. Mye med andre ord uendret vel inn i «the age of gunpowder» og til med fram til det 19. århundre.²¹³ At noe er uendret over så lang tid kan til en viss grad problematiseres. Det er ikke slik at en gammel eller eldre teknologi forsvinner fra en epoke til en annen. Om vi bruker sverdet som eksempel har det vært gjeldende til våre dager, selv om det fra 1800-tallet hovedsakelig har hatt kun en symbolsk betydning. En annen gammel teknologi som er brukt i vår tid er macheten, som ble benyttet aktivt under folkemordet i Rwanda i 1994. Videre trodde man også at de siste kavaleriangrepene skjedde under andre

---

²¹² Heuser 2010: side 39

²¹³ Heuser 2010: side 39

verdenskrig, men ny kunnskap har lært oss at dette også skjedde i Afghanistan tidlig på 2000-tallet.²¹⁴

Krutt og kanoner

«When purified sulphur was combined with powdered charcoal and crystalline saltpetre – this was perhaps first done for semi-magical purposes in Taoist temples about AD 950 – what we now called gunpowder resulted. »²¹⁵

Sitatet over tilsier at kruttet ikke var noen europeisk oppfinnelse, men hadde sitt opphav i Østen lenge før det ble tatt i bruk på kontinentet. Selv om man både i Japan og Kina hadde kruttet tilgjengelig ble ikke dets fulle potensiale utnyttet. Hvorfor var det slik kan man undre seg, hva holdt dem igjen? Det mest logiske svaret er sannsynligvis er at de hadde lite behov å ta i bruk denne oppfinnelsen. I boken *Krigskunstens historie: Fra 1500 til i dag* hevder forfatter Harald Høiback at det var en enighet blant makteliten at man kunne tjene lite på å innføre kruttet ettersom det mente den kulturelle effekten var liten.²¹⁶

Om Kina og andre østasiatiske land brukte kruttet i krigføring er usikkert ettersom makteliten mente det var lite å tjene på det. Skal man ha kildebelegg for bruken av kanonen i Kina må man fram til slutten av det 13. århundre. Om vi retter blikket mot Europa i samme tidsrom og det skulle ikke gå lang tid før man så dets militære nytte, og hvordan man kunne maksimere kruttets eksplosive kraft. Prosjektiler i en tube kunne så påvirke både avstand og retning.²¹⁷ I Europa forekommer slike apparater i en tegning fra 1326. Den viser en vaseformet enhet.²¹⁸ Vi er nå inne i en tid hvor kanonen dominerte.

Kanoner og krutt var knyttet sammen, som dag og natt. Utover 1400-tallet begynte denne teknologien stadig å utvikle seg. Bruken av piler var på avveie og skytevåpen begynte å se dagens lys. Kanonkuler var nå å foretrekke framfor piler ettersom den var mer fleksibel på slagmarken. De var store konstruksjoner og egnet seg best til beleiringer. De kunne lage lyd og produsere røyk, men ikke stort mer i første halvdel av 1400-tallet.²¹⁹

---

²¹⁴ Heuser 2010: side 39

²¹⁵ Keegan 1993: side 319

²¹⁶ Høiback 2014: side 22

²¹⁷ Keegan 1993: side 319-20

²¹⁸ Høiback 2014: side 22

²¹⁹ Keegan 1993: side 320

En kombinasjon av flere våpen på slagmarken

Piken var et våpen som bygde på gammel teknologi, en videreutvikling fra antikken.²²⁰ Den var svært lik et våpen som blant annet de gamle grekerne og Aleksander den store tok i bruk. En som særlig så denne slående likheten var Machiavelli som var svært fascinerte av denne sammenheng. ²²¹ Gjennom 1600-tallet var pikemenn ofte plassert i sentrum av bataljonsrekkene og var igjen flankert på begge sider av musketerne.²²² Gjennom 1600-tallet varierte forholdet mellom muskettsoldater og pikemenn. Om man hadde mindre skytevåpen var det nødvendig med flere pikemenn, når antall skytevåpen økte trengte man færre av dem. Ettersom skytevåpen økte og ble mer effektive formet bataljonene seg i mindre rekker, og med det ble formasjonene tynnere og lenger.²²³ For hver individuell soldat skulle ha mest mulig disiplin, mot og ferdighet måtte hærstyrken i sin helhet være så samstemte som mulig både med musketter og pikener. God trening var også viktig slik at alle brikkene falt på plass i kritiske øyeblikk.²²⁴ En siste ting som er verdt å nevne her er at selv om det skjedde store endringer på det militære plan var likevel mye av drillen, formasjoner og praksisen basert på antikke modeller, især fra romerne.

Bajonetten – en ny variant av piken?

I Frankrike tok de i bruk den såkalte pluggbajonetten fra 1640 som var forkortet variant av piken. I stedet for at piken var et eget våpen som supplerte muskettene, var den nå en del av våpenet man avfyrte. Tankegangen til franskmennene var å gi musketten mer verdi og effektivitet i både offensive og defensive handlinger.²²⁵

Fordelen med denne teknologien var at man i stor grad kunne legge piken til side. Pluggbajonetten var et rett og tosidig knivblad som kunne settes ned i våpenets løp og musketten fikk dermed en dobbeltfunksjon, nærkamp ble nå mer fordelsaktig. Den store ulempen med pluggbajonetten var at siden den var plassert i muskettens løp, kunne man verken avfyre eller lade samtidig.²²⁶ Fra 1687 ble det utviklet en pluggbajonett som kunne plasseres slik at man kunne både avfyre og lade når den var festet på våpenet. Likevel hadde man en

---

²²⁰ Høiback 2014: side 25-6

²²¹ Høiback 2014: side 26

²²² Knox & Murray 2001: side 36-7

²²³ Knox & Murray 2001: side 37

²²⁴ Parker 1996: side 20

²²⁵ Knox & Murray 2001: side 38

²²⁶ Knox & Murray 2001: side 38

blanding av ulike våpen på slagmarken som dikterte taktikken og strategien. Man organiserte også ulike formasjoner basert på ulike våpentyper.²²⁷

En kombinasjon av ulike våpen og organisering

Krigføringen i 1600-tallets Europa så mange endringer innen militær organisering. Bruken av musketten, flintlåsen, luntelåsen og bajonetten var viktige endringer i seg selv, men nødvendigvis ikke nok til å totalt revolusjonere det taktiske bildet. Det var mange rom og rekker som måtte fylles i en bataljon på 1600-tallet og det var ikke alltid like enkelt å best mulig struktur og organisering på slagmarken. Fra 1670-tallet i Frankrike var det ofte slik at pikemenn skulle organisere seg i sentrumsrekkene i en bataljon. Dette var mens de marsjerte, om kamp oppsto skulle de så dele seg opp i tre enheter, hvor en av dem ble igjen i sentrum.²²⁸

I det pikemennene spredte seg var det avgjørende at muskettsoldatene beveget seg inn mot sentrum for å fylle tomrommene pikemennene etterlot seg.²²⁹ Det vil si de to var i et avhengighetsforhold, den ene fungerte ikke optimalt uten den andre. Om man hadde tatt i bruk samme type våpen for alle ville man ikke trenge denne oppdelingen og skiftningene innen bataljonens rekker.

Trace Italienne

Trace Italienne var et befestningsverk som ble oppfunnet i Italia mellom 1450 og 1520-tallet. I middelalderen var murene på befestningsverk ofte høye, noe som gjorde det enklere for beleiringsvåpen å skyte dem ned. Dette nye festningsverket hadde flere fordeler. De lå lavt, så å skyte dem ned var ikke like enkelt lengre. I middelalderen hadde den store fordel vært høyde. Høye murer var vanskelig å innta og var et hinder som ofte kom til nytte. Ettersom dette nye festningsverket utviklet seg utover 1500-tallet var ikke høyde lenger en fordel. Middelalderens murer var ofte høye og tynne og en slik konstruksjon var ikke lenger fordelsaktig etter kruttet og artilleriets gjennombrudd.²³⁰

Murene ble nå lavere og tykkere for å bli stadig bedre rustet mot artilleri og annen ildkraft. Med andre ord kunne det virke som man hadde lært av feilene i fortida og brukt dem til sin fordel i den nye tidsalderen. Et snev av kontinuitet fra middelalderen er likevel å finne i

---

²²⁷ Knox & Murray 2001: side 38-9

²²⁸ Knox & Murray 2001: side 39

²²⁹ Knox & Murray 2001: side 39

²³⁰ Lynn 1991: side 302

konstruksjonen av Trace italienne. At det eksisterer et snev av kontinuitet kan støttes opp mot det faktum at murene ble senket i våte groper for å gjør dem mer motstandsdyktige. Dermed var de opprinnelige høyere før man senket dem. De hadde også ramper som var gode plattformer for artilleri og som igjen kunne stå imot skuddkraft fra fienden.²³¹

I en tid hvor kruttet dominerte var det 4 elementer som måtte være på plass for å gi et best mulig forsvar. Før det første måtte festningene være beskyttet mot å bli stormet av infanteri, absorbere bombardement, verne forsvarerne fra innkommende ild og bruk av effektiv artilleriild mot fienden. Det var spesielt det første elementet som var essensielt for et godt forsvar.²³² Disse elementene tilsier klart at det ikke bare var forsvar alene man vektla. En god offensiv og motangrep var minst like viktig, og det kan postuleres at den ene funket dårlig uten den andre.

Mer utdypende om Trace italiennes kvaliteter

I sin bok *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West 1500-1800* skriver Parker at det nye forsvarsverket som var i ferd med å utvikle seg egnet seg bra som beskyttelse mot ildkraft, men ulemper var det også. Veggene blir laget tykkere og lavere som gjorde at de var mer beskyttet mot bombardement. Selv om man var skjernet mot bombardement fra fienden var det vanskelig å følge med på bakken rett under dem, og var derfor mer sårbare mot et overraskelsesangrep.²³³ Dette var derfor ikke nok, noe mer måtte til. Lavere vegger funker kanskje som godt forsvar mot kanonild og beleiringsvåpen, likevel er det liten nytte om motstanderen finner andre overraskende måter å angripe på. Det var derfor nødvendig med en effektiv flankeild som kun kunne være mulig om man bygde våpentårn som pekte i en vinkel bortenfor veggene. Disse kunne også bære artilleri som både kunne slå ned et angrep på hovedforsvaret, samt fiendens beleiringsvåpen og kontrollere blindsonene rundt de forskjellige bastionene.²³⁴

Trace italienne var svært strategisk ved at den både gjenetablerte og forsterket overmakt av forsvarsstrukturer i europeisk krigføring. For Parker er trace italienne også en av de mest sentrale elementene i den militære revolusjon fordi den ikke bare var viktig i seg selv, men også for økningen av militær arbeidskraft slik at bastionene rundt om i Europa kunne bli bedre befestet.²³⁵ Om store endringer skjedde innenfor europeisk krigføring i en revolusjonær skala

---

²³¹ S. Kingra 1993: side 433

²³² Lynn 1991: side 302

²³³ Parker 1996: side 10

²³⁴ Parker 1996: side 10

²³⁵ S. Kingra 1993: side 434

later for Parker å være tilstedeværelsen og fraværet av Trace italienne, om det enten gjaldt hærstørrelse, befestningsverk eller skytevåpen. Viktig å bemerke seg er at dette sto sterkest i hva Parker regner som kjerneområdene for den militære revolusjon, Habsburgernes landområder eller deres naboer; Spania, Nederland, Italia og Frankrike.²³⁶

Fortifikasjonskunst som en vedvarende teknologi innen krigføring

Vi har i avsnittene over gitt en beskrivelse av festningstypen Trace italienne og hvilken rolle den spilte i det tidlige moderne Europas krigføring. Det var noe som først ble utviklet i siste halvdel av 1400-tallet og er for flere historikere et sentralt element i den militære revolusjon. Påvirkningen var stor og forsterket i stor grad datidens stormakters posisjon på kontinentet. Selv om trace italienne kan sies å ha en revolusjonerende karakter er den bare en av utallige måter drive fortifikasjonskunst på.

Å bygge festninger henger nært sammen med sivilisasjon og krig. Erkjennelsen av å ha et tilfluktssted og et aktivt forsvarssenter er sannsynligvis like gammel som de første sivilisasjonene. Om man var under angrep fra overlegne styrker kom en festning godt med, samt at den var viktig for å håndhevelsen av militærkontroll over områder en hadde interesser i.²³⁷ Om man først skulle bygge en festning var det viktig at den var symbiose med sine omgivelser.

John Keegan skiller mellom betegnelsene *refuge* og *stronghold* når det gjelder fortifikasjonskunst. Førstnevnte definerer han som et kortvarig tilfluktssted og fungerer bra mot en fiende som ikke har alle midler disponibelt til et angrep i stor skala.²³⁸ Festningene er ifølge Keegan i en symbiose med dens omgivelser, og må til enhver tid kunne anvendes til aktivt forsvar mot både mennesker og rovdyr. Opp gjennom tidene har festningene vært et symbol på militærmakt i ens interesseområder.

Hvilke kvalifikasjoner bør festningen oppfylle?

I et avansert samfunn vil en festning ifølge Keegan være anlagt slik at den står imot beleiringer fra dem som har med egne rasjoner og kommunikasjonslinjer, dog er det alene ikke nok. Festningen må også ha en garnison som kan fungere som et aktivt forsvar, plattformer som skaper et felt for åpen ild mot fienden og ikke minst sterke porter.²³⁹ Portene bør videre både kunne best mulig stå imot fienden samtidig som motangrep er enkelt.

---

²³⁶ Parker 1996: side 24

²³⁷ Keegan 1993: side 139

²³⁸ Keegan 1993: side 139

²³⁹ Keegan 1993: side 140

Før kruttet hadde sitt gjennombrudd var det svært liten om ingen nytte å angripe festninger på lange avstander. Når man ikke hadde mulighet til å avfyre kanoner og andre kruttvåpen måtte man komme seg nær festningen for å beleire den.²⁴⁰ Likevel er det ikke noe tvil om at beleiringer var ganske vanlig før kruttets gjennombrudd, det var metodene som var annerledes. Stiger og beleiringstårn ble ofte brukt i forsøk på å innta festninger. Såkalte «beleiringsmaskiner» kunne ha ulike prosjektiler de kunne avfyre mot en festning. Ulempen var at vinkelen ofte ble dårlig ettersom at det var vanskelig å sikte seg inn på et spesifikt punkt. En kanonkule derimot kunne reise i en flat bane og være langt mer treffsikker og gjør mer avgjørende skade.²⁴¹

Å konstruere festninger har aldri vært en enkel jobb ettersom det er mange faktorer som må tas hensyn til. Det må ikke bygges i for liten skala, heller ikke for dyrt og omfattende. Et godt forsvar har liten nytte om man overfortifiserer og ikke har midlene til å utnytte alt best mulig.

Når man kommer fram til Aleksander den stores tid i det fjerde århundre f.Kr var det forventet for strateger og hærførere å finne festninger da de var på tokt i bebodd terreng.²⁴² Det viser at vi nå er i en tid hvor fortifikasjon blir mer vanlig og at de har vært en vedvarende teknologi og ikke bare fantes i tidlig nytid. Om vi bruker Aleksander den store som eksempel utførte han minst tjue beleiringer i en tiårsperiode i årene mellom 335 og 325.²⁴³ Med andre ord var beleiringer også vanlig i antikken selv om metodene selvsagt har endret seg.

På tross av sine mange beleiringer ble de tre største slagene han kjempet ved Granikos, Issos og Gaugamela kjempet i åpent landskap.²⁴⁴ Beileringene ble utført i det han kjempet seg inn i kjerneområdene til det persiske riket og etter han hadde underlagt seg persernes områder.

Fortifikasjon og beleiring under åttiårskrigen

Taktikkene, drillen og disiplinen som ble innført av Maurits av Nassau hadde også mye å si for konstruksjonen av solide festninger og beleiringer. Både nederlenderne og spanjolene fulgte prinsippene for Trace italienne-systemet, ved bruk av lavtliggende murer, triangulære bastioner og artilleriplattformer.²⁴⁵ Det var ikke et enkelt individ som sto bak utviklingene i

---

²⁴⁰ Keegan 1993: side 140

²⁴¹ Keegan 1993: side 140

²⁴² Keegan 1993: side 145

²⁴³ Keegan 1993: side 145

²⁴⁴ Keegan 1993: side 145-6

²⁴⁵ 't Hart 2014: side 63

Nederlandene, men et stort sett av forbindelser som var knyttet sammen. Man hentet inspirasjon og teknisk rådgivning fra fremstående italienske ingeniører, samt fremstående nederlandske personligheter. Man kan hevde det ble en større vitenskapelig bevissthet knyttet til fortifikasjon, og man måtte ty til «matematiske» beregninger for å bygge gode og solide festninger. Arkitekter, ingeniører og andre fremstående personligheter formet ideene og praksisen og teorien hang nært sammen.

Det var dermed en bred praksis av fortifikasjonskunsten i Nederlandene ved at mange aktører var på banen og man fikk en god kombinasjon denne teknologien både som militær praksis og teori. Spredningen av å trace italiane i Nederlandene var rask og omfattende og hang nært sammen med hærstørrelse. Ved å ta i bruk en femkantet stjernerstruktur kunne man forsvare en festning med en mindre garnison enn før. Slik innsirklet man festningen bedre og den kunne beskyttes av færre menn, som igjen var billigere og mer praktisk på 15 og 1600-tallet.²⁴⁶

Etttersom trace italiane hadde lavtliggende murer med gode artilleriplattformen var det lettere å forsvare slike festninger mot angrep. En overlegen styrke var ikke nødvendig, for om festningen var godt fortifisert kunne en liten styrke enkelt overvinne en stor.²⁴⁷ Et stort antall militære arkitekter, teoretikere og praktikere hevdet at Trace italiane ikke var designet for å ha en stor garnison, den var designet for å kompensere for mangelen av dem.²⁴⁸

I verket *The Triumphs of Nassau* som er en samtidig historie om krigskampanjene til Maurits av Nassau, første gang publisert i 1610²⁴⁹, gir et godt bilde på hvordan befestningsmønsteret var i Nederlandene i perioden. Om vi skal tro hva som blir beskrevet i verket ble ikke byer, landsbyer og festninger fortifisert i den tradisjonelle trace italiane stilen. Verket tilsier at av 200 byer omringet av mur, var flesteparten middelaldersk i design, ikke tidlig moderne.²⁵⁰

Et eget nederlandsk system?

Basert på det som er beskrevet over er det tydelig at kontinuiteten fra middelalderen fortsatt preget fortifikasjonskunsten i Nederlandene gjennom store deler av 1500-tallet. Det gamle middelaldersystemet ble kombinert gjorde det nederlandske systemet til en middelaldersk-tidlig

---

²⁴⁶ S. Kingra 1993: side 436

²⁴⁷ S. Kingra 1993: side 436

²⁴⁸ S. Kingra 1993: side 436-37

²⁴⁹ S. Kingra 1993: side 437

²⁵⁰ S. Kingra 1993: side 438

moderne hybrid.²⁵¹ Det som var spesielt med det nederlandske systemet var at de baserte seg på den italienske modellen, med sine egne modifiseringer. En slik tankegang tilsier klart at nederlenderne tenkte utenfor boksen i sin fortifikasjonskunst. De hadde et ønske om å bygge solide festningsverk som kunne reises raskere og til lavere kostnader. Det som gjorde det nederlandske systemet særlig effektivt var å anlegge fundamentene i jord og ikke stein.²⁵²

Jord var langt mindre sårbar mot artilleriild enn stein, og kombinert med å grave våte groper rundt festningen ville de være mer beskyttet mot større angrep. Under åttiårskrigen hadde festninger som bygde på Trace italienne-modellen viktig for strategiske operasjoner, og var ikke kun en egen variabel.²⁵³ Mange strategiske muligheter lå i konstruksjonen av Trace italienne. Gjennom åttiårskrigen var det en stor militær ekspansjon på begge sider som i stor grad hang sammen med strategiske initiativer, likevel var ikke en slik ekspansjon et resultat av spredningen av Trace italienne.

Trace italienne var uten tvil en faktor, dog ikke dominerende. Om vi retter blikket mot den spanske hæren var det politiske og strategiske valg som sto i sentrum og som igjen bidro til veksten i hærstyrrelse på spansk side

Forholdet mellom strategi og trace italienne under åttiårskrigen

I krigens tidlige fase iverksatte hertugen av Alba strategien som fikk navnet «den spanske skolen.» Ettersom det spanske imperiet sto ansikt til ansikt med eksterne invasjoner og opprør fra de nederlandske provinsene var de tvunget til å sette den nye strategien ut i verden. Den spanske skolen viste seg å være svært suksessfull, samtidig som den hadde sine begrensninger. Årene mellom 1568 og 1573 skulle vise de strategiske fordelene og ulempene til denne skolen.²⁵⁴

Fortifikasjon og strategiske operasjoner – Hånd i hånd?

Strategien gikk hovedsakelig ut på å nedkjempe og dominere de opprørske Nederlandene ved å kutte forsyningslinjene deres, især ekstern handel. Ved å også sette inn massive garnisoner ville opprørerne bli isolert og tvunget inn i åpen kamp mot langt mer overlegen motstander.²⁵⁵ Videre skulle utenlandske invasjoner holdes unna med velbevoktede festninger. Under Albas styre gjorde den spanske hæren alt de kunne for å isolere urbane sentra for så å sulte dem ut i overgivelse.²⁵⁶ I det opprøret brøt for fullt i 1572 ble hertugen tvunget til å reise sin hær til så

---

²⁵¹ S. Kingra 1993: side 438-9

²⁵² S. Kingra 1993: side 439

²⁵³ S. Kingra 1993: side 442

²⁵⁴ S. Kingra 1993: side 443

²⁵⁵ S. Kingra 1993: side 443

²⁵⁶ Rogers 1995: Kindle lokasjon 6359

mye som 86 000 mann. Selv det skulle vise seg å være en byrde på tross av de økonomiske midlene Spania rådde over.²⁵⁷ The Army of Flanders²⁵⁸ som var dens offisielle navn var uten tvil svært effektiv og massiv, men det ble likevel vanskelig å utfylle dens hensikt. Ikke bare geografien gjorde vanskelig, militære initiativer spilte også en viktig rolle. Alle festninger og fort måtte opprettholdes til en viss standard.

Flere av dem var også isolerte og da måtte flere tropper settes inn.²⁵⁹ Det kan hevdes at kampen mellom Spania og de nederlandske opprørerne har et snev av ironi. Det manifesterte seg særlig i tapet av de spanske Nederlandene mellom 1582 og 85 hvor de forente provinser noe uventet styrket sin strategiske posisjon. Selv om de mistet territorier til den spanske overmakten fikk det et mer kompakt og fordelsaktige områder de kontrollerte.²⁶⁰ Det var også enklere for dem å nå forsvare sine indre områder ettersom de territoriale grensene var mer definert på daværende tidspunkt.

Den ironiske faktoren nevnt over virker også å være synlig i at det som normalt sett ville vært ulempe ofte ble til en fordel for de opprørske provinsene. Spania på den ene siden brukte massive pengesummer på slå ned opprøret, likevel gjennomkrigen ble deres ressurser stadig mer tømt. En annen forklaring på hvorfor spanjolenes omfattende strategi kan kanskje finnes i det faktum at Spania på den tiden var et imperium som kontrollerte områder mange steder rundt i verden. Og det var nettopp i Nederlandene de satte mye av sine ressurser og midt oppi all uroen etter flere tiår seiret de forente provinser og ble anerkjente.

Strategiske problemer

Å iverksette en slik strategi var både dyrt og svært omfattende og det var kun Spania som hadde de økonomiske midlene til å gjennomføre det. Felipe II gikk så langt og hevdet at pengebruken var nyttig ettersom det nederlandske opprøret var et personlig angrep på kongemakten. Han var også forberedt på å bruke alt som var nødvendig for overkomme opprørerne.²⁶¹ Felipes tankegang så ut til å påvirke strategien til Alba, men ettersom William av Oranje samlet opp en hær i Tyskland sto hertugen ovenfor en utfordring.

---

²⁵⁷ Rogers 1995: Kindle lokasjon 6363

²⁵⁸ Jeg velger her å bruke den engelske betegnelsen ettersom en norsk oversettelse sjeldent blir brukt i litteraturen jeg har tatt for meg. Den er også aktivt brukt av det ledende historikere på feltet når det gjelder åttiårskrigen og tidlig moderne krigføring generelt.

²⁵⁹ Rogers: Kindle lokasjon 6363-6379

²⁶⁰ Rogers 1995: Kindle lokasjon 6379

²⁶¹ Maltby 1983: side 171-72

Alba hadde mangel på kavaleri, men William på den andre siden hadde et overtak her.²⁶² Dette var noe som klart bekymret hertugen som var en svært dyktig militærstrateg og delte Felipes forakt for hva de oppfattet som protestantisk kjetteri. Det var klart at Alba og kongen ikke så likt på problemene de sto ovenfor da han la frem sin bekymring. Felipe satte sin lit til Gud og hevdet at Herren ville gripe inn på hertugens vegne.²⁶³ På nåværende tidspunkt kunne det virke som Alba hadde en flersidig og bredere forståelse og logikk knyttet til suksessfull krigføring. Hvor Felipe i stor grad satt sin lit til Gud, virket Herrens favør langt unna Alba på daværende tidspunkt.²⁶⁴ Hertugens helse ble svært dårlig gjennom høsten i 1568.²⁶⁵ Han ble mye av tiden sengeliggende med både giktssymptomer, feber og diare. På samme tidspunkt sto Felipe og Alba ansikt til ansikt med det faktum at William kom til å forsøke en invasjon av Nederlandene fra Tyskland. Situasjonen og strategien som ble tatt i bruk ble derfor unik ettersom den var så kalkulerende og omfattende.²⁶⁶

Striden mellom Alba og William i 1568

Det er blitt hevdet at såkalte «defensive garnisonkriger» preget åttiårskrigen karakter, og det store spørsmålet blir hva resultatet ble av dette. Flere samtidige observatører og forfattere var enige om at Nederlandene hadde en egen profil i konstruksjoner av festninger basert på Trace italienne-modellen, dog ikke et uavhengig element i henhold til alt annet.²⁶⁷

Resultatet var en pågående strategi knyttet til okkupasjon og utmattelse, noe som både nederlenderne og spanjolene sto for. Om vi vender tilbake til betydningen av Trace italienne kunne det virke som det var de strategiske operasjonene som krevde festningens tilstedeværelse. Flere områder i Nederlandene besto av vanskelig og tungt terreng og det var nettopp i slike områder trace italienne hadde størsts nytteverdi.²⁶⁸

Konstruksjonen av festninger i Nederlandene ble også en inspirasjon for andre land, særlig i Sverige under kong Gustav Adolf under trettiårskrigen. Det er noe usikkert hvor mye inspirasjon Gustav Adolf tok fra den nederlandske modellen, men sannsynligheten er uten tvil tilstede. Gjennom 1600-tallet hvor politiske grenser og kontroll over en fiendtlig befolkning ble

---

²⁶² Maltby 1983: side 172

²⁶³ Maltby 1983: side 172

²⁶⁴ Maltby 1983: side 172

²⁶⁵ Maltby 1983: side 172

²⁶⁶ S. Kingra 1993: side 443

²⁶⁷ S. Kingra 1993: side 444

²⁶⁸ S. Kingra 1993: side 444

mer og mer vanlig var det under åttiårskrigen hvor nyskapende løsninger ble et middel for å løse vanskelige strategiske problemer.²⁶⁹

Trace italienne og dens ulike variabler

Bruken av Trace italienne som en løsning på strategiske mål og problemer gjør åttiårskrigen til det perfekte casetudie. Samtidig som den både befinner seg innenfor tidsrammen til den militære revolusjon og teoriene til Geoffrey Parker og Michael Roberts, er den ideell for å forklare hvordan begge parter i konflikten brukte trace italienne som del av en større strategi. Spanjolene brukte den som et middel til å kjempe en okkupasjonskrig for å kontrollere sivilbefolkningen, samtidig som de gjorde alt det kunne for å ødelegge opprørerne.²⁷⁰ Nederlenderne på den andre siden, brukte den som et middel til å okkupere byer og landsbyer. De måtte balansere både utfordringen ved å kontrollere sivilbefolkningen i disse byene, samtidig som de iverksatte offensiver mot spanjolene.²⁷¹

Tett sammenheng mellom variabler

Som nevnt i de forgående sider var ikke trace italienne en uavhengig variabel i åttiårskrigen, det var noe begge parter brukte som del av en pågående strategi. Et annet element som her skal nevnes er bruken av store stående hærstyrker som en del av denne strategien. Samtidig kan den også sies å ha vært uavhengig av den arkitektoniske stilen til festningene. Strategi gjorde det mulig at hærstyrkene økte, også der trace italienne ikke var tilstede. Likevel er det særlig utenfor kjerneområdene hvor den militære revolusjon skjedde slike faktorer var vanlig. På 1680-tallet kunne russerne reise en hær på 80 000 mann for å kjempe mot osmanene på tross av mangelen på bastionfestninger.²⁷²

Sammenligning teknologi

Anvendelsen teknologi og strategi er alfa omega innen krigføring. Hvilke våpen som tas i bruk og hvordan disse brukes i krig er svært viktig for dem som studerer krigshistorie. Det kan hevdes at mennesket er i en naturlig symbiose både med den teknologien de anvender og sine omgivelser i krig. Som vi har vært inne på i tidligere kapitler endrer krigsteknologien seg over tid, dog finnes det absolutt tilfeller at en eller flere teknologier forblir vedvarende fra en tid til en annen. Noen eksempler vi tidligere har tatt for oss av vedvarende teknologier er sverdet og macheten. De to ble både brukt i oldtiden og har også vært gjeldene i våre dager, selv funksjonen

---

²⁶⁹ S. Kingra 1993: side 444-5

²⁷⁰ S. Kingra 1993: side 445

²⁷¹ S. Kingra 1993: side 445

²⁷² S. Kingra 1993: side 445

deres kanskje har endret seg noe. Vi undersøkte også teknologier som eksisterte på et punkt, men ble «glemt» i århundrene som fulgte. Et eksempel er armbrøsten som fantes i antikken, men ble «gjenoppfunnet» i høymiddelalderen og den tidlige moderne perioden.

Dette underkapitlet vil sikte seg inn på å foreta en sammenligning av krigsteknologi og strategi i punerkrigene og åttiårskrigen. Årsaken til at de to komponentene her behandles sammen er på grunn av den teknologien man anvender i krig vil ofte i stor grad henge sammen med strategiske forhold. Målet med underkapitlet vil dermed være å få fram likheter og forskjeller på bruken av teknologi og strategi iht punerkrigene og åttiårskrigen. Før vi går løs på sammenligningen må det tas forbehold om påstandene og hypotesene som ble slått fast i innledningen, ikke nødvendigvis vil stemme hundre prosent med den sammenligningen som nå skal foretas. Eventuelle bekræftelser eller avkreftelser må klargjøres i avhandlingens avslutningsdel.

Festninger og beleiringer

I kapitlet om teknologi ble det lagt mye fokus på festningen og befestningskunsten. Rollen til festningstypen *trace italienne* ble sterkt vektlagt og hvordan den var gjeldende både under åttiårskrigen og den tidlige moderne perioden. Det ble også beskrevet hvordan befestningskunst var en vedvarende teknologi og at festninger også forekom hyppig før kruttets gjennombrudd, også i antikken og under punerkrigene. Den tidlige moderne perioden og åttiårskrigen hadde en hyppig bruk av festninger og beleiring, især *trace italienne* som igjen er et sentralt element i debatten om den militære revolusjon. Antikken og punerkrigene hadde ikke festninger av typen *trace italienne* ettersom det er en tidligmoderne oppfinnelse som så dagens lys i siste halvdel av 1400-tallet og enda sterkere utover 15 og 1600-tallet.

På tross av et fravær av *Trace italienne* var ikke antikken og punerkrigene uten festninger og beleiringer. Konstruksjonene av festninger og hvordan de ble konstruert, samt deres funksjon både i offensive og defensive handlinger var klart annerledes i mange tilfeller, dog absolutt tilstedeværende. Vi diskuterte tidligere i avhandlingen John Keegans analyse av festningen og dens rolle i krig og nære sammenheng med sivilisasjon. Dette kan igjen anvendes på vår sammenligning av punerkrigene og åttiårskrigen. Som Keegan skriver i boken *A History of Warfare* var festningen allerede betydningsfull fra de tidlige sivilisasjonene og den var et viktig middel for håndhevelsen av militær kontroll.²⁷³ Viktige elementer som han vektla var at festningen måtte vært sterk og fungere som et forsvar mot beleiringer, samt sterke porter, plattformer for ild og ikke minst garnisoner som kan bemanne slike festninger. Slike elementer

---

²⁷³ Keegan 1993: side 139

er både gjeldende for antikken og punerkrigene som den tidlig moderne perioden og åttiårskrigen.

Det virker naturlig å tenke at krigsteknologien i det tidligmoderne Europa og under åttiårskrigen var spesielt særegen med tanke på befestningskunsten og beleiringer. Trace italienne med sine lavtliggende murer og motstandsdyktighet mot artilleriild er ikke gjeldende for antikken og punerkrigene, men det betyr ikke at festninger og beileringer var fraværende. I antikken og under punerkrigene var man ikke i kruttets tidsalder og det var ikke mulig å avfyre kanoner og andre kruttvåpen, og dermed var det liten nytte å angripe festninger fra lange avstander. Som ellers før kruttets gjennombrudd var det om å komme seg nær festningen for så å beleire den. Dermed er det ikke urimelig å hevde at beileringer også var vanlig i antikken og under punerkrigene, men metodene man anvendte var annerledes.

Om vi retter blikket mot antikken fantes uten tvil festninger som fungerte som fort og forsvarsverk både i krig og fredstid. Fra de greske bystatene begynte å oppstå ble naturlig å bygge opp murer som funket som befestning. Som beskrevet i kapitlet om teknologi utførte Aleksander den store et større antall beleiringer i tiåret mellom 335 og 325 f.Kr. Mye tyder på at disse beleiringene var noe han så nødvendig for å beseire perserne og erobre deres massive rike. John Keegan skriver svært kort om Aleksanders beileringer, men han får klart fram at det bare var nå han måtte kjempe seg inn i perserriket beleiringer i stor grad ble benyttet.²⁷⁴ Verdt å merke er at selv om beileringer var et sentralt element i hans krigføring ble ikke hans tre største og mest kjente slag kjempet ved beileringer. Likevel kan det hevdes at Aleksander den store er et godt eksempel på beleiringer i antikken.

Romerne brukte også beleiringer og bygde opp festninger rundt om i imperiet sitt. Fra Agrigentum som var særlig viktig under den første punerkrigen til Alesia i Gallia hvor Julius Cæsar beseiret Vercingetorix i 52 f.Kr. I sine erobrede områder mellom alpene og Skottland prydet de landskapet med fort og festninger som ofte fungerte som en base for soldater på tokt.²⁷⁵ En annen viktig funksjon slike konstruksjoner hadde være at de skulle markere hvor de romerske grensepostene gikk. Et av de mest kjente av disse er Hadrians mur, som fortsatt er synlig den dag i dag. Det kunne virke som festninger til tider hadde en mer symbolsk betydning i tillegg til å være sterke og solide forsvarsverk. Videre er det mye som tyder på at beileringer ble ansett som nødvendige når romerne skulle nedkjempe sine motstandere i krig.

---

²⁷⁴ Keegan 1993: side 146

²⁷⁵ Keegan 1993: side 146

Festninger og beleiringer var noe som både ble tatt i bruk i antikken og den tidlig moderne perioden, samt under åttiårskrigen og punerkrigene. Likevel er det mye som tilsier at det var en veldig egen og spesiell profilering knyttet til befestningskunsten i den tidlig moderne perioden og under åttiårskrigen. Om vi bruker Trace italienne som eksempel markerte det en ny æra av framskritt. De lave murene og sterke motstand mot artilleriild skilte seg fra middelalderens høye murer som ikke lenger var lønnsomt i den nye tidsalderen. I kruttets tidsalder måtte festningene være et godt forsvar samtidig som man måtte iverksette gode offensiver og effektive motangrep. I tillegg hadde den flere komponenter som ga den fordeler. Festningene hadde en stjernestruktur og kombinert med bastionene ga det tilgang til alle typer ildkraft mot innkommende fiender.²⁷⁶

Festningsteknologien og bruken av Trace italienne var også sterkt gjeldene i åttiårskrigen og i Nederlandene skapte man sin egen profil basert på Trace italienne-modellen. Som mye annet hadde slike festninger også sine ulemper, likevel er det vanskelige å benekte at den hadde en banebrytende effekt på krigføringens karakter i den tidlig moderne perioden generelt, samt under åttiårskrigen. Som Geoffrey Parker har hevdet var trace italienne også svært viktig i henhold til strategi. Det var ikke bare festningen i seg selv som var viktig, men fordi den også gjenetablerte og forsterket overmakt av forsvarsstrukturer i europeisk krigføring.²⁷⁷ Videre knytter han den også til den militære revolusjon og at tilstedeværelsen og fraværet av Trace italienne avgjorde om revolusjonære endringer tok sted eller ikke. Når det gjaldt hærstørrelse, befestningsverk eller skytevåpen var trace italienne den avgjørende variabelen.

Hvis vi vender tilbake til antikken og punerkrigene finner vi tydeligvis ikke den samme kvaliteten og profilen som i den tidlig moderne Europa og åttiårskrigen. Festninger og beleiringer hadde ikke den samme standarden, dog var det ikke som nevnt over fraværende. Når man skal forske på dette i antikken og punerkrigene er det nødvendig å se det fra en annen vinkel og med andre briller. Sett i forhold til sin egen samtid var nok festningsteknologien og beleiringene banebrytende, men sammenlignet den tidlig moderne perioden later det til å være noe primitivt. I en tid hvor kruttet ikke var gjeldende og man ikke hadde skytevåpen ville nok slike festninger vært lite motstandsdyktig her. I historisk forskning er det viktig å forstå fortiden på sine egne premisser for å forhindre misforståelser og anakronismer. Hvis vi ser hvordan festningsteknologien og beleiringer i lys av sin samtid i antikken og punerkrigene var den sannsynligvis banebrytende, men sammenlignet med den tidlig moderne perioden og åttiårskrigen sannsynligvis ikke.

---

²⁷⁶ Sok 2013: side 33

²⁷⁷ Parker 1996: side 24

Grundigere refleksjon og komparasjon iht punerkrigene og åttiårskrigen

Det er ikke overraskende at festningsteknologien i åttiårskrigen er enklere å forske på enn i punerkrigene. Åttiårskrigen hadde det som kan oppfattes som en særegen profil som også passer inn i den tidlige moderne perioden generelt. Det var en variabel som også berørte flere andre komponenter, og det er en nær sammenheng mellom militær teori og praksis. Det kan ansees som en egen vitenskap hvor flere aktører var på banen og inspirasjon og teknisk rådgivning fra både matematikere, ingeniører og framtreddende nederlandske personligheter var gjeldende. Festningssystemet i Nederlandene hang tett sammen med hærstørrelse og med det nye systemet kunne festninger bli forsvart med en mindre garnison enn før.²⁷⁸

I Nederlandene hadde de sitt det som kan ansees som et eget system som bygde på Trace italienske-modellen, hvor det også var en kontinuitet fra middelalderen, og det nederlandske systemet ble dermed en middelaldersk-tidlig moderne hybrid. Med andre ord tenkte nederlenderne utenfor boksen; de ville ha både solide forsvarsverk og de ville reise dem raskt og holde kostnadene nede. Noe som også gjør det nederlandske systemet interessant er at fundamentet til festningene i jord og ikke stein ved å grave våte groper rundt festningen. Flatt landskap gjorde det også enkelt å konstruere slike festninger som videre gjorde det vanskeligere å beleire dem. Med andre ord var slike festninger svært viktige på mange plan, både når det gjaldt strategiske operasjoner, våpenteknologi, hærstørrelse og generell militærmakt.

Åttiårskrigen og den tidlige moderne perioden generelt hadde kanskje en krigsteknologi som var en god del mer overlegen enn teknologien man hadde disponibel i antikken og under punerkrigene. Mangler på krutt, kanoner, skytevåpen og den nye festningsteknologien gjorde ikke nødvendigvis anvendelsen av teknologien primitiv i antikken og punerkrigene og antikken sett i lys av sin egen samtid. Som vi var inne på i kapittel 4 var det noen antikke teknologier som gjenoppfunnet og tatt i bruk på ny i middelalder og tidlig moderne tid. Det viser at selve det som ble ansett som glemt og tapt kunne forme krigføringen et årtusen senere. Som vi var inne på var for eksempel den berømte piken/lansen et våpen som var veldig gjeldende på 15 og 1600-tallet, som igjen var en videreutvikling fra et våpen brukt i antikken. En slik teknologi kunne dermed bringes fra en tid til annen i ny drakt. Jeg vil her trekke inn noen synspunkter fra sosiologen Eviatar Zerubavel for å illustrere hvordan fortid og nåtid er koblet sammen. Den tidlige moderne perioden vil her fungere som nåtid og antikken som fortid. Zerubavel har en oppfatning om at fortid og nåtid har en klar sammenheng og at disse to ikke er helt forskjellige

---

²⁷⁸ S. Kingra 1993: side 436

og separerte enheter.²⁷⁹ For å vende tilbake til piken/lansen så er den en kontinuitet fra fortiden, den bygger på en antikk teknologi. Piken blir dermed noe som binder disse to tidene sammen. Poenget med dette eksempelet var å vise at noen teknologier ikke er så særegne for en tid som vi skal ha det til. Ofte er det nødvendig å se det i lys av historisk kontinuitet og i linken mellom fortid og nåtid.

---

²⁷⁹ Zerubavel 2003: side 37

Konklusjon/Avslutning

Masteroppgaven har undersøkt og gitt en beskrivelse av krigføringen i antikken og den tidlig moderne perioden, gjennom en komparativ casestudie av punerkrigene og åttiårskrigen. Elementene som ble vektlagt både i beskrivelsen og sammenligningen av periode og caser var motiv, teknologi og strategi. Det har vist seg gjennom oppgavens gang at det er særlig motivenes rolle som har blitt diskutert her, dog har teknologi og strategi klart fått sin plass i prosjektet. Å studere krigføring i henhold til antikken og den tidlig moderne perioden, samt punerkrigene og åttiårskrigen har til tider vært en stor utfordring på grunn av den store avstanden i tid og alle påstander, hypoteser, premisser som ble gitt i starten og gjennom oppgaven har ikke alltid vist seg å stemme ett hundre prosent med hva jeg har funnet ut underveis.

Antikken og den tidlig moderne perioden, samt punerkrigene og åttiårskrigen har vist seg å være svært komplekse perioder og kriger å undersøke med sine egne dynamikker, hendelsesforløp, aktører og utfall. Både perioder og caser var langvarige kriger som igjen ga det som kan oppfattes som et varig resultat. Punerkrigene ga romerne herredømme over Middelhavsområdet og kan igjen anses som første steg mot global dominans. Romerne vokste seg sterkere og gjorde imperiet sitt større, mens Karthago endte opp med å bli ødelagt og mistet sin tidligere storhet. Noe av det samme kan sies om åttiårskrigen. Den varte flere tiår og endte med at de forente provinser ble anerkjent i 1648, som igjen førte til at Nederlandene styrket seg både økonomisk og militært og steg inn i en ny gullalder. Spania på den andre siden, tapte mye av sin tidligere storhet. Dette viser seg å stemme godt overens med hva som ble etablert i arbeidshypotesen i innledningen.

Åttiårskrigen viste seg å ha en større andel av brede kategorier som ideologiske, religiøse og økonomiske motiver, mens dette ikke var helt tilfelle i punerkrigene. Tesen om det skjedde militære revolusjoner i antikken og punerkrigene har derimot blitt delvis avkrefte. På tross av effektiv krigføring og ambisiøse strategier har åttiårskrigen vist seg å ha langt mer systematisk sammenheng av ulike komponenter her. Det har vist seg vanskelig å kombinere de store

endringene som skjedde på 15 og 1600-tallet i kontekst av antikken og punerkrigene. Dette blant annet i forhold til festningsteknologi, krutt og kanoner, skytevåpen som er både typisk for den tidlige moderne perioden, men ikke antikken og punerkrigene.

Noe som likevel tyder på sammenheng mellom punerkrigene og åttiårskrigen i den forstand at de begge var lange og kompliserte kriger som brakte med seg varige endringer. En annen parallell er at de begge hadde framtrede enkeltpersoner som bar mye av krigens ansikt utad. Slike enkeltpersoner hadde også mye å si for utviklingen av krigene og man kan også enklere forstå krigene om vi ser dem i lys av disse enkeltpersonene. Det blir vanskelig å studere punerkrigene uten personligheter som Hannibal Barca og Scipio Africanus eller hva hadde åttiårskrigen vært uten å vektlegge William av Oranje, Felipe II og hertugen av Alba?

Personligheter som dem har i stor grad udødeliggjort og formet hvordan vi ser på punerkrigene og åttiårskrigen. Det blir et eksempel på hvordan tilsynelatende små elementer kan ha mye å si for den store helheten på tross den avstanden disse krigene var i tid. En person kan være nok til å starte en krig eller opprør som kan vare i flere årtier, en person kan være nok til å skape frykt eller mot for en hel nasjon. Og det nettopp slike elementer som man kan se tydelige spor av i både åttiårskrigen og punerkrigene. Det individualistiske og det kollektivistiske er klart knyttet sammen. Så om masteroppgaven virkelig har belyst noe og ført til nye innsikter er det hvordan kriger i to meget forskjellige tidsaldre kan ha en sammenheng.

Hvert kapittel har forsøkt å diskutere et hovedelement gjennom både bakgrunnsmateriale, realhistorie, historiografi og komparasjon for å forsøke å gi en best mulig skildring av perioder og caser i henhold til motiv, strategi og teknologi. Hvert enkeltmoment i de ulike kapitlene har i stor grad blitt behandlet hver for seg, men best mulig forsøkt satt sammen i sammenligningsdelen.

Det er mitt håp at oppgaven har vært til hjelp til å bedre belyse krigføring i begge kriger og perioder, samt hvordan de er satt i et komparativt lys. Studiet av punerkrigene og åttiårskrigen har i svært lang tid vekt interesse for både historikere og andre skuelystne og vil sannsynligvis ha den effekten i lang tid framover. Kanskje kan dette prosjektet være til hjelp for dem som studerer dem i framtiden og igjen kunne bidra til nye innsikter og inspirasjon.

Litteraturliste

Primærkilder

Livy. (1965) *The War with Hannibal: Books XXI-XXX of The History of Rome from its Foundation*. London, Penguin Books

Polybius. (2010). *The Histories*. Oxford, New York. Oxford University Press

Sekundærkilder

Astin, A. E. (Red). (1930). *The Cambridge Ancient History vol. VIII: Rome and the Mediterranean to 133 B.C.*

Black, Jeremy. (2016). *War In Europe: 1450 To the present*. London & New York, Bloomsbury Academic

Black, Jeremy, Lococo, Paul, Morillo, Stephen. (2009). *War in World History: Society, Technology, and War from Ancient Times to the Present*. New York, McGraw-Hill

Donaldson, G. H. (1962). Modern Idiom in an Ancient Context: Another Look at the Strategy of the Second Punic War. *Greece & Rome, Vol. 9, No. 2, (Oct 1962): pp. 134-141*

Frank, Tenney. (1914). *Roman Imperialism*. New York, The Macmillan Company

Goldsworthy, Adrian. (2000). *The Fall of Carthage*. London, Weidenfeld & Nicholson

Hobson, Rolf. (2005). *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500-1945*. Oslo, Capellen Akademisk Forlag

t' Hart, Marjolein. (2014). *The Dutch Wars of Independence: Warfare and Commerce in the Netherlands, 1570-1680*. Routledge, London & New York, Taylor & Francis Group

Høiback, Harald. (2014). *Krigskuntens historie: Fra 1500 til i dag*. Oslo, Cappelen Akademisk Forlag

Heuser, Beatrice. (2010). *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*. Cambridge, Cambridge University Press

Harris, William V. (1979). *War and Imperialism in Republican Rome: 327-70 B.C.* Oxford, Oxford University Press

Israel, Jonathan. (1995). *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness and Fall 1477-1806*. New York, Oxford University Press

Knox, Macgregor, Murray, Williamson. (Ed). (2001). *The dynamics of military revolution 1300-2050*. Cambridge, Cambridge University Press

Limm, Peter. (1989). *The Dutch Revolt, 1559-1568*, Longman

Lynn, John. (1991). The Trace Italienne and the Growth of Armies: The French Case. *The Journal of Military History*, Vol. 55, No. 3 (July 1991): pp. 297-330

Keegan, John. (1993). *A History of Warfare*. London, Pimlico

Kingra, Mahinder S. (1993). The Trace Italienne and the Military Revolution During the Eighty Years' War, 1567-1648. *The Journal of Military History* 57 (July 1993): 431-46

Maltby, William S. (1983). *Alba: A Biography of Fernando Alvarez de Toledo, Third Duke of Alba, 1507-1582*. Berkeley & Los Angeles, University of California Press

Parker, Geoffrey. (1972). *The Army of Flanders and the Spanish Road, 1567-1659*. Cambridge, Cambridge University Press

Parker, Geoffrey. (1976). The Military Revolution, 1560-1660 – a Myth? *The Journal of Modern History*, Vol. 48, No. 2 (Jun. 1976). pp. 195-214

Parker, Geoffrey. (1996). *The Military Revolution: Military Innovation and the rise of the West 1500-1800*. New York, Cambridge University Press

Parker, Geoffrey. (2014). *Imprudent King: A New Life of Philip II*. New Haven & London, Yale University Press

Pagden, Anthony. (2008). *Worlds at War: The 2,500 Year Struggle Between East and West*. Oxford, Oxford University Press

Salmon, E. T. (1960). The Strategy of the Second Punic War. *Greece & Rome, Vol. 7, No. 2 (Oct 1960): pp. 131-142*

Sok, Daniel. (2013). An Assessment on the Military Revolution. Emory University. Hentet fra <http://history.emory.edu/home/documents/endeavors/volume3/DanielSok.pdf>

Rogers, Clifford J. (Red). (1995). *The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*. Hentet fra <https://read.amazon.com/>

Zerubavel, Eviatar. (2003). *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*. Chicago and London, The University of Chicago Press

